

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

DWVG
Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Analiza rozwoju społecznego w świetle programowania rozwoju gospodarczego, na podstawie prognoz zmian demograficznych i społecznych na rozwój gospodarczy Dolnego Śląska

Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu:
„Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego”

POKL.08.01.04-02-003/08

Autorzy:

Dr Paweł Brezdeń,
Dr Stanisława Górecka,
Dr Przemysław Tomczak

Wrzesień 2010

1. Wstęp	4
1.1. Cel i zakres opracowania	4
1.2. Źródła danych	5
1.3. Podstawowe pojęcia	5
1.4. Metody badań	7
2. Potencjał demograficzny Dolnego Śląska	10
2.1. Liczba ludności	10
2.2. Ruch naturalny	12
2.3. Ruch wędrowkowy ludności.....	15
2.3.1. Migracje zagraniczne	15
2.3.2. Migracje wewnętrzne	17
2.4. Struktura demograficzna ludności	19
2.4.1. Struktura według wieku	20
2.4.2. Struktura według płci	22
2.4.3. Struktura według płci i wieku	22
3. Zróżnicowanie demograficzne Dolnego Śląska	26
3.1. Zmiany liczby ludności w powiatach	26
3.2. Rozmieszczenie ludności i gęstość zaludnienia	29
3.3. Zróżnicowanie przestrzenne ruchu naturalnego	31
3.4. Ruch wędrowkowy ludności według powiatów	34
3.4.1. Migracje zagraniczne	34
3.4.2. Migracje wewnętrzne	34
3.5. Przestrzenne zróżnicowanie struktury demograficznej ludności ..	39
3.5.1. Struktura ludności według płci	39
3.5.2. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku	39
3.5.3. Przestrzenne zróżnicowanie procesu starzenia demograficznego	43
4. Perspektywy rozwoju demograficznego Dolnego Ślą- ska	45
4.1. Zmiany liczby ludności	45
4.2. Ruch naturalny ludności	47
4.3. Migracje wewnętrzne	48
4.4. Migracje zagraniczne	48
4.5. Struktura ludności według wieku	49
4.6. Struktura ludności według płci i wieku	51
5. Rynek pracy i przedsiębiorczość	54
5.1. Aktywność ekonomiczna ludności	54

5.2. Pracujący i zatrudnienie w regionie	59
5.3. Bezrobocie w regionie.....	69
5.3.1 Stopa bezrobocia	72
5.3.2. Sektorowość bezrobocia	75
5.4. Wynagrodzenia i lokalne rynki pracy w regionie	85
5.5. Przedsiębiorczość, wykształcenie ludności i społeczna wydajność pracy	87
6. Konkurencyjność Dolnego Śląska	93
6.1. Potencjał demograficzny	94
6.1.1. Konkurencyjność Dolnego Śląska na tle kraju	94
6.1.2. Konkurencyjność powiatów	97
6.1.2.1. Stan i struktura demograficzna ludności	97
6.1.2.2. Ruch naturalny ludności	98
6.1.2.3. Ruch wędrowniczy ludności	100
6.1.2.4. Syntetyczny miernik potencjału demograficznego	102
6. 2. Rynek pracy i przedsiębiorczość	104
6.2.1. Konkurencyjność Dolnego Śląska na tle kraju	104
6.2.2. Konkurencyjność powiatów	107
6.2.2.1. Zatrudnienie	107
6.2.2.2. Bezrobocie	108
6.2.2.3. Syntetyczny miernik rynku pracy	110
7. Podsumowanie i rekomendacje	111
7. 1. Analiza SWOT	111
7.2. Podsumowanie	113
7.3. Rekomendacje dla władz lokalnych	116
Bibliografia	118
Źródła	120

1. Wstęp

1.1. Cel i zakres opracowania

Cel opracowania to analiza rozwoju społecznego Dolnego Śląska na podstawie oceny aktualnej sytuacji demograficznej oraz społecznej, a także wskazanie trendów rozwoju w tym zakresie dla całego województwa oraz poszczególnych jego obszarów do 2020 r.

Analiza sytuacji demograficznej Dolnego Śląska została przeprowadzona w oparciu o następujące grupy zagadnień: 1/ stan i struktura demograficzna ludności (gęstość zaludnienia, poziom urbanizacji, struktura ludności według płci i wieku); 2/ ruch naturalny ludności (rozrodczość, umieralność, przyrost naturalny); 3/ migracje wewnętrzne i zagraniczne (natężenie migracji, struktura migrantów według wieku). Przeprowadzone analizy były podstawą do określenia potencjału demograficznego, który jest istotnym elementem składowym kapitału ludzkiego i społecznego.

Kolejnym obszarem zaprezentowanym w opracowaniu, dopełniającym charakterystykę kapitału ludzkiego i społecznego w województwie, były analizy rynku pracy w zakresie: aktywności ekonomicznej ludności (pracujący, zatrudnienie); skali i struktur bezrobocia (stopa bezrobocia, typy struktur bezrobotnych); mobilności pracujących; wykształcenia ludności, poziomu wynagrodzeń oraz wybranych zagadnień przedsiębiorczości i wydajności pracy w regionie. Wymienione elementy stanowią zbiór czynników determinujących rozwój społeczno-gospodarczy każdego regionu.

W oparciu o przeprowadzone analizy rozwoju demograficznego oraz społeczno-gospodarczego dokonano oceny konkurencyjności Dolnego Śląska na tle kraju, jak również przedstawiono zróżnicowanie przestrzenne poziomu konkurencyjności w obrębie województwa.

Analiza konkurencyjności Dolnego Śląska została uzupełniona o analizę SWOT. Pozwoliło to wyróżnić słabe i mocne strony województwa, jak i poszczególnych jego obszarów w zakresie rozwoju demograficznego i społecznego, oraz wskazać na szanse i zagrożenia tego rozwoju w perspektywie 2020 r. Wyniki tych analiz mogą posłużyć jako rekomendacje dla

władz regionalnych i lokalnych przy podejmowaniu działań służących wzmocnieniu potencjału demograficznego i jakości kapitału społecznego.

1.2. Źródła danych

Analizy statystyczne i przestrzenne dotyczące rozwoju demograficznego i społecznego przeprowadzono w oparciu o dane pochodzące z Banku Danych Regionalnych, dostępnych na stronie GUS (http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks) oraz prognozy demograficznej GUS „Prognoza ludności na lata 2008-2035” dostępnej na stronie http://www.stat.gov.pl/gus/5840_5744_PLK_HTML.htm. W analizie migracji wewnętrznych i zagranicznych w 2009 r. wykorzystano nieopublikowane jeszcze dane, udostępnione przez Urząd Statystyczny we Wrocławiu.

Strukturę wykształcenia mieszkańców Dolnego Śląska opracowano w oparciu o mocno już nieaktualne, ale jedyne dostępne na ten temat dane, pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego 2002 „Podstawowe informacje ze spisów powszechnych”.

Wykorzystano ponadto dane z roczników statystycznych (Województwo Dolnośląskie. Podregiony Powiaty Gminy za lata 2000-2009, publikowanych przez Urząd Statystyczny we Wrocławiu.

1.3. Podstawowe pojęcia

Rozwój społeczno-gospodarczy regionu rozumiany jako proces zmian jakościowo - ilościowych dokonujących się w jego gospodarce dotyczący wzrostu rozmiarów funkcjonującego kapitału (w tym wypadku szczególnie ludzkiego) i skutkujący udoskonalaniem istniejących zjawisk gospodarczych i społecznych w ujęciu czasowym i przestrzennym.

Potencjał demograficzny danej jednostki terytorialnej to jej siła i możliwości rozwoju wynikające z potencjału ludnościowego, tj. liczby mieszkańców, gęstości zaludnienia oraz struktury ludności według płci i wieku. Na potencjał demograficzny składają się ponadto procesy, które kształtują liczbę i strukturę ludności: rozrodczość, umieralność oraz migracje wewnętrzne i zagraniczne.

Konkurencyjność powiatu (województwa) – trwała przewaga powiatu (województwa) nad innymi powiatami (województwami) lub trwały dystans, jaki dzieli jedną jednostkę od drugiej; miejsce w rankingu pod względem wartości podstawowych mierników rozwoju (*Konkurencyjność powiatów...*, 2006, s.8).

Współczynnik dzietności kobiet oznacza liczbę dzieci, którą urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15–49 lat), przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu za niezmiennie.

Indeks ruchliwości (I_R) jest miarą mobilności przestrzennej ludności, wyraża łączną liczbę imigrantów i emigrantów przypadających na 1000 mieszkańców:

$$I_R = \frac{I + E}{L} * 1000$$
 gdzie I – napływ (liczba imigrantów) w danym roku, E – odpływ (liczba emigrantów) w danym roku, L – średnia liczba ludności w danym roku.

Efektywność migracji to wielkość salda migracji w przeliczeniu na 1000 migrujących:

$$E_M = \frac{I - E}{I + E} * 1000$$
, gdzie I – napływ (liczba imigrantów) w danym roku, E – odpływ (liczba emigrantów) w danym roku.

Wskaźnik starzenia demograficznego (Długosz, 1998):

$$W_{sd} = [L(0-17)_t - L(0-17)_{t+n}] + [L(>59/64)_{t+n} - L(>59/64)_t]$$

gdzie:

$L(0-17)_t$ - udział ludności w wieku przedprodukcyjnym na początku badanego okresu (w %),

$L(0-17)_{t+n}$ - udział ludności w wieku przedprodukcyjnym na końcu badanego okresu (w %),

$L(>59/64)_t$ - udział ludności w wieku poprodukcyjnym na początku badanego okresu (w %),

$L(>59/64)_{t+n}$ - udział ludności w wieku poprodukcyjnym na końcu badanego okresu (w %).

Mediana wieku ludności – wiek środkowy; wiek, który połowa ludności już przekroczyła a połowa jeszcze nie osiągnęła.

Indeks starości demograficznej (I_s)

$$I_s = \frac{L_{popr.}}{L_{przedpr.}} * 100, \text{ gdzie } L_{popr.} - \text{liczba ludności w wieku poprodukcyjnym, } L_{przedpr.} - \text{liczba}$$

ludności w wieku przedprodukcyjnym

1.4. Metody badań

W analizie konkurencyjności powiatów Dolnego Śląska, a także konkurencyjności Dolnego Śląska na tle kraju, zastosowano **taksonomiczną metodę porządkowania liniowego**. Metoda ta pozwala na ustalenie hierarchii obiektów, czyli uporządkowanie ich od obiektu stojącego najwyżej w tej hierarchii, do obiektu znajdującego się w niej najniżej.

Hierarchię obiektów określa się na podstawie ich odległości od tzw. wzorca rozwoju. W tej metodzie dla każdego obiektu sumuje się zestandaryzowane wcześniej wartości, a następnie konstruuje względny wskaźnik poziomu rozwoju (Nowak, 1989).

W niniejszym opracowaniu do wykonania obliczeń i interpretacji wskaźników poziomu rozwoju wykorzystano metodę zastosowaną w publikacji Urzędu Statystycznego we Wrocławiu „Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004”.

Analizę konkurencyjności przeprowadzono w oparciu o wybrane wskaźniki diagnostyczne charakteryzujące potencjał demograficzny oraz społeczny. Przy wyborze parametrów, oprócz ich zawartości merytorycznej, kierowano się także dostępnością i kompletnością danych na poziomie powiatu. W celu wyeliminowania parametrów o zbyt niskim zróżnicowaniu pomiędzy poszczególnymi powiatami, zakwalifikowane parametry musiały się charakteryzować współczynnikiem zmienności większym niż 10%. Finalny zestaw wybranych do analizy wskaźników zawiera tab. 1.

Tab. 1. Finalny zestaw wskaźników diagnostycznych dla powiatów woj. dolnośląskiego w 2009 r.

Grupy wskaźników	Charakter wskaźnika
1. Potencjał demograficzny	
<i>Stan i struktura ludności</i>	
1.1. Gęstość zaludnienia	S
1.2. Współczynnik urbanizacji	S
1.3. Indeks starości demograficznej	D
1.4. Mediana wieku	D
<i>Ruch naturalny</i>	

1.5. Współczynnik zgonów	D
1.6. Współczynnik zgonów niemowląt	D
1.7. Współczynnik urodzeń	S
<i>Ruch wędrownikowy</i>	
1.8. Współczynnik napływu migracyjnego wewnętrznego	S
1.9. Współczynnik napływu migracyjnego z zagranicy	S
1.10. Współczynnik odpływu migracyjnego wewnętrznego	D
1.11. Współczynnik odpływu migracyjnego za granicę	D
1.12. Efektywność migracji wewnętrznych	S
1.13. Efektywność migracji zewnętrznych	S
2. Rynek pracy	
<i>Zatrudnienie</i>	
2.1. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców	S
2.2. Udział zatrudnionych w sektorze prywatnym	S
2.3. Udział zatrudnionych w usługach	S
2.4. Udział zatrudnionych w rolnictwie	D
2.5. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	S
<i>Bezrobocie</i>	
2.6. Stopa bezrobocia	D
2.7. Udział długotrwale bezrobotnych w ogółem	D
2.8. Różnica wskaźników: udział zarejestrowanych bezrobotnych z wyższym wykształceniem i udział osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i niższym	D
2.9. Liczba ofert pracy na 1000 zarejestrowanych bezrobotnych	S
2.10. Różnica wskaźników: liczba bezrobotnych (odpływ) na 100 zarejestrowanych bezrobotnych	D

S - stymulanta, D - destymulanta

W celu umożliwienia porównywalności analizowanych parametrów dokonano ich standaryzacji za pomocą wzoru

$$\text{gdzie: } z_i = \frac{(x_i - \mu)}{\sigma}$$

x_i – zmienna standaryzowana,

μ – wartość średnia zmiennej x ,

σ - odchylenie standardowe populacji ,

z_i – wartość standaryzowana parametru x .

Po dokonaniu standaryzacji i zamianie destymulant na stymulanty (poprzez przemnożenie ich wartości przez -1) w kolejnym kroku dla każdego powiatu (lub województwa) w oparciu o wybrane wskaźniki obliczono wartości **taksonomicznych mierników rozwoju**. Skorzystano z wzoru (*Konkurencyjność powiatów...*, 2006, s.24):

$$m_i = \frac{P_i - P_{\min}}{P_{\max} - P_{\min}} * 10$$

gdzie:

m_i – wartość miernika rozwoju dla i-tej jednostki (powiatu, województwa),

P_i – suma wartości analizowanej grupy wskaźników dla i-tej jednostki (powiatu, województwa),

P_{\min} – suma wartości minimalnych wszystkich analizowanych wskaźników (teoretyczny antywzorzec rozwoju),

P_{\max} – suma wartości maksymalnych wszystkich analizowanych wskaźników (teoretyczny wzorzec rozwoju).

Teoretycznie miernik rozwoju może przyjąć wartość z przedziału [0, 10]. Im większą wartość miernika rozwoju osiąga dana jednostka tym wyższym poziomem badanego zjawiska się charakteryzuje. Im wartość jest mniejsza tym więcej jednostka ma do nadrobienia w stosunku do teoretycznego wzorca rozwoju.

Analizę zróżnicowania jednostek terytorialnych w zakresie obliczonych mierników rozwoju przeprowadzono w oparciu o **metodę trzech średnich**. Dla każdego miernika rozwoju zbior badanych jednostek został podzielony na 4 klasy. Granice pomiędzy poszczególnymi klasami stanowiły odpowiednie średnie arytmetyczne: m – średnia obliczona dla wszystkich jednostek, m_1 – średnia obliczona dla jednostek, których mierniki rozwoju były wyższe od średniej m , m_2 - średnia obliczona dla jednostek, których mierniki rozwoju były niższe od średniej m .

W oparciu o obliczone wartości (m , m_1 , m_2) badane jednostki podzielono na 4 grupy ze względu na poziom konkurencyjności (tab.2):

Tab.2. Poziom konkurencyjności jednostek

Poziom konkurencyjności	Wartość miernika rozwoju m_i
I grupa (wysoki poziom)	$m_i > m_1$
II grupa (średni poziom)	$m < m_i \leq m_1$
III grupa (niski poziom)	$m_2 < m_i \leq m$
IV grupa (bardzo niski poziom)	$m_i \leq m_2$

W końcowej części opracowania wykorzystano **technikę analityczną SWOT**, która miała na celu określenie ogólnych ram aktualnej sytuacji województwa dolnośląskiego pod względem demograficzno-społecznym umożliwiającym, zgodnie z celami powyższej analizy (Pierścionek, 1998), formułowanie odpowiedniej strategii jego rozwoju. W tym celu wyniki przeprowadzonych badań Dolnego Śląska w zakresie jego obecnego stanu demograficzno-społecznego zostały uporządkowane według następującego schematu: mocne (S) i słabe (W) strony rozwoju. Następnie stały się one podstawą do określenia szans (O) i zagrożeń (T) mogących wystąpić w perspektywie roku 2020 przy założeniu stwierdzonego ich obecnego kierunku rozwoju w tym zakresie.

2. Potencjał demograficzny Dolnego Śląska

Jednym z ważniejszych czynników wpływających na kształtowanie się kapitału ludzkiego i społecznego jest potencjał demograficzny, na który składają się: liczba ludności i jej struktura, gęstość zaludnienia, ruch naturalny oraz natężenie migracji wewnętrznych i zagranicznych. W niniejszym rozdziale zostanie przedstawiona szczegółowa analiza poszczególnych elementów tworzących potencjał demograficzny Dolnego Śląska oraz zmiany jakie miały miejsce w tym zakresie od powstania województwa w 1999 r. do roku 2009. Przedstawiona zostanie ponadto syntetyczna charakterystyka potencjału demograficznego Dolnego Śląska na tle kraju.

2.1. Liczba ludności i jej zmiany

Po wojnie tempo wzrostu liczby ludności na Dolnym Śląsku należało do najwyższych w kraju (Bogacka, Mantorska, Stokowski, 1988). W latach 1950-1975 zaludnienie wzrosło tu o 56%, podczas gdy w całej Polsce było to jedynie 37%. Kolejne bez mała ćwierćwiecze, tj. lata 1975-1998 przyniosły wyraźne osłabienie tempa wzrostu liczby ludności, szczególnie wyraźne na Dolnym Śląsku, gdzie zaludnienie w analizowanym okresie wzrosło jedynie o 10% (ponad 5-krotnie słabiej niż w poprzednim 25-leciu) i było niższe niż dla Polski ogółem, gdzie

przyrost wyniósł 12%. Był to efekt zarówno osłabienia dynamiki ruchu naturalnego, jak i ujemnego salda migracji (Krupowicz, 1998).

Od 1999 r., kiedy to miała miejsce zmiana podziału administracyjnego kraju i utworzenie województwa dolnośląskiego, liczba jego mieszkańców nieustannie maleje. W końcu 2009 roku na Dolnym Śląsku mieszkało 2 876 627 osób, o 432 mniej niż przed rokiem i aż o 40 512 mniej w odniesieniu do 1999 r. (tab.3). W ostatnim dziesięcioleciu 1999-2009 liczba Dolnoślązaków zmalała o 1,4%, podczas gdy liczba mieszkańców w całym kraju spadła o 0,3%. Tempo spadku liczby ludności było zatem na Dolnym Śląsku szybsze niż dla Polski ogółem, co spowodowało, że udział Dolnoślązaków w ogólnej liczbie ludności Polski w ostatnim dziesięcioleciu nieznacznie zmalał - z 7,6% do 7,5%.

Tab. 3. Gęstość zaludnienia i liczba ludności według miejsca zamieszkania i płci w województwie dolnośląskim w latach 1999-2009.

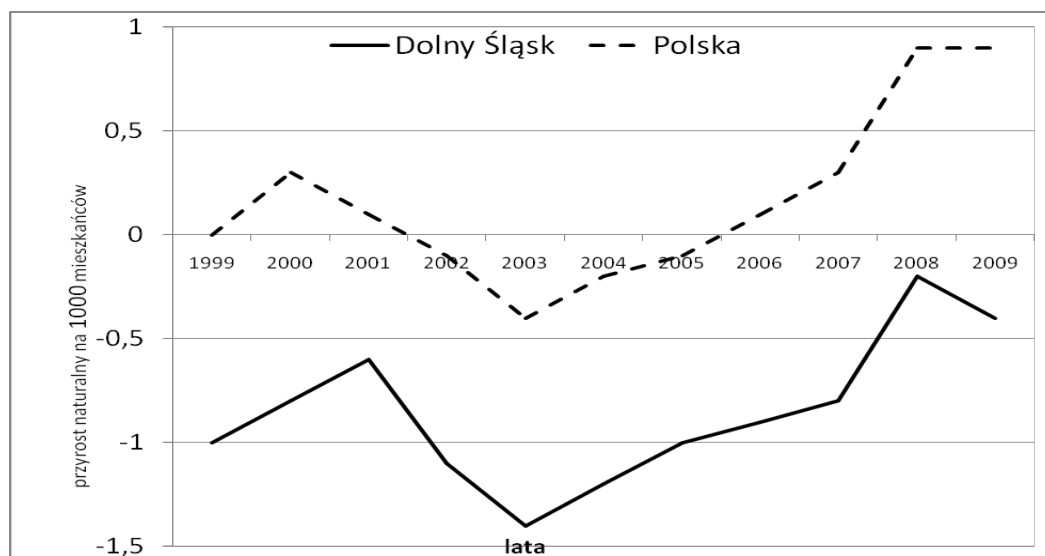
Lata	Ludność					Liczba kobiet na 100 mężczyzn	Odsetek ludności miejskiej	Gęstość zaludnienia (os/km ²)
	ogółem	mężczyźni	kobiety	miasto	wieś			
1999	2 917 139	1 404 155	1 512 984	2 086 745	830 394	107,8	71,5	149
2000	2 912 195	1 400 784	1 511 411	2 083 253	828 942	107,9	71,5	149
2001	2 909 622	1 398 762	1 510 860	2 078 675	830 947	108,0	71,4	149
2002	2 904 694	1 395 962	1 508 732	2 070 985	833 709	108,1	71,3	146
2003	2 898 313	1 392 344	1 505 969	2 061 900	836 413	108,2	71,1	145
2004	2 893 055	1 389 321	1 503 734	2 053 442	839 613	108,2	71,0	145
2005	2 888 232	1 386 247	1 501 985	2 052 094	836 138	108,3	71,1	145
2006	2 882 317	1 382 491	1 499 826	2 042 653	839 664	108,5	70,9	144
2007	2 878 410	1 379 463	1 498 947	2 033 536	844 874	108,7	70,6	144
2008	2 877 059	1 378 316	1 498 743	2 027 745	849 314	108,7	70,5	144
2009	2 876 627	1 377 897	1 498 730	2 021 634	854 993	108,8	70,3	144

Źródło: opracowanie własne na podstawie :Roczniki statystyczne województwa dolnośląskiego z lat 2000 – 2010, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.

W wyniku spadku liczby mieszkańców w latach 1999-2009 zmalała na Dolnym Śląsku gęstość zaludnienia z 146 do 144 osób/km², chociaż nadal jest ona znacznie większa niż średnio w Polsce, gdzie wynosi 122 osoby/km². Pod względem tego parametru Dolny Śląsk zajmuje 4 miejsce w kraju, za województwami śląskim, małopolskim i mazowieckim. Relatywnie duża gęstość zaludnienia jest efektem wysokiego wskaźnika urbanizacji. Na Dolnym Śląsku w miastach mieszka 70,3% ludności, znacznie więcej niż średnio kraju (60,1%). W tym zakresie wyprzedza nas jedynie województwo śląskie z wartością 78,1%.

2.2. Ruch naturalny

W latach 1999-2009 na Dolnym Śląsku zachodziły dalsze, niekorzystne zmiany w ruchu naturalnym ludności. Ujemna wartość przyrostu naturalnego, która pojawiła się na tu w 1998 r. utrzymywała się w całym badanym okresie, w Polsce taka sytuacja miała miejsce jedynie w latach 2002-2005 (ryc. 1). Od 2004 r. na Dolnym Śląsku zaznacza się jednakże niewielka poprawa, gdyż ubytek naturalny ludności zmniejsza się z roku na rok. Jest to zasługa wzrastającego poziomu rodności, która rośnie w nieco szybszym tempie niż umieralność (tab. 4).

Ryc. 1. Zmiany przyrostu naturalnego (na 1000 mieszkańców) w Polsce i na Dolnym Śląsku w latach 1999-2009.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

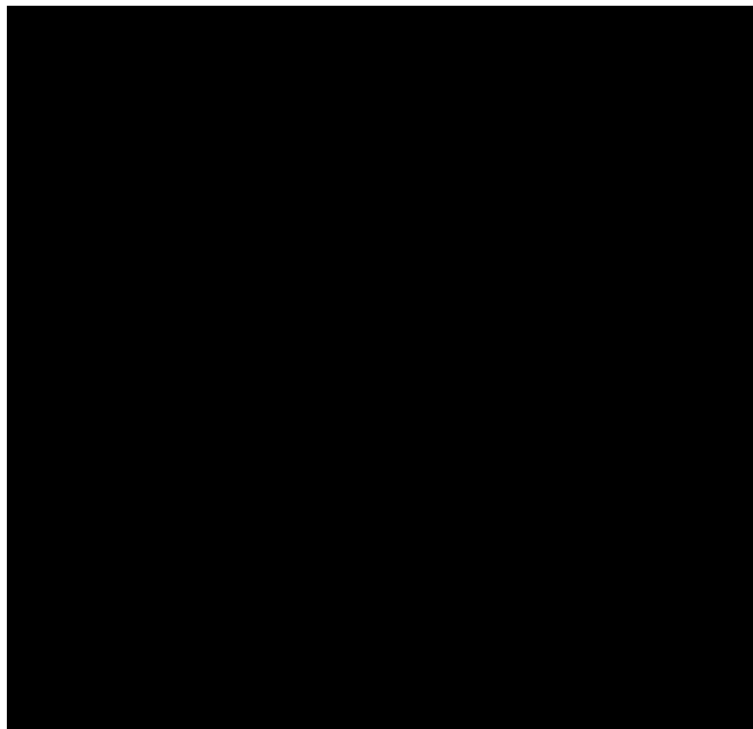
W 2009 r. przyrost naturalny na terenie Dolnego Śląska osiągnął ujemną wartość - 0,4‰ (w Polsce było to 0,9‰ na plusie) a pod względem wielkości tego parametru województwo znalazło się na czwartym miejscu od końca. Niższą wartość współczynnika przyrostu naturalnego odnotowały tylko 3 województwa: łódzkie, świętokrzyskie i opolskie (ryc. 2). Ujemny przyrost naturalny był głównie efektem wysokiego poziomu umieralności (10,7‰).

Dolny Śląsk zajął w tym zakresie 4 miejsce w kraju, wyższą umieralnością wyróżniły się jedynie 3 województwa: łódzkie, lubelskie i świętokrzyskie.

Tab. 4. Ruch naturalny ludności woj. dolnośląskiego w latach 2000-2009.

Lata	Ruch naturalny (w tys.)			Ruch naturalny na 1000 ludności			Zgony niemowląt na 1000 ur. żywych
	urodzenia	zgony	Przyrost naturalny	urodzenia	zgony	Przyrost naturalny	
1999	26,363	29,261	-2,898	8,8	9,8	-1,0	
2000	26,062	28,288	-2,226	8,8	9,5	-0,8	9,6
2001	25,696	27,472	-1,776	8,7	9,3	-0,6	9,9
2002	24,439	27,456	-3,017	8,4	9,5	-1,1	9,8
2003	23,959	27,964	-4,005	8,3	9,7	-1,4	8,3
2004	24,915	28,402	-3,487	8,6	9,8	-1,2	8,1
2005	25,719	28,603	-2,884	8,9	9,9	-1,0	6,9
2006	26,552	29,082	-2,530	9,2	10,1	-0,9	6,9
2007	27,591	29,815	-2,224	9,6	10,4	-0,8	6,9
2008	29,847	30,465	-618	10,4	10,6	-0,2	6,5
2009	29,826	30,872	-1046	10,4	10,7	-0,4	6,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

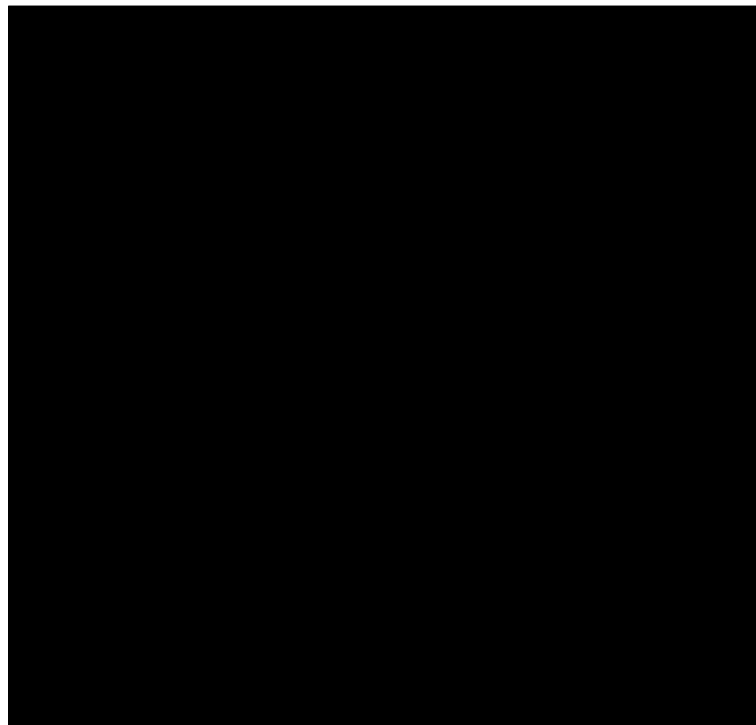

Ryc. 2. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w Polsce w 2009 r. (według województw).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

Na wysoką umieralność ogólną miała duży wpływ umieralność niemowląt (liczba zgonów dzieci poniżej 1 roku w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych). Jest to jeden z ważniejszych parametrów demograficznych i jednocześnie społeczno-gospodarczych. Współczynnik zgonów niemowląt uwzględniany jest jako jeden z czynników w analizach poziomu rozwoju ekonomicznego, a jego wysoka wartość nie wpływa korzystnie na ocenę tego poziomu. Niestety w zakresie umieralności niemowląt Dolny Śląsk od lat zajmuje niechlubne miejsce w ścisłej krajowej czołówce. W 2002, 2003 i 2008 r. był w tym rankingu na 1 miejscu, w 2009 nastąpiła nieznaczna poprawa i spadł na 3 pozycję.

Wysoka umieralność niemowląt wpływa bardzo niekorzystnie na przeciętne trwanie życia Dolnoślązaków. Należy ono do najkrótszych w kraju. W 2009 r. parametr ten osiągnął dla kobiet wartość 79,4 lat, dla mężczyzn jedynie 70,9. Kobiety żyją krócej jedynie w woj. łódzkim i śląskim a mężczyźni w woj. lubelskim, lubuskim, łódzkim i warmińsko-mazurskim.

Ryc. 3. Dzietność w Polsce w 2009 r. (według województw).
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

Wysokiej umieralności ogólnej i niemowląt towarzyszył na Dolnym Śląsku niski, należący też do najniższych w kraju, poziom rozrodczości. Mniejsze natężenie urodzeń w 2009 r. odnotowano jedynie w 5 województwach: opolskim, świętokrzyskim, łódzkim, podlaskim i śląskim.

Niekorzystne tendencje w zakresie rozrodczości sprawiają, że Dolny Śląsk zajmuje przedostatnie miejsce w Polsce pod względem kolejnego bardzo ważnego parametru demograficznego - dzietności kobiet (ryc. 3). W 2009 r. dzietność osiągnęła poziom 1,32 dziecka. Jest to wartość dramatycznie niska, gdyż do zapewnienia tzw. prostej zastępowalności pokoleń (biologicznego odtworzenia populacji – zastąpienia generacji rodziców przez ich dzieci) wymagana jest dzietność na poziomie 2,1. Dzietność na poziomie tak niskim, jak obserwowany w ostatnich latach sprawi, że w następnym pokoleniu liczba Dolnoślązaków drastycznie się zmniejszy, co potwierdzają prognozy demograficzne.

2.3. Ruch wędrowniczy ludności

Spadek liczby mieszkańców Dolnego Śląska, jaki miał miejsce w latach 1999-2009 był efektem nie tylko ujemnego przyrostu naturalnego ale także ubytku ludności w wyniku migracji zagranicznych oraz wewnętrznych.

2.3.1. Migracje zagraniczne

W całym badanym okresie saldo migracji zagranicznych na Dolnym Śląsku, podobnie jak w całej Polsce, było ujemne. W sumie w latach 1999-2009 z Dolnego Śląska wyemigrowało na stałe za granicę 27 140 osób, natomiast przybyło z zagranicy jedynie 11 611 osób, w efekcie czego liczba mieszkańców zmniejszyła się o 15 529 osób (tab.5). Rocznie na Dolny Śląsk napływało średnio 1 055 osób, natomiast emigrowało 2 467, średnioroczny ubytek migracyjny wynosił zatem 1 411 osób.

Tab. 5. Wewnętrzne i zagraniczne migracje ludności w województwie dolnośląskim w latach 1999 – 2009.

Lata	Migracje wewnętrzne			Migracje zagraniczne			Saldo migracji ogółem	Saldo migracji ogółem na 1000 mieszkańców
	napływ	odpływ	saldo	imigracje	emigracje	saldo		

1999	33464	33747	-283	756	1946	-1190	-1473	-0,5
2000	28886	29459	-573	710	2109	-1399	-1972	-0,7
2001	28545	28368	177	667	1859	-1192	-1015	-0,3
2002	29978	30662	-684	589	2007	-1418	-2102	-0,7
2003	29723	30942	-1219	547	1585	-1038	-2257	-0,8
2004	30609	31449	-890	903	1419	-516	-1406	-0,5
2005	28858	29788	-930	772	1691	-919	-1849	-0,6
2006	38494	38090	404	1171	5201	-4030	-3626	-1,3
2007	39567	39220	347	1785	3702	-1917	-1570	-0,5
2008	33465	32939	526	1771	3457	-1686	-1160	-0,4
2009	33453	32322	1131	1940	2164	-224	907	0,3
Razem	355042	356986	-1994	11611	27140	-15529	-17523	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

Analizując migracje zagraniczne w kolejnych latach badanego okresu można zauważyć jednak korzystną tendencję. Po rekordowym 2006, 2007 i 2008 r., kiedy to Dolny Śląsk stracił odpowiednio 4 030, 1 917 i 1 686 mieszkańców, rok 2009 przyniósł znaczącą poprawę. Saldo migracji zagranicznych wyniosło jedynie -224 osoby (-0,08%). Tak niewielka wartość nigdy nie była notowana na Dolnym Śląsku. Z jednej strony był to wynik zwiększonego napływu cudzoziemców na teren województwa, ale przede wszystkim bardzo wyraźnego zahamowania emigracji Dolnoślązaków.

Pomimo tych pozytywnych zmian w zakresie migracji zagranicznych, w 2009 r. Dolny Śląsk na tle kraju nie prezentował się jednak najlepiej. Aż 8 województw osiągnęło dodatnie saldo migracji zagranicznych, a jedynie 3 województwa (opolskie, śląskie i wielkopolskie) odnotowały większe ubytki ludności niż dolnośląskie.

Wyjątkowo niskiemu saldu migracji zagranicznych towarzyszyła relatywnie korzystna struktura wieku migrantów (tab. 6). Jako jedyna dodatnie saldo migracji odnotowała najmłodsza grupa 0-19 lat, dzięki migracjom liczebność tej grupy wzrosła na Dolnym Śląsku o 185 osób. Ubytki odnotowały pozostałe grupy, przy czym największą 40-59-latkowie (o 245 osób). Pozytywny jest fakt, że grupa w wieku 20-39 lat, która po akcesji do Unii Europejskiej przeważała wśród emigrantów (Górecka, Kozieł, Tomczak, 2009) odnotowała stosunkowo niewielki ubytek (151 osób).

Tab. 6. Migracje zagraniczne w 2009 r. -struktura migrantów według wieku (w %)

Kierunek migracji	Wiek migrantów				
	0-19	20-39	40-59	60+	ogółem

napływ	32,6	46,4	16,0	5,0	1940
odpływ	20,7	48,6	25,6	5,1	2164
saldo (os.)	185	-151	-245	-13	-224

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

Największą aktywnością w migracjach zagranicznych wykazywali się mieszkańcy Wrocławia. W okresie 1999-2009, podobnie jak w całym województwie, saldo migracji zagranicznych w stolicy Dolnego Śląska również było ujemne i wyniosło łącznie -711 osób, z Wrocławia na stałe za granicę wyemigrowało 5 456 osób, z zagranicy przybyło natomiast 4 754 osób. Należy tu jednak podkreślić, że w ostatnich dwóch latach stolica województwa odnotowała dodatnie saldo migracji zagranicznych: 154 osoby w 2008 r. i aż 422 osoby w 2009 r. W analizowanym okresie Wrocław wyróżniał się bardzo dużym udziałem w napływie z zagranicy, aż 41% imigrantów kierujących się na Dolny Śląsk wybrało właśnie jego stolicę, natomiast wśród opuszczających Dolny Śląsk mieszkańcy Wrocławia stanowili jedynie 20%.

2.3.2. Migracje wewnętrzne

Nieco inaczej kształtowała się sytuacja w zakresie migracji wewnętrznych, których saldo (różnica między napływem i odpływem) było w województwie ujemne w tylko początkowych latach badanego okresu (1999 – 2005), a od 2006 r. jest już dodatnie, w 2009 r. osiągnęło nawet wysoką wartość, aż 1 131 osób (0,4‰). Oprócz Dolnośląskiego dodatnie saldo migracji wewnętrznych w 2009 r. miały jeszcze 4 województwa: mazowieckie, małopolskie, pomorskie i wielkopolskie.

Dolnoślązacy na tle kraju wykazywali się dość dużą mobilnością przestrzenną. W 2009 r. na każdy 1000 mieszkańców województwa, w ramach migracji wewnętrznych, przemieszczały się 23 osoby. Większą wartość (w granicach 23,6–25,4) osiągnęły jedynie 4 województwa: warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie, wielkopolskie, pomorskie i lubuskie. Wysoka wartość indeksu ruchliwości na Dolnym Śląsku to głównie zasługa dużego napływu ludności – 12 osób na każdy 1000 mieszkańców, nieznacznie większe wartości w tym zakresie

osiągnęło jedynie 5 województw: zachodniopomorskie, mazowieckie, wielkopolskie, lubuskie i pomorskie.

Dużej mobilności przestrzennej na Dolnym Śląsku towarzyszyła relatywnie wysoka efektywność migracji (E_M). Parametr ten pokazuje jaką część całego obrotu wędrownego (sumy napływu i odpływu) stanowi saldo migracji (różnica napływu i odpływu). W przypadku nadwyżki napływu nad odpływem efektywność przyjmuje wartości dodatnie, w odwrotnym przypadku jest ujemna. W 2009 r. efektywność migracji wewnętrznych na Dolnym Śląsku była dodatnia i wynosiła 17 osób na każdy 1000 migrujących. Dodatnią wartość tego parametru odnotowały jeszcze 4 województwa: wielkopolskie, pomorskie, małopolskie i mazowieckie.

W migracjach wewnętrznych na Dolnym Śląsku zdecydowanie przeważały migracje wewnątrzwojewódzkie. W 2009 r. aż 77% migrantów stanowiły osoby, które przemieszczały się pomiędzy miejscowościami leżącymi na terenie naszego województwa. Jedynie 23% migrantów przekroczyło jego granice - poza Dolny Śląsk odpłynęło 6 644 osób, natomiast z innych województw napłynęło 7 775 osób.

W migracjach wewnętrznych ludności, podobnie jak w migracjach zagranicznych, znaczący udział ma Wrocław. W latach 90. XX w. migracje do i z Wrocławia stanowiły aż 1/3 wszystkich migracji na Dolnym Śląsku (Huk, 2004). W badanym okresie 1999-2009 udział Wrocławia nieco zmalał i stanowił już tylko 1/4 ogółu migracji wewnętrznych.

W okresie 1999 - 2009 łączny napływ do Wrocławia w ramach migracji wewnętrznych wyniósł 65 064 osób, a łączny odpływ – 58 287osób. Łączne saldo migracji wewnętrznych dla Wrocławia w analizowanym okresie było zatem dodatnie i wyniosło 6 777 osób. Należy tu jednak zaznaczyć, że Wrocław miał dodatnie saldo migracji wewnętrznych w całym badanym okresie z wyjątkiem 2007 roku, kiedy to odpływ przeważał nad napływem o 160 osób (tab. 7).

Tab. 7. Napływ, odpływ i saldo migracji wewnętrznych we Wrocławiu w latach 1999-2009.

Kierunek migracji	Lata											
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	razem
napływ	5567	4677	5937	5643	5396	5983	6349	6819	6638	5849	6206	65064
odpływ	4846	4097	3971	4736	5078	5368	5057	6707	6798	5820	5809	58287
saldo (os.)	721	580	1966	907	318	615	1292	112	-160	29	397	6777

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Analizując migracje wewnętrzne w 2009 roku według wieku migrantów zauważyć można, że zarówno w odpływie jak i w napływie zdecydowanie dominowała grupa 20-39 lat (tab. 8). W odpływie udział tej grupy wynosił 51,6%, natomiast w napływie aż 61,4%. Saldo migracji dla tych roczników było zatem dodatnie i wynosiło 1 345 osób. Dodatnie saldo odnotowała ponadto grupa w wieku 0–19 lat (224 osoby), dla pozostałych roczników saldo migracji było ujemne (-152 osoby dla grupy 40-59 lat i -286 osób dla grupy 60 lat i więcej). Struktura wieku migrantów wpłynęła korzystnie na strukturę demograficzną mieszkańców Dolnego Śląska. W wyniku migracji wewnętrznych w województwie przybyło dzieci i młodzieży oraz ludności w wieku produkcyjnym do lat 40. Ubyło natomiast osób w wieku 40-59 lat i starszych, powyżej 60 lat.

Tab. 8. Migracje międzywojewódzkie na Dolnym Śląsku w 2009 r.

Kierunek migracji	Struktura wieku migrantów (w%)			
	0-19	20-39	40-59	60+
napływ	19,7	61,4	12,1	6,8
odpływ	19,7	51,6	16,5	12,3
saldo (w osobach)	224	1345	-152	-286

Źródło: opracowanie własne na podstawie na podstawie Banku Danych Regionalnych.

2.4. Struktura demograficzna ludności

Struktura demograficzna mieszkańców Dolnego Śląska, od lat 50. wyróżniająca się na tle kraju wysokim udziałem dzieci i młodzieży oraz niskim udziałem osób starszych, w latach 80. i 90. zaczęła się starzeć, a tempo tego procesu było znacznie szybsze niż w Polsce ogółem (Krupowicz, 2000; Górecka, Kozieł, 2002). Obrazujący to wskaźnik starzenia demograficznego (W_{sd}) w okresie 1988 - 1998 wyniósł na Dolnym Śląsku 9,5 przy wartości 6,5 dla Polski. Miernik ten przedstawia sumę zmian, jakie w badanym okresie zaszły w udziale grupy przedprodukcyjnej i grupy poprodukcyjnej w ogólnej liczbie ludności. Suma tych zmian (wyrażona w punktach procentowych) określa tempo procesu starzenia, im wartość wskaźnika wyższa, tym starzenie się populacji jest dynamiczniejsze (Długosz, 1998).

Już w 1999 r. w nowopowstałym województwie dolnośląskim struktura ludności według trzech podstawowych grup ekonomicznych była mniej korzystna, niż w Polsce ogółem, a

w latach 1999-2009 proces starzenia mieszkańców Dolnego Śląska postępował nadal, jednakże tym razem tempo tego procesu było nieznacznie mniejsze, niż w Polsce ogółem. W analizowanym okresie 1999-2009 W_{sd} w woj. dolnośląskim osiągnął wartość 8,0, podczas gdy w Polsce było to 8,1.

2.4.1. Struktura według wieku

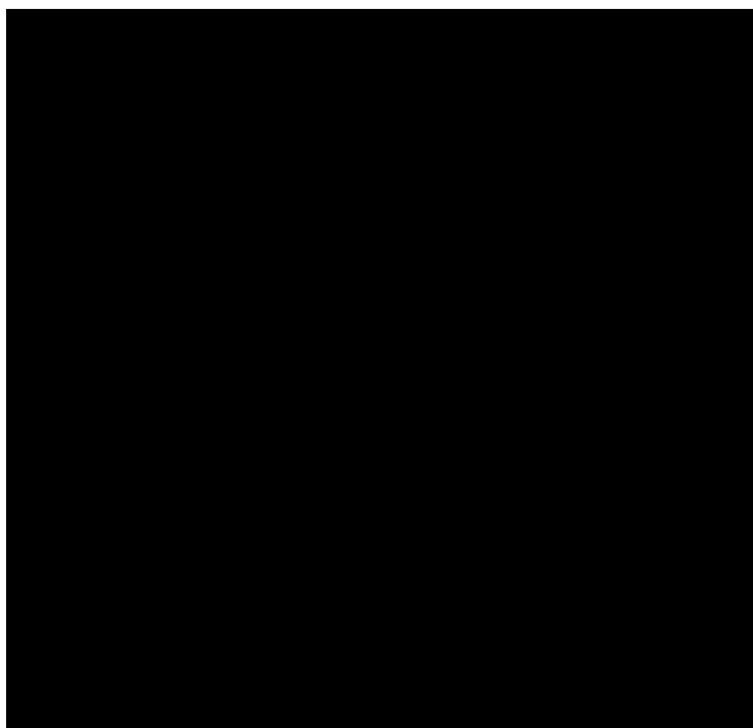
Spadkowi liczby mieszkańców, jaki miał miejsce w latach 1999-2009, towarzyszą niekorzystne zmiany w strukturze ludności według wieku. Przemiany te zaczęły się jednak dużo wcześniej. Już przedostatni Narodowy Spis Powszechny z 1988 r. wykazał, że udział grupy przedprodukcyjnej w ogólnej liczbie mieszkańców na Dolnym Śląsku wyniósł 29,4%. Zmalał on w porównaniu do poprzedniego spisu w 1978 r. i był też niższy niż dla Polski ogółem. Według ostatniego spisu z 2002 r., udział dzieci i młodzieży zmniejszył się do 21,5% i nadal był znacznie niższy od średniej krajowej. Ponadto znacznie wzrósł udział ludności w wieku poprodukcyjnym z 11,4% w 1988 r. do 15,3% w 2002 r., przekraczając średnią wartość dla Polski.

W latach 1999-2009 r. parametry struktury ludności według wieku jeszcze bardziej się pogorszyły: udział grupy przedprodukcyjnej zmalał do 17,5% a poprodukcyjnej wzrósł do 16,7%, tak że obie wartości niemal się zrównały. Niekorzystne zmiany w strukturze szczególnie wyraźnie zaznaczyły się w miastach (tab. 9). W 2009 r. doprowadziło to do sytuacji, w której liczebność grupy poprodukcyjnej po raz pierwszy przekroczyła liczebność grupy przedprodukcyjnej: dzieci i młodzieży (0-17 lat) było jedynie 16,3%, podczas gdy osób w wieku emerytalnym aż 17,7%. Na wsi utrzymała się przewaga dzieci i młodzieży, chociaż i tu coraz bardziej ona topnieje za sprawą niskiej rozrodczości.

Tab. 9. Struktura mieszkańców Dolnego Śląska według ekonomicznych grup wieku w 1999 i 2009 r. w % (ogółem, miasto, wieś).

wyszczególnienie	Wiek					
	przedprodukcyjny		produkcyjny		poprodukcyjny	
	1999	2009	1999	2009	1999	2009
ogółem	23,7	17,5	61,5	65,8	14,8	16,7
miasto	22,2	16,3	63,0	66,0	14,8	17,7
wieś	27,4	20,4	57,8	65,5	14,9	14,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie na podstawie Banku Danych Regionalnych.

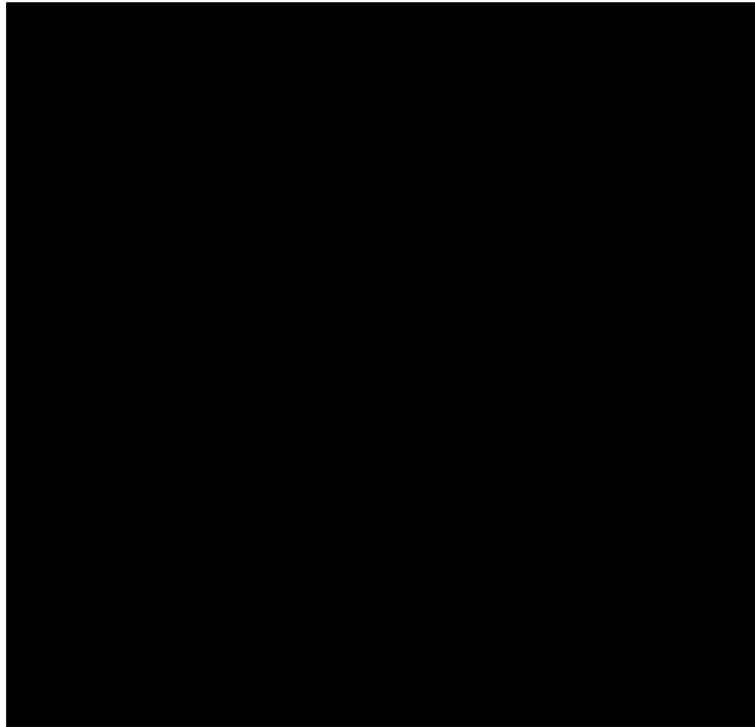

Ryc. 4. Udział ludności w wieku przedprodukcyjny w Polsce w 2009 r.
(według województw) w %.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

W 2009 r. Dolnośląskie miało jedną z najmniej korzystnych struktur demograficznych w Polsce. W odniesieniu do udziału grupy przedprodukcyjnej w ogólnej liczbie ludności, plasowało się na trzeciej pozycji od końca. Nieznacznie mniejszy udział dzieci i młodzieży wystąpił jedynie w woj. śląskim i opolskim (ryc. 4). Nieco lepiej na tle kraju prezentował się Dolny Śląsk w zakresie udziału grupy poprodukcyjnej, tu aż siedem województw miało wyższe udziały ludności w wieku emerytalnym.

Struktura demograficzna ludności Dolnego Śląska wykazuje coraz bardziej cechy społeczeństwa starzejącego się. W 2009 r. mediana wieku osiągnęła wartość 38,8 i była o rok wyższa niż dla Polski ogółem (ryc. 5). Oznacza to, że połowa Dolnoślązaków ma więcej niż 38,8 lat. Jeszcze gorzej jest w subpopulacji kobiet, tu mediana wynosi aż 39,6, nieco lepiej jest w odniesieniu do mężczyzn, ich wiek środkowy jest niższy i wynosi 36,3. Na wysoką wartość mediany wpływa głównie struktura wiekowa ludności miast, co drugi ich mieszkańców przekroczył 39,8 lat, podczas gdy na wsi było to 36,4 lat.

Ryc. 5. Mediana wieku w Polsce w 2009 r. (według województw).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

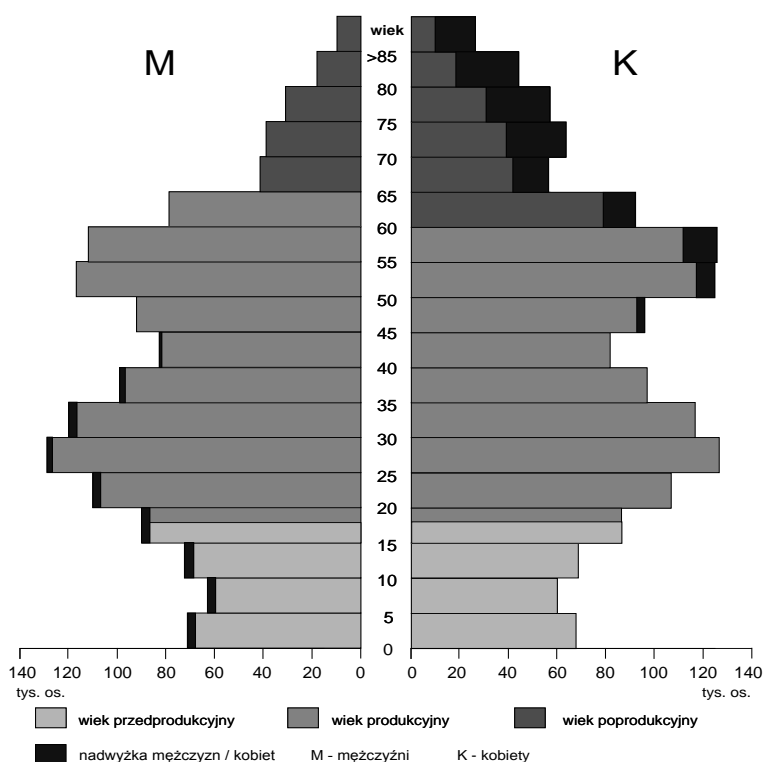
2.4.2. Struktura według płci

W strukturze mieszkańców Dolnego Śląska według płci, podobnie jak w całym kraju, przeważają kobiety. Województwo należy do najbardziej sfeminizowanych i z wartością 109 kobiet na 100 mężczyzn plasuje się w tym zakresie na 3 miejscu w kraju, tuż za woj. łódzkim i mazowieckim. Wysoki wskaźnik feminizacji to skutek wysokiego odsetka ludności miejskiej w województwie, a jak wiadomo w miastach dominują liczebnie kobiety. Wskaźnik feminizacji w dolnośląskich miastach osiągnął w 2009 r. wielkość 112, podczas gdy na wsi proporcje płci były bardziej wyrównane – na 100 mężczyzn przypadały prawie 102 kobiety.

2.4.3. Struktura według płci i wieku

Struktura ludności według płci i wieku przedstawiona graficznie wykazuje cechy piramidy regresywnej. Wyraźnie zaznacza się bardzo wąska podstawa - nieliczne roczniki dzieci i młodzieży (grupa 0-14 lat). Jest to efekt trwającego od kilkunastu lat silnego spadku liczby

urodzeń, który zaznaczył się szczególnie w latach 2001-2005, jako dno niżu demograficznego. Przejawia się to najmniejszą liczebnością grupy w wieku 5-9 lat w stosunku do grup sąsiednich - jest to jedynie 123 tys. (ryc. 6). Pozytywny jest fakt iż liczebność najmłodszej grupy wiekowej 0-4 lata jest już nieco wyższa i wynosi 139,5 tys. Wynika to ze zwiększonej liczby urodzeń po 2005 r. a związane było z wchodzeniem w wiek największej

Ryc. 6. Struktura ludności wg płci i wieku na Dolnym Śląsku w 2009 r. (ogółem).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

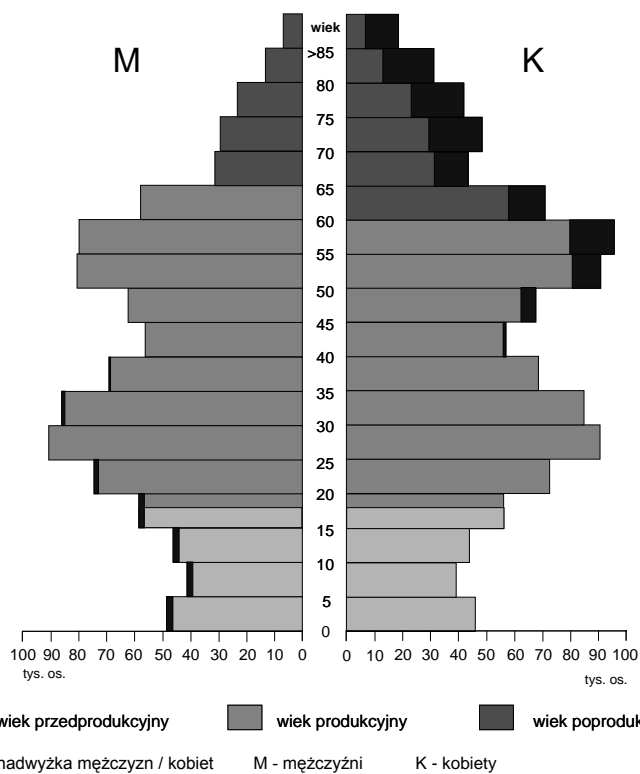
plodności roczników wyżowych pochodzących z drugiej połowy lat 70. i pierwszej połowy lat 80 (grupy 30-34 i 25-29 lat). Można oczekiwać, że liczba urodzeń, a tym samym liczebność najmłodszych roczników będzie nadal rosła, gdyż w wiek największej płodności wchodzić będzie najliczniejsza w całej strukturze wiekowej Dolnoślązaków grupa 20-24 lata.

W piramidzie ludności Dolnego Śląska, oprócz grup 20-24 i 25-29, największą liczebnością wyróżniają się roczniki urodzone w końcówce lat 40 i w latach 50. XX w., w powojennym wyżu kompensacyjnym, który na Dolnym Śląsku był szczególnie silny. Są to obecnie

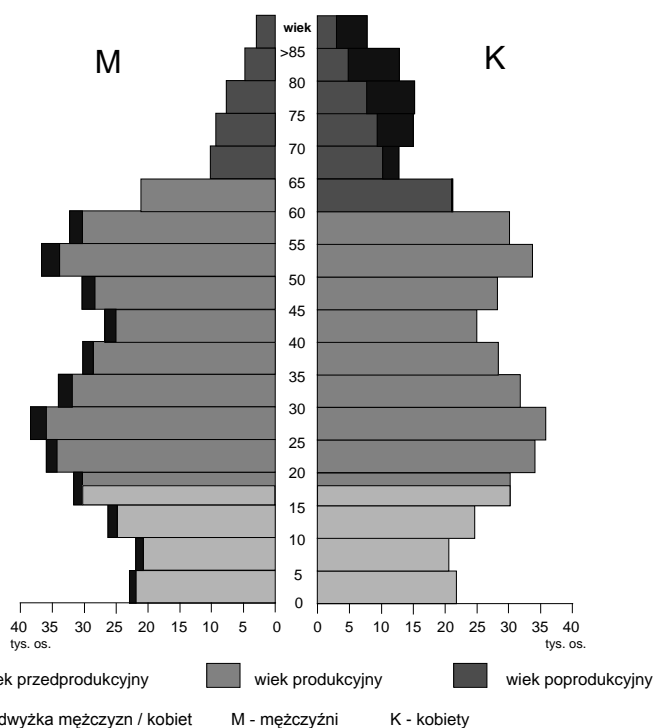
osoby wieku 50-54 i 55-59 lat, będące u schyłku aktywności zawodowej a jest ich łącznie 479,5 tys. Tak duża liczebność tej grupy stanie się wkrótce poważnym problemem demograficznym i społecznym. Osoby z tych roczników zaczynają bowiem wchodzić w wiek emerytalny, co wkrótce spowoduje skokowy wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców Dolnego Śląska. Przechodzenie roczników urodzonych w powojennym wyżu kompensacyjnym w wiek poprodukcyjny będzie miało też swoje konsekwencje na rynku pracy. Bardzo szybko będzie zmniejszała się liczba osób w wieku produkcyjnym, gdyż roczniki wchodzące na rynek pracy będą znacznie mniej liczne od wychodzących.

Struktura demograficzna ludności w miastach i na wsi jest podobna, występują jednak pewne różnice, które zaznaczają się w obu piramidach (ryc. 7, ryc. 8). Przede wszystkim piramida ludności miast jest zdecydowanie bardziej zdeformowana, a na wsi ma bardziej wyrównany kształt. Różnice w liczebności roczników wyżowych i niżowych w miastach są szczególnie duże. Najsilniej reprezentowana w strukturze wieku grupa 25-29 – latków w miastach jest 2,3 razy liczniejsza od najmniejszej grupy 5-9 lat - latków, na wsi ta przewaga jest znacznie mniejsza (1,7 razy).

Kolejną zauważalną różnicą jest zdecydowanie większy udział roczników najstarszych w miastach. Jest to efekt migracji ze wsi do miast, jakie miały miejsce w II połowie ubiegłego wieku. Osoby, które wtedy licznie przybywały do miast, jako ludzie młodzi, starzały się w miarę upływu czasu i obecnie są już w wieku emerytalnym.

Ryc. 7. Struktura ludności wg płci i wieku na Dolnym Śląsku w 2009 r. (miasto).
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Ryc. 8. Struktura ludności wg płci i wieku na Dolnym Śląsku w 2009 r. (wieś).
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Pewne różnice pomiędzy miastem i wsią występują także w proporcjach między liczebnością kobiet i mężczyzn. Wprawdzie zarówno w miastach jak i na wsi wśród ludności dominują liczebnie kobiety, to w obu piramidach nadwyżki kobiet rozkładają się trochę inaczej. Ogółem na Dolnym Śląsku do 45 roku życia wśród ludności jest nieznacznie więcej mężczyzn. W starszych rocznikach dominują kobiety, szczególnie jest to widoczne w wieku powyżej 60 lat. Związane jest to z wysoką nadumieralnością mężczyzn w młodszych grupach wieku i co za tym idzie dłuższym trwaniem życia kobiet. Wśród ludności miast przewaga liczebna kobiet pojawia się znacznie szybciej, już w grupie 40-44 lata i bardzo szybko zwiększa wraz z wiekiem. Na wsi nadwyżka mężczyzn utrzymuje się znacznie dłużej a kobiety zaczynają przeważać liczebnie dopiero po 60 roku życia.

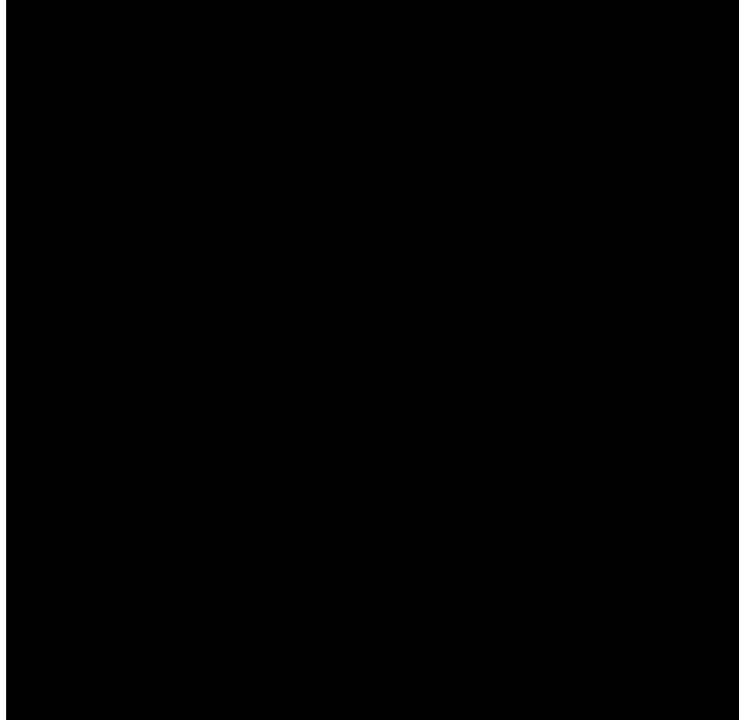
3. Zróżnicowanie demograficzne Dolnego Śląska w 2009 r.

3.1. Zmiany liczby ludności w powiatach

Zmiany w liczbie ludności, jakie wystąpiły na Dolnym Śląsku w latach 1999 – 2009 miały podobną tendencję, jak dla Polski ogółem, przebiegały jednak ze znacznie większą dynamiką. W analizowanym okresie ludność Polski zmniejszyła swoją liczebność o 0,3%, a na Dolnym Śląsku było to 1,4%. Liczba mieszkańców Dolnego Śląska zmalała z 2 917, 1tys. w 1999 r. do 2 876, 6 tys. w 2009 r. Spadek ten miał miejsce głównie w miastach, które odnotowują ubytki mieszkańców nieprzerwanie od 1999 r. (Górecka, 2005). W latach 1999 – 2009 straciły one ponad 3% mieszkańców, gdy w tym czasie na wsi odnotowano prawie 3% wzrost.

W latach 1999 – 2009 liczba ludności zmalała w większości powiatów Dolnego Śląska, przyrosty odnotowało tylko 9 jednostek, w tym aż 5 leżących w bezpośrednim sąsiedztwie Wrocławia: pow. wrocławski (17,9%), trzebnicki (5,5%) i średzki (3,7%), oławski (3,2%) i oleśnicki (1,4%). W pozostałych 4 powiatach (bolesławieckim, polkowickim, legnickim i milickim) przyrosty nie przekroczyły 1,5%. Aż w 20 powiatach wystąpiły spadki liczby ludności (ryc. 9). Najsilniej proces depopulacji zaznaczył się na południu województwa, a szczególnie w powia-

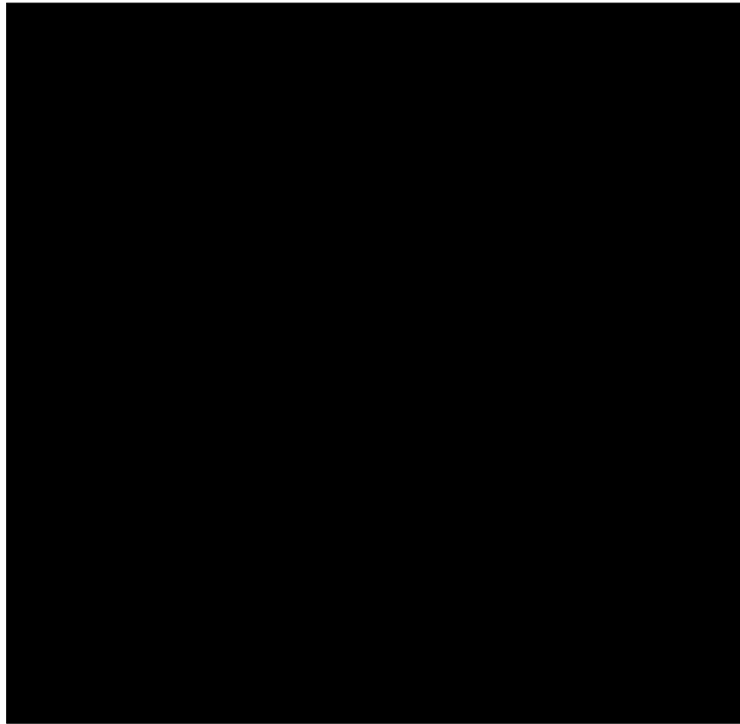
tach przygranicznych: wałbrzyskim (-6,9%), kłodzkim (-5,0%), lubańskim (4,1%), kamiennogórskim (4,1%) , lwóweckim (4,1%) i zgorzeleckim(4%) oraz w Jeleniej Górze (-6,6%).

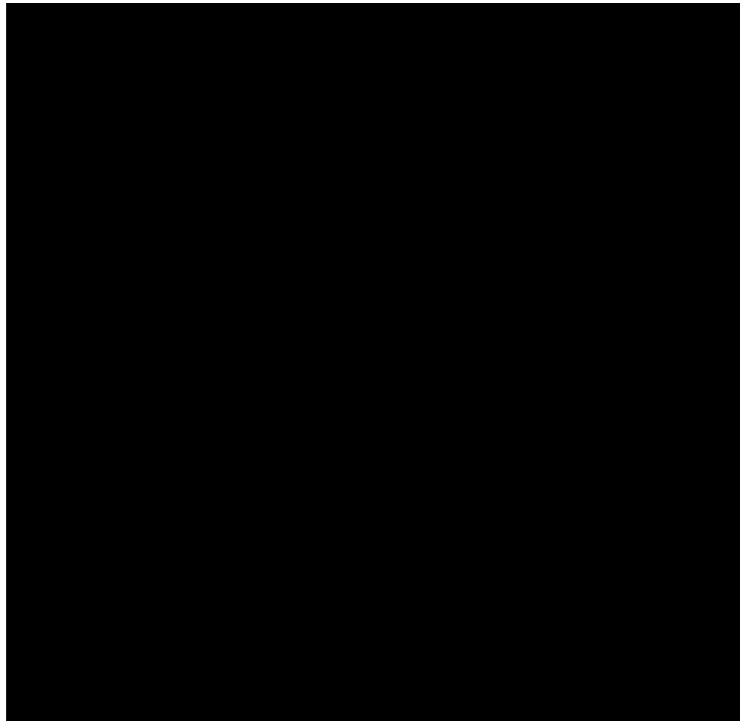
Ryc. 9. Zmiany liczby ludności na Dolnym Śląsku w latach 1999-2009 w % (ogółem).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Spadek liczby mieszkańców w poszczególnych powiatach to głównie konsekwencja spadku liczby mieszkańców w miastach. Proces ten zaznaczył się najsilniej w miastach powiatów położonych na południu województwa: wałbrzyskim, kamiennogórskim, ząbkowickim, kłodzkim, zgorzeleckim, bolesławieckim, w Jeleniej Górze a ponadto w powiecie lubińskim. W wymienionych jednostkach w badanym dziesięcioleciu ubyło 5%-8% ludności (ryc. 10). Przyrost ludności w miastach odnotowały nieliczne powiaty: trzebnicki, lubański, wrocławski, średzki i oławski. Zaznaczyć tu jednak trzeba, że 8% wzrost ludności miejskiej w powiecie lubańskim był wynikiem zmian administracyjnych: w 2005 r. wieś Olszyna uzyskała prawa miejskie. Na odrębną uwagę zasługuje też Wrocław. W całym badanym okresie liczba jego mieszkańców zmalała o 0,9%, ale od 2007 r. ten spadek wyraźnie się zmniejszyła, w 2009 r. było to jedynie 16 osób.

Ryc. 10. Zmiany liczby ludności na Dolnym Śląsku w latach 1999-2009 w % (miasta).
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Ryc. 11. Zmiany liczby ludności na Dolnym Śląsku w latach 1999-2009 w % (wieś).
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

W latach 1999-2009 liczba Dolnoślązaków zamieszkałych na wsi wzrosła o 3%. Wzrost ten jednak miał miejsce w jedynie w 15 powiatach, przy czym tylko w niektórych był bardzo wysoki (ryc. 11). Absolutnym liderem był tu powiat wrocławski, gdzie na wsi przybyło ponad 20% mieszkańców, głównie w wyniku migracji z Wrocławia. Duże przyrosty (pow. 5%) odnotowały też powiaty: lubiński, głogowski, oławski, bolesławiecki i oleśnicki. Ubytki ludności na wsi wystąpiły w 11 powiatach, z czego największe – od 3 do 6% - miały miejsce w pow. lwóweckim, kłodzkim, ząbkowickim i dzierzoniowskim (spadek o 19,2% liczby ludności wiejskiej w pow. lubańskim wynikał z uzyskani przez wieś Olszyna praw miejskich). W pozostałych powiatach ubytki nie przekroczyły 2%. W większości jednostki, które odnotowały najwyższe spadki liczby mieszkańców na wsi, miały również jedno z większych ubytków w miastach.

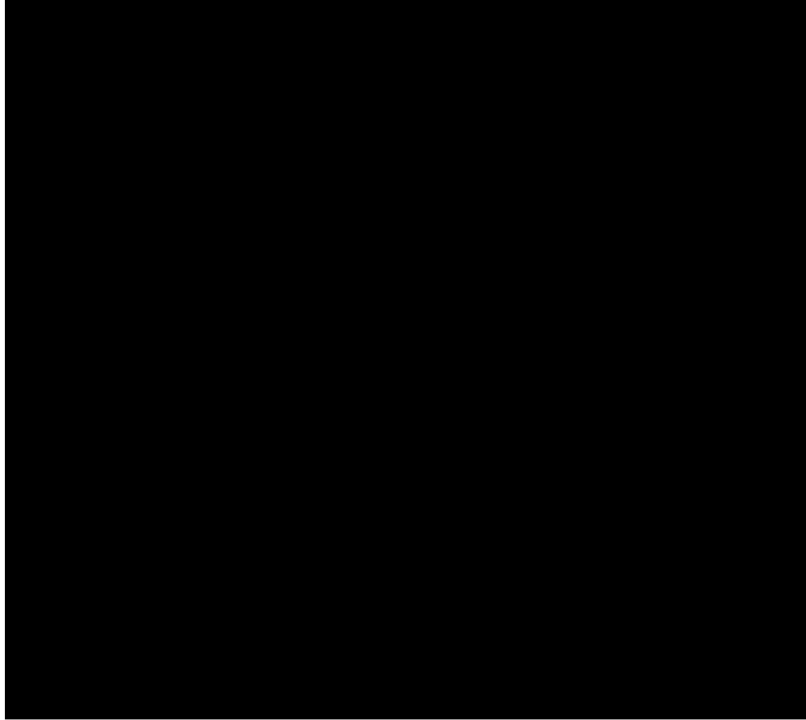
3.2. Rozmieszczenie ludności i gęstość zaludnienia

W wyniku spadku liczby mieszkańców w miastach i wzrostowi odnotowanemu na wsi, na Dolnym Śląsku zmniejszył się odsetek ludności zamieszkałej w miastach z 71,5% w 1999 r. do 70,3% w 2009 r. (tab. 1).

Odsetek ludności zamieszkałej w miastach w poszczególnych powiatach jest bardzo zróżnicowany. Najmniejszym udziałem ludności miejskiej - niecałe 15% - wyróżnia się powiat wrocławski. Niewielki odsetek ludności miejskiej (poniżej 40%) mają też inne powiaty położone w pobliżu Wrocławia: średzki, milicki, strzeliński, trzebnicki oraz otaczający Legnicę powiat legnicki. Najsilniej umiastowione są (pomijając oczywiście miasta na prawach powiatu: Wrocław, Legnicę i Jelenią Górę) jednostki położone na południu województwa: powiat dzierzoniowski, wałbrzyski i świdnicki oraz powiaty leżące na terenie byłego woj. legnickiego: lubiński i głogowski (ryc. 12).

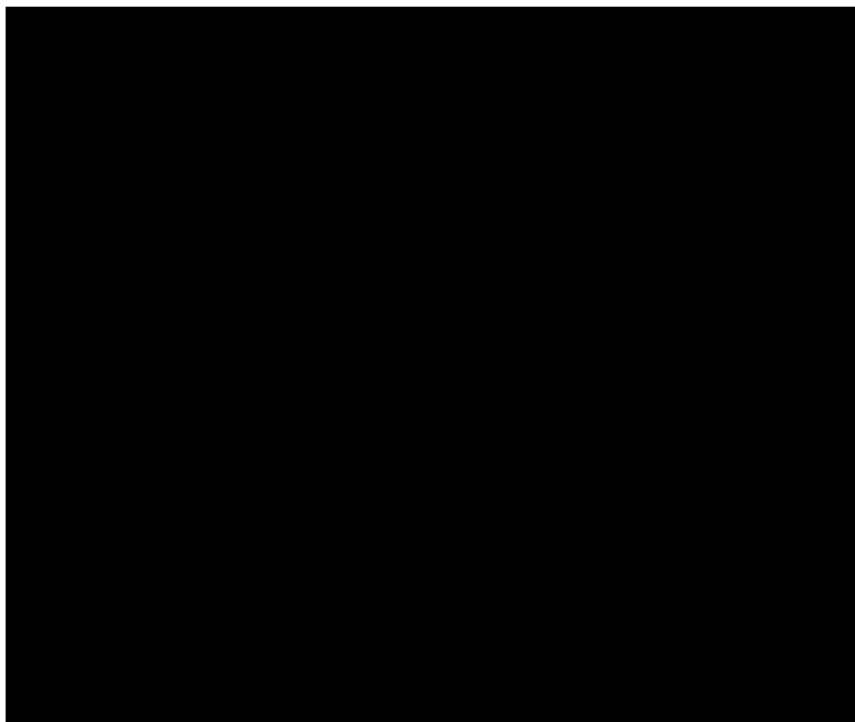
Spadek liczby ludności w latach 1999 – 2009 pociągnął za sobą spadek gęstości zaludnienia (z 146 do 144 os/km²) szczególnie wyraźny na południu, w powiatach przygranicznych (ryc. 13). Pomimo tego w tej części województwa (z wyjątkiem powiatu lwóweckiego i ząbkowickiego) parametr ten osiąga nadal jedne z najwyższych wartości na Dolnym Śląsku. Większa gęstość zaludnienia występuje tylko w 6 powiatach ziemskich na których terenie

znajdują się duże miasta (wałbrzyskim, dzierzoniowskim, świdnickim, głogowskim, lubińskim i oławskim), oraz we wszystkich miastach na prawach powiatu.

Ryc. 12. Ludność mieszkająca w miastach (w % ogółu ludności) na Dolnym Śląsku w 2009 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

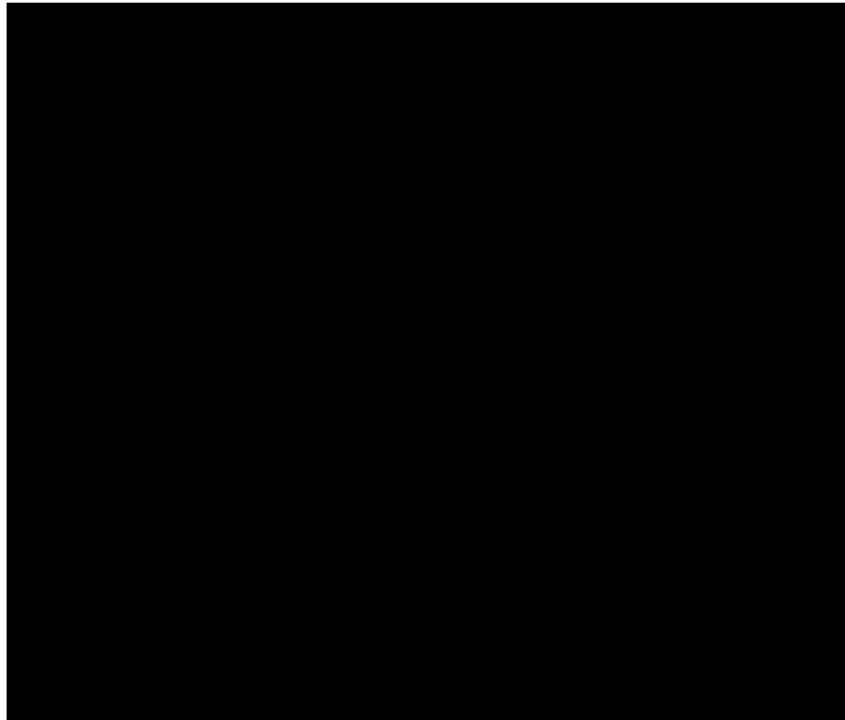
Gęstość zaludnienia w powiatach przygranicznych jest relatywnie wysoka w odniesieniu do pozostałych rejonów Dolnego Śląska, chociaż występuje tu dużo gmin o bardzo słabym zaludnieniu, nawet poniżej 50 osób/km², np. Węglińiec, Platerówka, Lubań, Lwówek Śl., Lubomierz, Wleń, Stare Bogaczowice, Międzyzlesie (Górecka, Tomczak, 2008). Gęstość zaludnienia podnoszą liczne miasta położone na tym obszarze. Na 91 dolnośląskich miast, aż 42 znajdują się na terenie 9 powiatów przygranicznych, z największą koncentracją w pow. kłodzkim (11 miast).

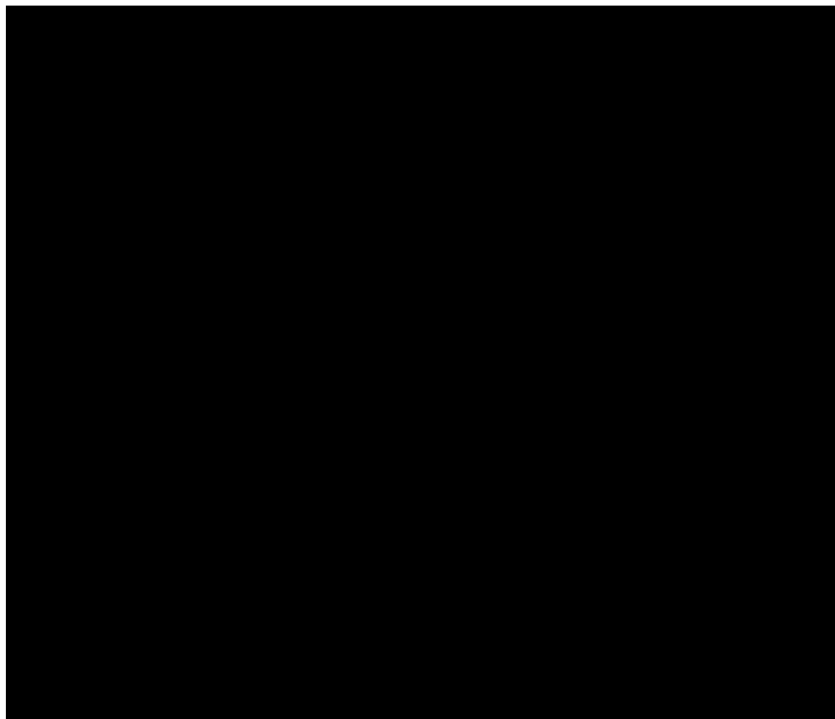
Ryc. 13. Gęstość zaludnienia na Dolnym Śląsku w 2009 r. (w os./km²).
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych

3.3. Zróżnicowanie przestrzenne ruchu naturalnego

Główną przyczyną spadku liczby mieszkańców Dolnego Śląska w latach 1999-2009 był ujemny przyrost naturalny, który w 2009 r. osiągnął wartość -0,4‰. Zarysowało się wyraźne zróżnicowanie przestrzenne w zakresie wartości tego parametru a także duża rozpiętość pomiędzy wartością maksymalną (4,5‰ w pow. głogowskim) i minimalną (-3,6‰ w pow. dzierzoniowskim). Dodatni przyrost naturalny zaznaczył się na północy i północnym wschodzie województwa a najwyższe wartości w granicach 2 – 4,5‰ osiągnęły powiaty: głogowski, polkowicki, lubiński, wrocławski, milicki i oławski (ryc. 14). Niewielki dodatni przyrost (w granicach 0,1-2‰) osiągnęło kolejne 7 powiatów, położonych w centralnej i północno-wschodniej części województwa. W pozostałych 12 jednostkach miał miejsce ubytek naturalny ludności, szczególnie duży (poniżej -2‰) na południu (pow. dzierzoniowski) i w powiatach przygranicznych (wałbrzyskim, jeleniogórskim, lwóweckim, kłodzkim oraz w Jeleniej Górze).

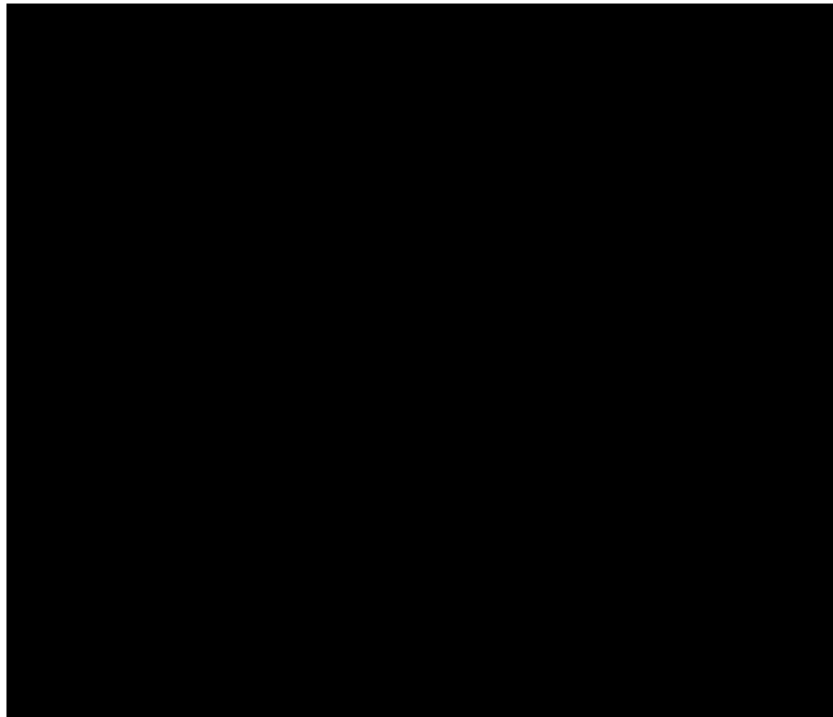
Ryc. 14. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców na Dolnym Śląsku w 2009 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Ryc. 15. Zgony na 1000 mieszkańców na Dolnym Śląsku w 2009 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Niska wartość przyrostu naturalnego na terenie Dolnego Śląska wynikała głównie z dużego natężenie zgonów - 10,7‰. Tę wysoką wartość wygenerowały głównie powiaty położone w południowej części województwa: dzierzoniowski, wałbrzyski, jeleniogórski, kłodzki, lubański, złotoryjski, jaworski, lwówecki oraz miasto Jelenia Góra (ryc. 15). Najniższy poziom umieralności (poniżej 9‰) odnotował natomiast powiat wrocławski i 3 powiaty byłego województwa legnickiego: polkowicki, lubiński i głogowski.

Do niskiego poziomu przyrostu naturalnego na Dolnym Śląsku przyczyniło się również niewielkie natężenie urodzeń, w 2009 r. współczynnik urodzeń osiągnął tu wartość 10,4‰. Na tak niski poziom rodności na Dolnym Śląsku wpłynęły głównie wartości z dużych miast (Jelenia Góra, Wałbrzych, Legnica) oraz powiatów położonych na południu województwa, a w szczególności: lwóweckiego, wałbrzyskiego, dzierzoniowskiego i jeleniogórskiego. Relatywnie wysoki (10-12‰) współczynnik urodzeń wystąpił w centralnej części województwa a najwyższy (ponad 12‰) w pow. wrocławskim i na północy Dolnego Śląska w powiatach: milickim, polkowickim i głogowskim (ryc. 16).

Ryc. 16. Urodzenia żywe na 1000 mieszkańców na Dolnym Śląsku w 2009 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

3.4. Ruch wędrowniczy ludności według powiatów

3.4.1. Migracje zagraniczne

Migracje zagraniczne od wielu lat przyczyniają się do spadku liczby mieszkańców Dolnego Śląska. Należy tu jednak zaznaczyć, że ujemne saldo tego typu migracji nie dotyczy całego województwa (ryc. 17). W 2009 r. 9 powiatów odnotowało niewielkie nadwyżki imigrantów nad emigrantami. Największe dodatnie saldo na 1000 mieszkańców wystąpiło we Wrocławiu (0,7‰) a następnie w powiatach: milickim i ząbkowickim (po 0,4‰) oraz oleśnickim, bolesławieckim i oławskim (po 0,2‰). W wyniku migracji zagranicznych najwięcej ludności straciła Jelenia Góra oraz powiaty położone na południu województwa: lubański, kamiennogórski, wałbrzyski, kłodzki, lwówecki i zgorzelecki (od -0,7‰ do -1,0‰).

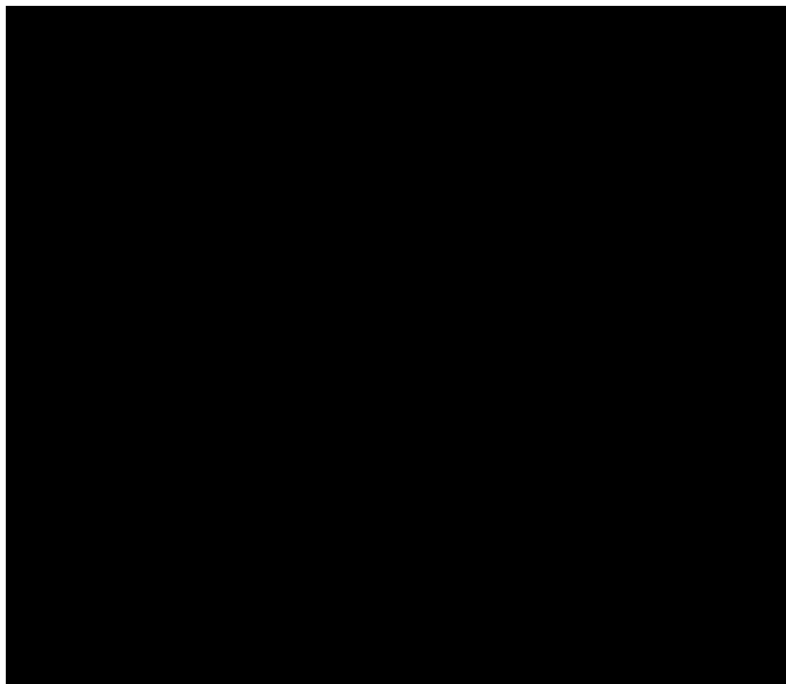
Ryc. 17. Saldo migracji zagranicznych na Dolnym Śląsku według powiatów w 2009 r (w ‰).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US we Wrocławiu.

3.4.2. Migracje wewnętrzne

W 2009 r. saldo migracji wewnętrznych na Dolnym Śląsku przyjęło niewielką dodatnią wartość 0,4‰, ale było silnie zróżnicowane w poszczególnych powiatach: od 19,5‰ do -3,3‰. Dodatnie saldo pojawiło się tylko w 9 powiatach (ryc. 18). Były to powiaty leżące wo-

kół dużych miast: wrocławski, trzebnicki, średzki, oławski, oleśnicki, jeleniogórski, legnicki i świdnicki. Nieznaczne dodatnie saldo migracji zdołał utrzymać też, podobnie jak w latach poprzednich, Wrocław. W pozostałych 20 jednostkach saldo migracji było ujemne, osiągając najniższe wartości (poniżej -2‰) w powiatach leżących na południu województwa: kamienogórskim, wałbrzyskim, lubińskim, lubańskim, zgorzeleckim i lwóweckim a ponadto w głogowskim i lubińskim oraz Jeleniej Górze i Legnicy. Na taki obraz przestrzenny salda migracji złożyły się wzajemne relacje pomiędzy napływem i odpływem ludności.

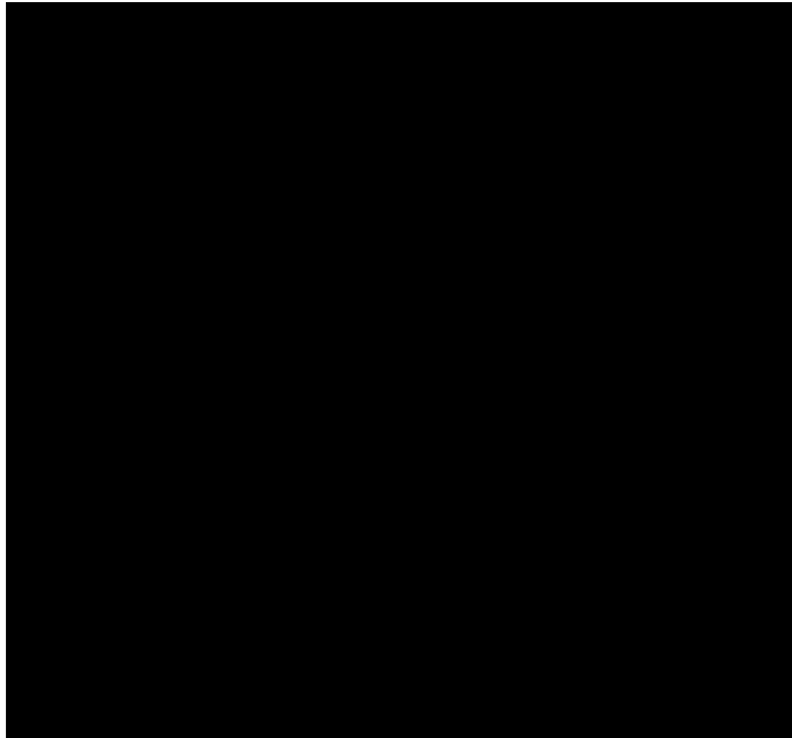

Ryc. 18. Saldo migracji wewnętrznych na Dolnym Śląsku według powiatów w 2009 r (w ‰).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US we Wrocławiu.

Największy napływ ludności odnotował powiat wrocławski ziemski, który z wartością 31,5‰ był absolutnym rekordzistą na Dolnym Śląsku (ryc.19). Relatywnie duże wartości, powyżej 14‰, pojawiły się także w innych powiatach ziemskich graniczących z największymi miastami Dolnego Śląska: jeleniogórskim i legnickim a ponadto w oławskim, trzebnickim, średzkim i lubińskim. Jest to efekt intensywnego w ostatnich latach procesu suburbanizacji, który wiąże się z opuszczaniem miast i osiedlaniem się migrantów w strefie podmiejskich gmin (Zathey M., 2004). Najmniejszy napływ ludności odnotowały duże miasta – Legnica, Jelenia Góra i Wrocław, które stają się coraz mniej atrakcyjne dla migrantów z mniejszych

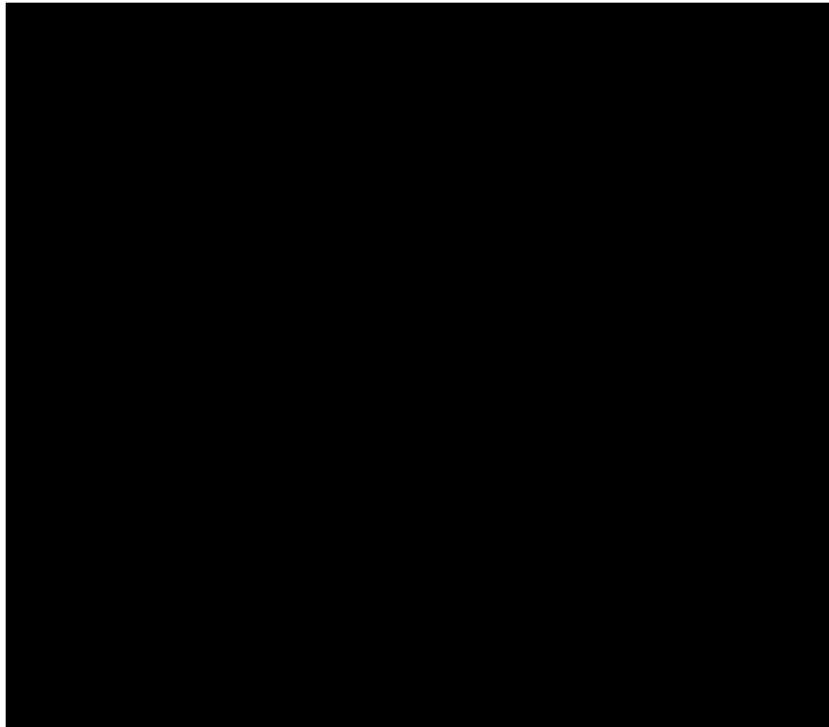
miast oraz ze wsi. Niskimi wartościami napływu (poniżej 10‰) wyróżniał się także zwarty obszar powiatów położonych na południu województwa: wałbrzyski, kamiennogórski, ząbkowicki i dzierzoniowski, oraz położony na północy wołowski.

Ryc. 19. Natężenie napływu wewnętrznego do powiatów Dolnego Śląska w 2009 r. (w ‰).

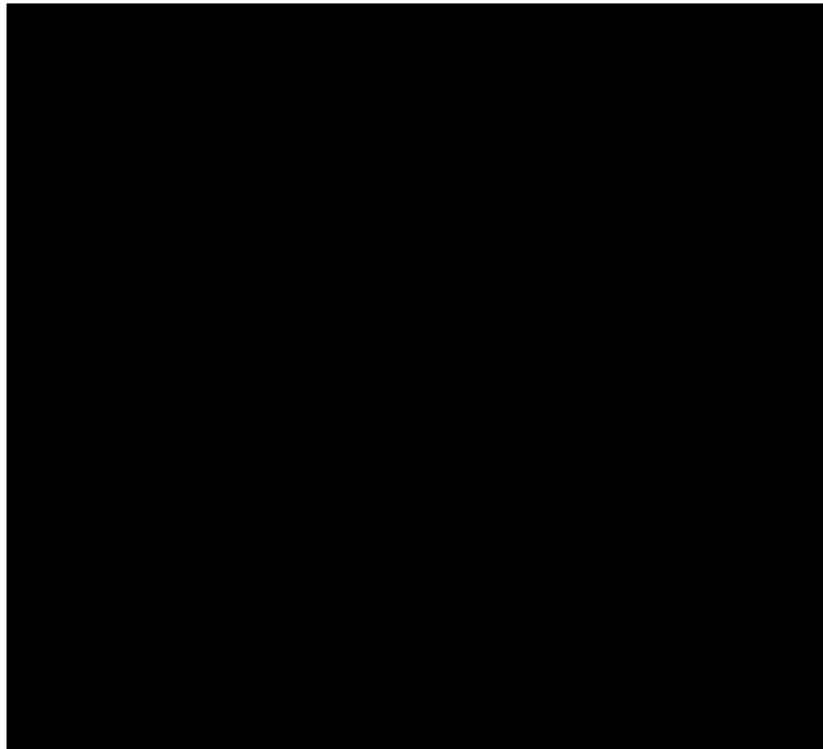
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US we Wrocławiu.

W 2009 r. ludność najczęściej opuszczała powiaty położone na północy (lubiński, głogowski, polkowicki i górowski) i zachodzie województwa (zgorzelecki, lwówecki, lubański i bolesławiecki). Najniższy odpływ ludności, poniżej 10‰ odnotowały Wrocław i Legnica oraz takie powiaty, jak: dzierzoniowski, wałbrzyski i świdnicki (ryc. 20).

Ryc. 20. Natężenie odpływu wewnętrznego do powiatów Dolnego Śląska w 2009 r. (w %).

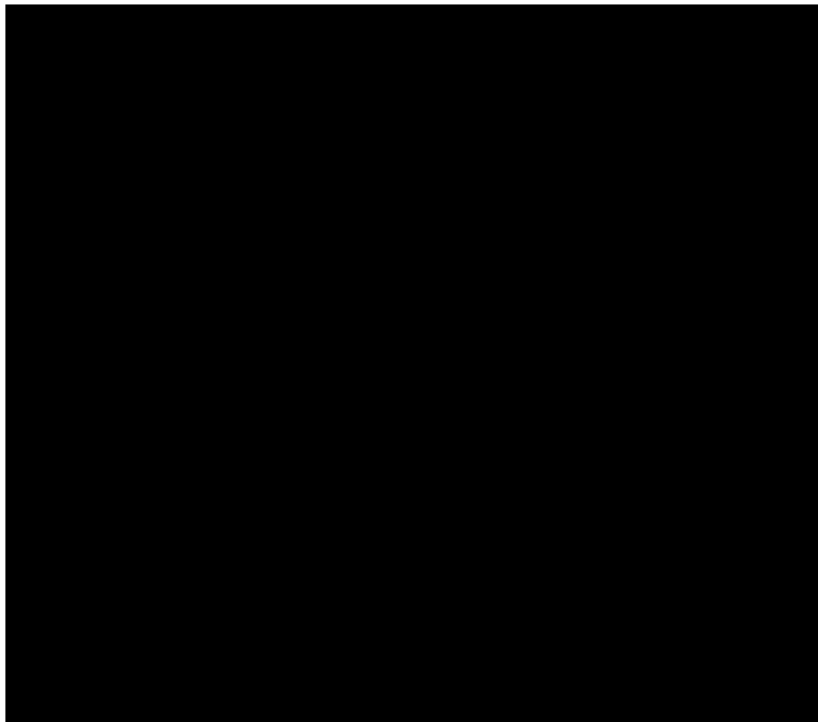
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US we Wrocławiu.

Ryc. 21. Mobilność przestrzenna ludności w powiatach Dolnego Śląska w 2009 r. (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US we Wrocławiu.

Analizując łącznie napływ i odpływ ludności w poszczególnych powiatach, można wskazać te obszary, gdzie ludność wyróżniała się największą mobilnością przestrzenną i takie gdzie była najmniej aktywna w tym zakresie. Obliczona dla każdej jednostki wielkość indeksu ruchliwości wykazała, że najbardziej mobilna była ludność pow. wrocławskiego ziemskiego, gdzie w ciągu 2009 r. miejsce zamieszkania zmieniło ponad 43 osoby na każdy 1000 mieszkańców (ryc. 21). Relatywnie wysokie wartości indeksu (powyżej 26‰) wystąpiły ponadto w powiatach położonych w sąsiedztwie dużych miast: lubińskim, oławskim, jeleniogórskim, legnickim, polkowickim, głogowskim i trzebnickim. Najmniejszą mobilnością przestrzenną (poniżej 20‰) wykazali się mieszkańcy dużych miast oraz południowych powiatów Dolnego Śląska: wałbrzyskiego, dzierzoniowskiego i kłodzkiego.

Ryc. 22. Efektywność migracji w powiatach Dolnego Śląska w 2009 r. (w ‰).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US we Wrocławiu.

Najwięcej w wyniku migracji zyskały powiaty graniczące z największymi miastami województwa: wrocławski, średzki, trzebnicki, oławski i jeleniogórski (ryc. 22). Efektywność migracji przekroczyła tam wartość 100. Rekordzistą był tu powiat wrocławski, gdzie saldo mi-

gracji w przeliczeniu na każdy 1000 migrujących wyniosło aż 449 osób. Zdecydowanie więcej jednostek straciło w wyniku migracji, a najbardziej (powyżej 100 mieszkańców na 1000 migrujących): Legnica, Jelenia Góra oraz powiaty: kamiennogórski, głogowski i lubański, a przede wszystkim wałbrzyski (ponad 181 osób).

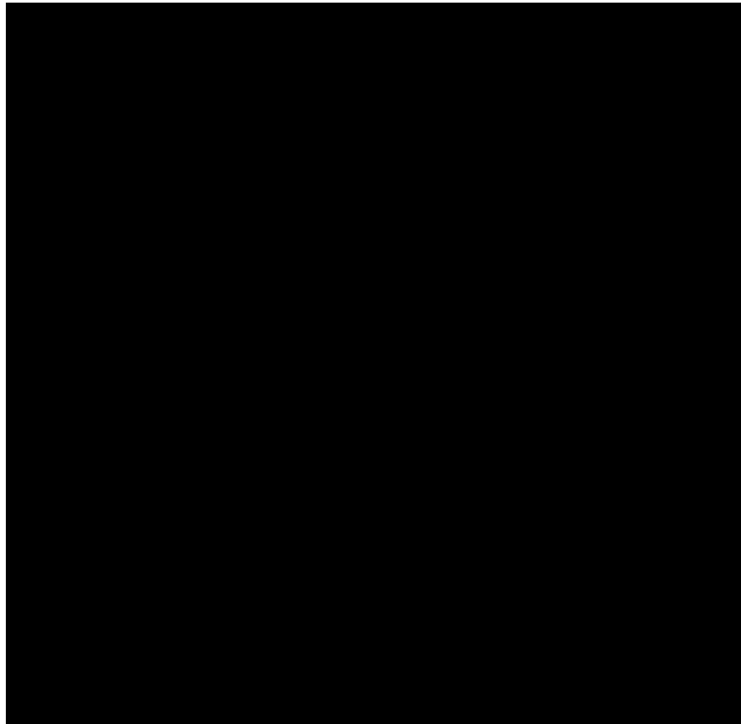
3.5. Przestrzenne zróżnicowanie struktury demograficznej ludności

3.5.1. Struktura ludności według płci

Wraz z postępującym procesem starzenia demograficznego mieszkańców Dolnego Śląska, zmienia się także ich struktura według płci. Stały wzrost udziału grupy poprodukcyjnej sprawia, że w populacji jest coraz więcej kobiet. Przejawia się zmianą wartości współczynnika feminizacji, który w 2009 r. wyniósł 108,8, podczas gdy w 1999 r. było to 107,1 kobiet na 100 mężczyzn. Najbardziej sfeminizowane były duże miasta: Wrocław i Jelenia Góra – 114, oraz Legnica - 111 kobiet na 100 mężczyzn, a ponadto powiaty położone na południu województwa: dzierzoniowski, wałbrzyski, jeleniogórski, kłodzki i świdnicki z wartościami w granicach 108-113. Najmniej kobiet na 100 mężczyzn (101 – 104) przypadało w słabo zurbanizowanych powiatach położonych na północy i północnym wschodzie województwa: milickim, górowskim, polkowickim, strzelińskim, średzkim i wrocławskim.

3.5.2. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku

Struktura mieszkańców Dolnego Śląska według ekonomicznych grup wieku wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne, a dotyczy to szczególnie grupy przedprodukcyjnej (ryc. 23). Udziały osób w wieku 0-17 lat w poszczególnych powiatach zawierają się pomiędzy 14,7% (minimalna wartość odnotowana we Wrocławiu) a 21,5% (wartość maksymalna osiągnięta w pow. górowskim). Największym udziałem dzieci i młodzieży (powyżej 19%) wyróżniały się powiaty na północnym wschodzie i północy województwa (górowski, polkowicki, milicki, wrocławski, trzebnicki, średzki i oleśnicki). Na przeciwległym biegunie znalazły się Wrocław, Jelenia Góra, Legnica i powiaty na południowym wschodzie województwa (wałbrzyski, dzierzoniowski i kłodzki).

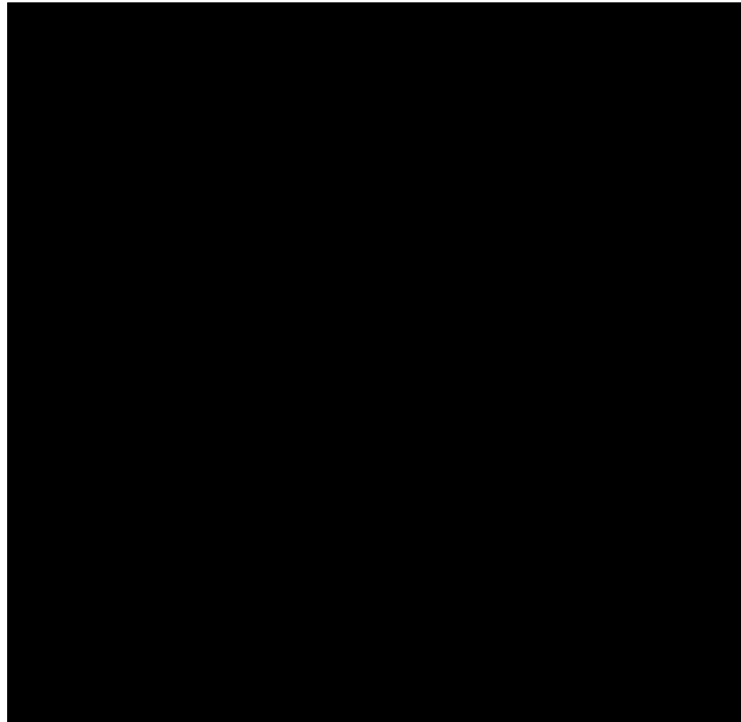

Ryc. 23. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w powiatach Dolnego Śląska w 2009 w %.

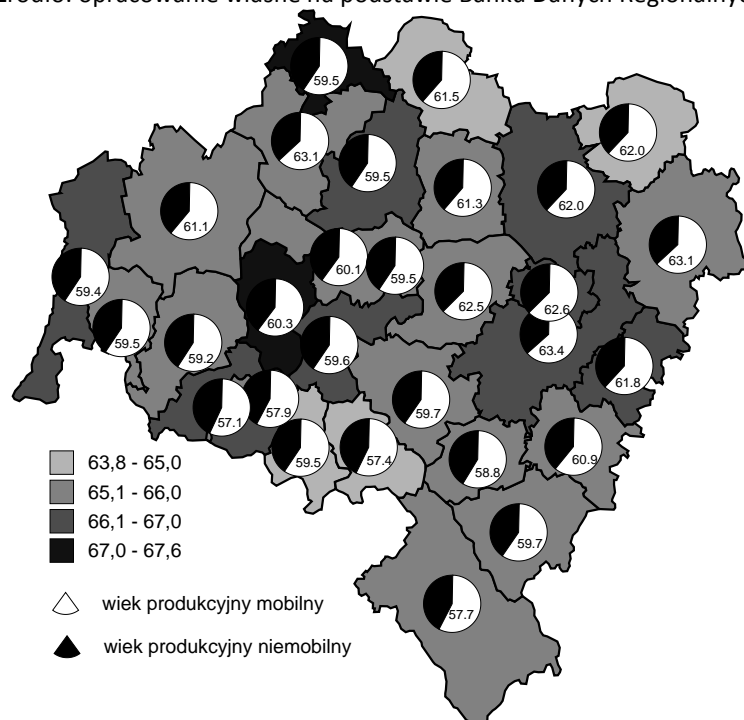
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Udział kolejnej grupy ekonomicznej – osób w wieku emerytalnym był również silnie zróżnicowany, od wartości 13% w powiecie polkowickim do 20% w Jeleniej Górze. Obraz przestrzenny udziałów grupy poprodukcyjnej w 2009 r. był nieomal negatywem rozmieszczenia grupy przedprodukcyjnej (ryc. 24). Powiaty, które miały największe udziały dzieci i młodzieży, wyróżniały się jednocześnie najmniejszym odsetkiem ludności w wieku emerytalnym.

Z wszystkich kategorii ekonomicznych grup wieku najmniejsze zróżnicowanie przestrzenne wystąpiło wśród ludności w wieku produkcyjnym. Udziały tej grupy były w poszczególnych powiatach Dolnego Śląska niemal wyrównane – aż w 23 jednostkach zawierały się w wąskim przedziale 65-67% (ryc. 25). Od tej wartości odbiegało jedynie 6 powiatów: w czterech (górowskim, milickim, kamiennogórowskim i wałbrzyskim) udział grupy poprodukcyjnej był nieco mniejszy, a w pozostałych dwóch (złotoryjskim i głogowskim) nieznacznie wyższy.

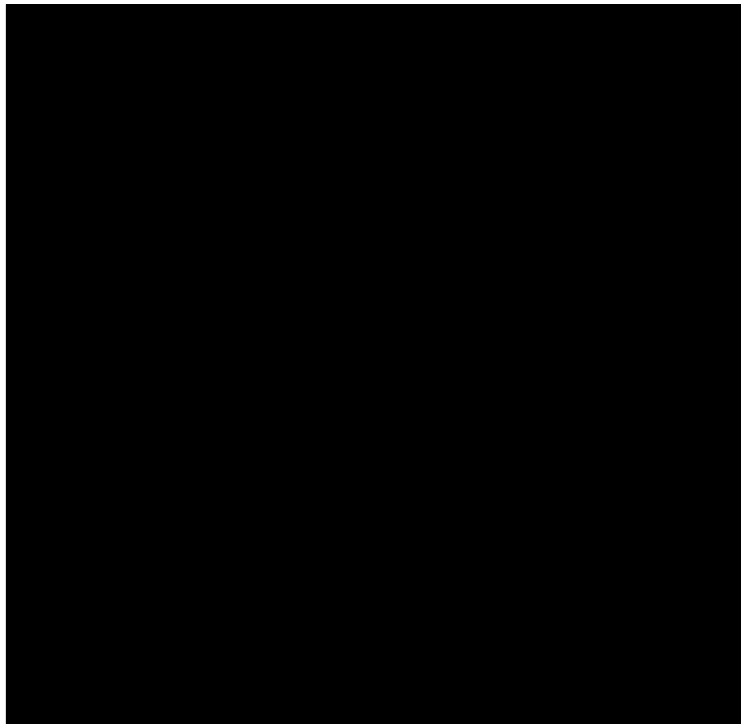

Ryc. 24. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w powiatach Dolnego Śląska w 2009 w %.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Ryc. 25. Udział ludności w wieku produkcyjnym (mobilnym i niemobilnym) w powiatach Dolnego Śląska w 2009 w %.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Nieco większe zróżnicowanie wystąpiło w obrębie samej grupy produkcyjnej, w podziale na wiek produkcyjny mobilny (18-44 lata) i niemobilny (45-59 lat dla kobiet i 45-64 lata dla mężczyzn). Na Dolnym Śląsku ludność w wieku produkcyjnym mobilnym stanowiła prawie 61% całej grupy produkcyjnej, a w poszczególnych powiatach zawierała się w przedziale 57-64%. Największy udział grupy mobilnej (62-64%) został odnotowany we Wrocławiu oraz powiatach położonych w jego sąsiedztwie (wrocławskim, oleśnickim, średzkim, trzebnickim, milickim i oławskim), wysoką wartość osiągnął ponadto pow. polkowicki. Najmniejszy odsetek młodych w obrębie grupy produkcyjnej (57-58%) wystąpił w Jeleniej Górze, oraz pow. kłodzkim, jeleniogórskim i wałbrzyskim. Należy tu podkreślić szczególnie niekorzystną sytuację w pow. wałbrzyskim, gdzie niskiemu udziałowi grupy mobilnej towarzyszył dodatkowo jeden z najniższych w województwie udziałów grupy produkcyjnej.

Ryc. 26. Wskaźnik obciążenia ekonomicznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) w powiatach Dolnego Śląska w 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Wzajemne relacje między ekonomicznymi grupami wieku przedstawia współczynnik obciążenia ekonomicznego. Wyraża on liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym.

cyjnym i poprodukcyjnym) przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2009 r. współczynnik obciążenia ekonomicznego był na Dolnym Śląsku zróżnicowany w granicach 47-57. Najniższy jego poziom odnotowano w Legnicy oraz powiatach: głogowskim, złotoryjskim i lubińskim (ryc. 26). Niskie obciążenie zawdzięczały one dużemu udziałowi grupy produkcyjnej. Najwyższe wartości analizowany współczynnik osiągnął z kolei w tych powiatach, gdzie udział grupy produkcyjnej był najmniejszy, tj. górskim, milickim, kamiennogórskim i wałbrzyskim oraz w południowo-wschodniej części województwa. Podkreślić tu jednak należy, że wysokie obciążenie grupy produkcyjnej grupą nieprodukcyjną w powiatach położonych na północy wynikało z relatywnie dużego udziału dzieci i młodzieży, co w perspektywie jest sytuacją korzystną. Na południowym wschodzie znacznie większy udział w obciążeniu ekonomicznym miały natomiast osoby w wieku emerytalnym.

3.5.3. Przestrzenne zróżnicowanie procesu starzenia demograficznego

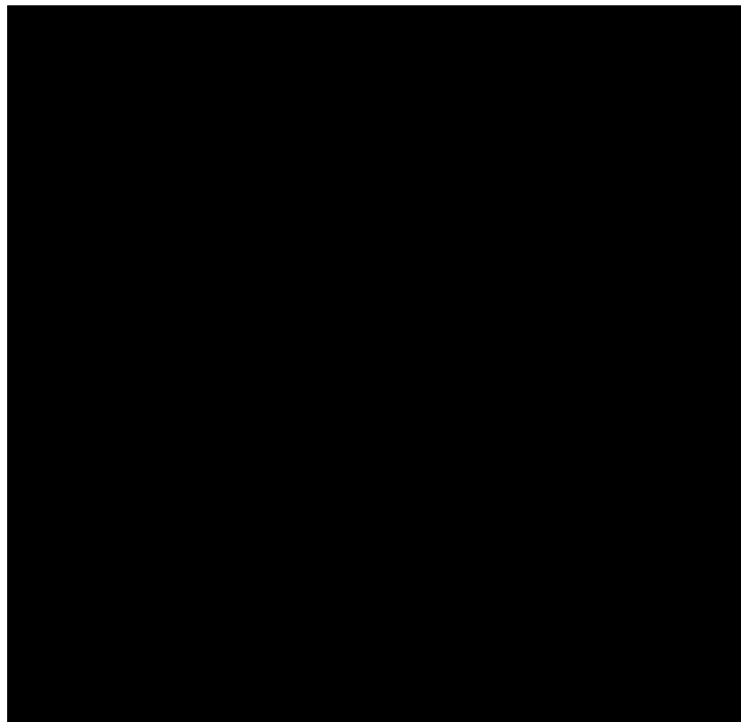
W 2009 r. populacja Dolnego Śląska była znacznie bardziej zaawansowana w procesie starzenia demograficznego, niż ludność Polski ogółem. Był to efekt niekorzystnych zmian w strukturze ludności według wieku, jakie zachodziły w województwie dolnośląskim od momentu jego powstania. W latach 1999-2009 łączne zmiany w udziale grupy przedprodukcyjnej i poprodukcyjnej, wyrażone wskaźnikiem starzenia demograficznego W_{sd} wyniosły na Dolnym Śląsku 8, składał się na to spadek udziału grupy przedprodukcyjnej o 6 punktów procentowych i wzrost udziału grupy poprodukcyjnej o 2 punkty procentowe. Tempo starzenia poszczególnych powiatach było jednak bardzo zróżnicowane.

Najszybciej proces starzenia przebiegał w tych powiatach, w których struktury ludności według wieku na początku analizowanego okresu były najlepsze: lubińskim, głogowskim, oławskim, polkowickim i oleśnickim. Wysoka wartość W_{sd} (9,3 – 10,9) w wymienionych jednostkach była generowana przede wszystkim szybkim wzrostem udziału grupy poprodukcyjnej, której liczebność w 1999 r. był tam wyjątkowo niska. Pomimo szybkiego tempa starzenia powiaty te utrzymały nadal korzystną strukturę demograficzną. Duże tempo starzenia odnotowały także Jelenia Góra i Legnica, a był to efekt zarówno spadku udziału grupy przedprodukcyjnej, jak i wzrostu udziału osób w wieku emerytalnym.

Najwolniej proces starzenia w latach 1999-2009 przebiegał w powiatach: jeleniogórskim, wrocławskim i średzkim (W_{sd} w granicach 6,0 – 7,0). Relatywnie niska wartość W_{sd} była tam wynikiem spadku udziału grupy przedprodukcyjnej, przy prawie niezmiennym udziale grupy poprodukcyjnej. Bardzo korzystnie na tle pozostałych dużych miast wypadł Wrocław z wartością wskaźnika 7,2, która była wynikiem najmniejszego w całym województwie spadku udziału grupy przedprodukcyjnej.

Zaawansowanie procesu starzenia ludności Dolnego Śląska w 2009 r. obrazuje wielkość indeksu starości demograficznej, który jest miernikiem bilateralnym wyrażającym relacje pomiędzy dwiema skrajnymi grupami wieku: przedprodukcyjną i poprodukcyjną (I_s). W 2009 r. w Polsce na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadało 87 osób poprodukcyjnych, podczas gdy na Dolnym Śląsku było ich aż 95. Na tak wysoki, w stosunku do reszty kraju, poziom starości demograficznej wpłynęły głównie duże miasta; Jelenia Góra i Wrocław (z wartościami powyżej 130) oraz powiaty położone na południowym wschodzie województwa (z wartościami 104 - 118): wałbrzyski, dzierzoniowski i kłodzki. Znacznie korzystniejsza sytuacja występowała na północy Dolnego Śląska i w otoczeniu Wrocławia, gdzie indeks starości nie przekroczył wartości 80.

Ryc. 27. Mediana wieku ludności w powiatach Dolnego Śląska w 2009 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Regionalnych.

Zaawansowanie procesu starzenia Dolnoślązaków potwierdza też inny miernik – mediana wieku. Dla całego Dolnego Śląska jest ona wysoka i wynosi prawie 39 lat, są jednakże 4 powiaty, w których parametr ten przekroczył wartość 40. Najbardziej wśród nich wyróżnia się Jelenia Góra, gdzie co drugi mieszkaniec ma więcej niż 43 lata i pow. wałbrzyski, w którym połowa mieszkańców przekroczyła 42 lata (ryc. 27). Wysokie wartości mediany występują generalnie w powiatach grodzkich i na południu województwa. Na tym tle prezentują się korzystnie powiaty położone na północy i w otoczeniu Wrocławia (milicki, polkowicki, górowski, wrocławski, trzebnicki, oleśnicki i średzki) z wartością mediany poniżej 37 lat.

4. Perspektywy rozwoju demograficznego Dolnego Śląska

Aktualna struktura mieszkańców Dolnego Śląska według płci i wieku oraz przebieg procesów demograficznych z zakresu ruchu naturalnego i migracji nie rokuje dobrze na najbliższą przyszłość województwa. Potwierdzają to wyniki prognozy demograficznej GUS, według której do 2020 r. liczba mieszkańców Dolnego Śląska zmaleje o 2,7%, podczas gdy dla całego kraju będzie to spadek rzędu 0,9%.

Zdecydowana większość województw zmniejszy liczbę ludności, a jedynie 4 odnotują wzrost: mazowieckie, pomorskie, małopolskie i wielkopolskie. Z prognozy wynika, że w województwie dolnośląskim ubytek ludności będzie należał do najwyższych w kraju. Większe spadki (powyżej 3%) odnotuje tylko 6 województw: podlaskie, śląskie, lubelskie, łódzkie, opolskie i świętokrzyskie.

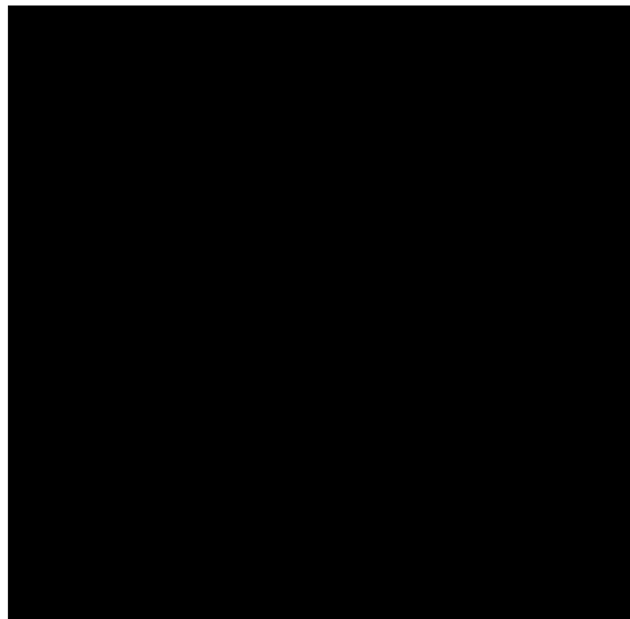
4.1. Zmiany liczby ludności

Zgodnie ze scenariuszem prognozy do 2020 r. liczba mieszkańców Dolnego Śląska zmaleje o 2,7%, tj. o 77 tys. Ubytki ludności pojawią się jednakże tylko w miastach, na wsi zostanie odnotowany wzrost liczby mieszkańców o 20 tys. Procesy te spowodują zmniejsze-

nie gęstości zaludnienia do 140 osób na km² (ze 144) a także spadek odsetka ludności miejskiej do 69% (z 70%).

Zaznaczy się duże zróżnicowanie przestrzenne co do kierunku, jak i wielkości przewidywanych zmian w liczbie mieszkańców (ryc. 28). Większość powiatów odnotuje ubytki ludności, a największe, podobnie jak w poprzednim 10-leciu pojawią się w miastach: Jeleniej Górze i Legnicy oraz we Wrocławiu. Duże ubytki ludności odnotują także powiaty lubiński i głogowski a ponadto powiaty położone na południowym wschodzie województwa: . Liczba mieszkańców wzrośnie jedynie w 4 powiatach: trzebnickim, milickim, jeleniogórskim i polkowickim.

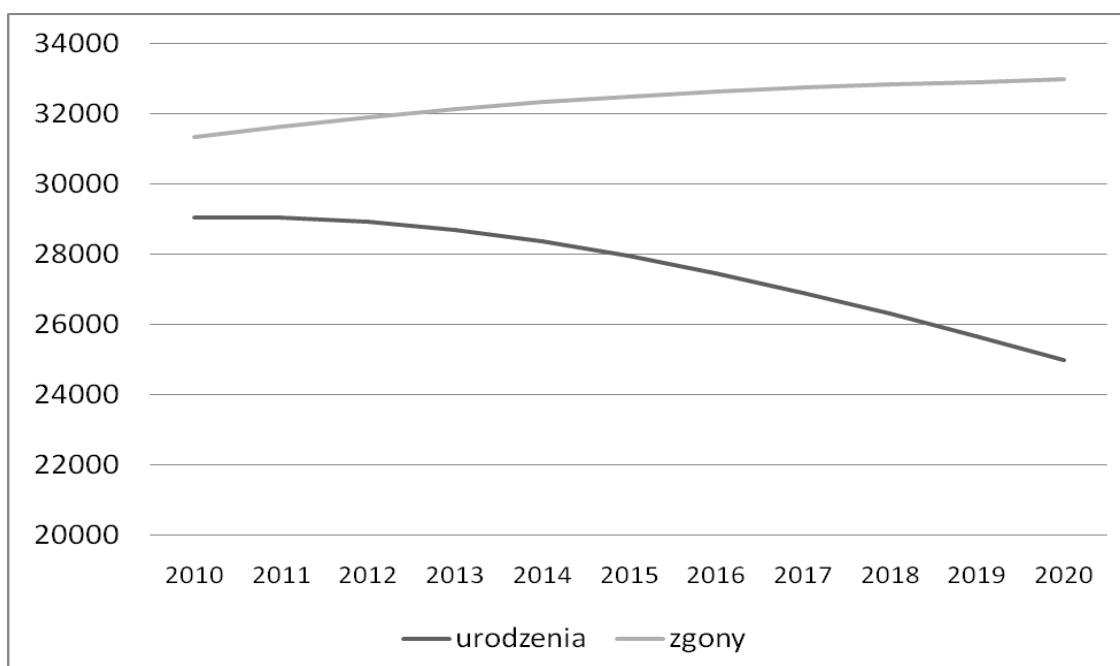
Po dokonaniu analizy zmian liczby ludności w powiatach, wydaje się, że przyjęte przez GUS założenia co do przebiegu procesów demograficznych w perspektywie 2020 r., były zbyt pesymistyczne. Wskazują na to dane z ostatnich dwóch lat, dotyczące migracji i ruchu naturalnego. Można zatem mieć nadzieję, że przewidywane spadki liczby ludności nie będą w poszczególnych powiatach aż tak głębokie.

Ryc. 28. Zmiany liczby ludności w powiatach Dolnego Śląska w latach 2010-2020 (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie „Prognoza ludności na lata 2008-2035” GUS

4.2. Ruch naturalny ludności

Spadek liczby mieszkańców będzie następstwem utrzymywania się niekorzystnych tendencji w ruchu naturalnym ludności. Po krótkotrwałym wzroście liczby urodzeń pod koniec I dekady XXI wieku, spowodowanym wchodzeniem w wiek największej płodności licznych roczników kobiet z wyżu demograficznego przełomu lat 70. i 80., rozrodność ponownie zacznie się obniżać (ryc. 29). Zgodnie ze scenariuszem prognozy w latach 2010 - 2020 liczba urodzeń spadnie o 14% i w 2020 r. wyniesie jedynie 24 965 osób.

Ryc. 29. Zmiany liczby urodzeń i zgonów na Dolnym Śląsku w latach 2010-2020.
Źródło: opracowanie własne na podstawie „Prognoza ludności na lata 2008-2035” GUS.

Umieralność będzie miała nieco mniejszy wpływ na zmiany liczby ludności, niż rozrodność. W objętym prognozą okresie liczba zgonów wzrośnie o 5%, osiągając w 2020 r. wielkość 32 966.

Wzrost umieralności i stały spadek rozrodności przyczynią się do pogłębienia ujemnej wartości przyrostu naturalnego. W latach 2010-2020 obniży się on ponad 3-krotnie: z -0,8‰ do -2,9‰. Spadek przyrostu zaznaczy się przede wszystkim w miastach, gdzie w 2020 r. osiągnie on wartość -3,8%. Na wsi przyrost naturalny będzie dodatni do 2015 r., następnie również przyjmie wartości ujemne, początkowo nieznaczne, a w 2020 r. będzie to już -0,9%.

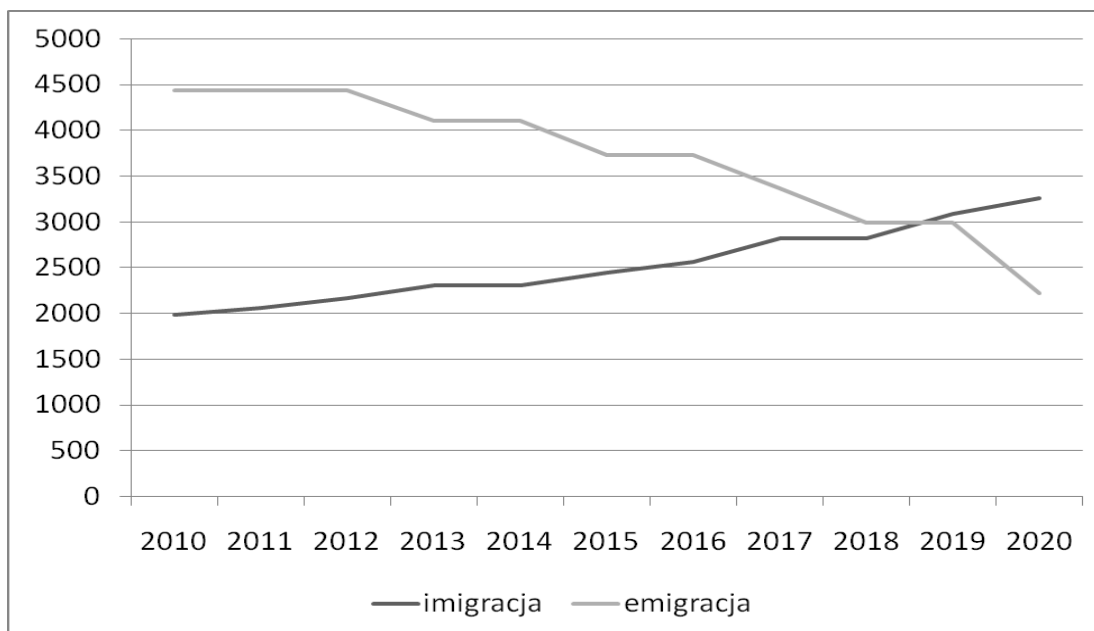

4.3. Migracje wewnętrzne

Do spadku liczby mieszkańców Dolnego Śląska oprócz ruchu naturalnego przyczynią się także migracje. Prognoza przewiduje w tym zakresie niewielkie ujemne saldo migracji wewnętrznych, na poziomie 280-360 osób rocznie, w całym okresie 2010-2020. Złoży się na to ujemne saldo w miastach, początkowo o dość znacznych wartościach (-4 tys. do -3 tys. osób rocznie), malejące pod koniec badanego okresu do -1,3 tys. Na wsi saldo migracji wewnętrznych będzie cały czas dodatnie, jednakże będzie się nieustannie zmniejszać, głównie w wyniku spadku napływu ludności. Początkowe przyrosty ludności w kwocie 3,3 tys. – 3,8 tys. stopnieją do 1 tys. rocznie.

4.4. Migracje zagraniczne

W odniesieniu do migracji zagranicznych prognoza przewiduje początkowo ich bardzo duże ujemne saldo, rzędu prawie 2,5 tys. osób rocznie (dane rzeczywiste z lat 2008-2009 wskazują, że jest to chyba zbyt pesymistyczne założenie). W kolejnych latach relacje między emigracją a imigracją będą się zmieniać na korzyść i saldo będzie topniało do wielkości kilkuset osób rocznie, aby w roku 2019 osiągnąć wartość dodatnią (ryc. 30). Scenariusz prognozy jest w tym zakresie podobny w miastach i na wsi, z tą tylko różnicą, że dodatnie saldo migracji zagranicznych w miastach zostanie osiągnięte o dwa lata wcześniej, niż na wsi.

Ryc. 30. Zmiany liczby imigrantów i emigrantów na Dolnym Śląsku w latach 2010-2020.

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Prognoza ludności na lata 2008-2035” GUS

4.5. Struktura ludności według wieku

Jeżeli procesy demograficzne z zakresu ruchu naturalnego i migracji będą przebiegać zgodnie z założeniami prognozy GUS, to w latach 2009-2020 zajdą istotne przeobrażenia w strukturze ludności według wieku. Przejawi się to zmianą relacji pomiędzy liczebnością poszczególnych ekonomicznych grup wieku. Zmalałe udział grupy przedprodukcyjnej i produkcyjnej a znacząco wzrosnie udział grupy poprodukcyjnej. Te niekorzystne przemiany zaznaczą się na Dolnym Śląsku ze znacznie większą intensywnością, niż dla Polski ogółem.

Tab. 10. Zmiany struktury ludności według ekonomicznych grup wieku w Polsce i na Dolnym Śląsku w latach 2009-2020 (w %)

Grupy wieku	Polska			Dolny Śląsk		
	2009	2020	zmiany	2009	2020	zmiany
0-17	18,9	18,4	-3,8	17,5	17,3	-4,2
18-59/64	64,5	59,5	-8,6	65,8	59,3	-12,3
18-44	62,2	62,5	-8,2	60,6	62,4	-9,7
45-59/64	37,8	37,5	-9,4	39,5	37,6	-16,5
60/65+	16,5	22,1	32,6	16,6	23,5	37,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie na podstawie Banku Danych Regionalnych

W efekcie przewidywanego w okresie objętym prognozą spadku rozrodczości o 4% zmaleje liczebność dzieci i młodzieży: z 504 tys. w 2009 r. do 483 tys. w 2020 r., a spadek ten będzie na Dolnym Śląsku wyższy niż w Polsce ogółem. Pomimo spadku liczebności tej grupy wiekowej, jej udział w ogólnej liczbie ludności nie ulegnie jednak większej zmianie (tab. 10).

Znacznie większe ubytki ludności pojawią się w grupie produkcyjnej. Jej liczebność do 2020 r. zmniejszy się o ponad 12% (z 1 893 tys. do 1 660 tys.). Tak duży spadek będzie wywołany przechodzeniem w wiek emerytalny bardzo licznych roczników pochodzących z powojennego wyżu kompensacyjnego. Odejście tak dużej liczebnie grupy nie będzie jednak uzupełniane napływem osób młodych. W wiek produkcyjny będą bowiem wchodzić coraz mniej liczne roczniki urodzone w latach 90. XX w. Nieco na korzyść zmieni się jednak wewnętrzna struktura grupy produkcyjnej: dzięki spadkowi udziału grupy w wieku niemobilnym (45-59/64 lata) nieznacznie wzrośnie udział osób w wieku mobilnym (18-44 lata). Takie odmłodzenie grupy produkcyjnej będzie mogło w pewnym stopniu kompensować spadek jej liczebności.

Najpoważniejsza sytuacja zarysuje się jednak w odniesieniu do grupy w wieku poprodukcyjnym. W latach 2009-2020 jej liczebność na Dolnym Śląsku wzrośnie o ponad 1/3 (z 479 tys. do 657 tys.). Znacząco wzrośnie też jej udział w ogólnej liczbie ludności, z 16,6% aż do 23,5%. Grupa ta będzie o 174 tys. liczniejsza od grupy przedprodukcyjnej. Szczególnie dużo osób w wieku emerytalnym będzie mieszkać w miastach, ich udział w ogólnej liczbie ludności przekroczy tam 25% (na wsi będzie to niecałe 20%).

Znacząco pogorszą się wszystkie parametry opisujące strukturę według ekonomicznych grup wieku (tab. 11). Współczynnik obciążenia ekonomicznego wzrośnie z 52 w 2009 r. do 69 w 2020 r., a obciążenie to będzie generowane w większości przez grupę poprodukcyjną. Na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają będzie 29 osób w wieku przedprodukcyjnym i aż 40 emerytów. Jeszcze gorsza sytuacja zarysuje się w miastach, gdzie obciążenie ekonomiczne wyniesie 72, z czego 44 osoby będą w wieku poprodukcyjnym.

Tab. 11. Wybrane parametry struktury ludności według wieku

współczynnik	2009			2020		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
obciążenia ekonomicznego	51,9	51,6	52,6	68,7	72,0	61,7
obciążenia grupą poprodukcyjną	25,3	26,9	21,5	39,6	43,5	31,4
indeks starości	95,1	108,8	69,0	136,0	157,2	103,7
mediana wieku	38,8	39,6	36,3	42,4	43,3	40,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie na podstawie Banku Danych Regionalnych

Wyraźnie wzrosną także mierniki przedstawiające zaawansowanie procesu starzenia demograficznego: indeks starości i mediana wieku.

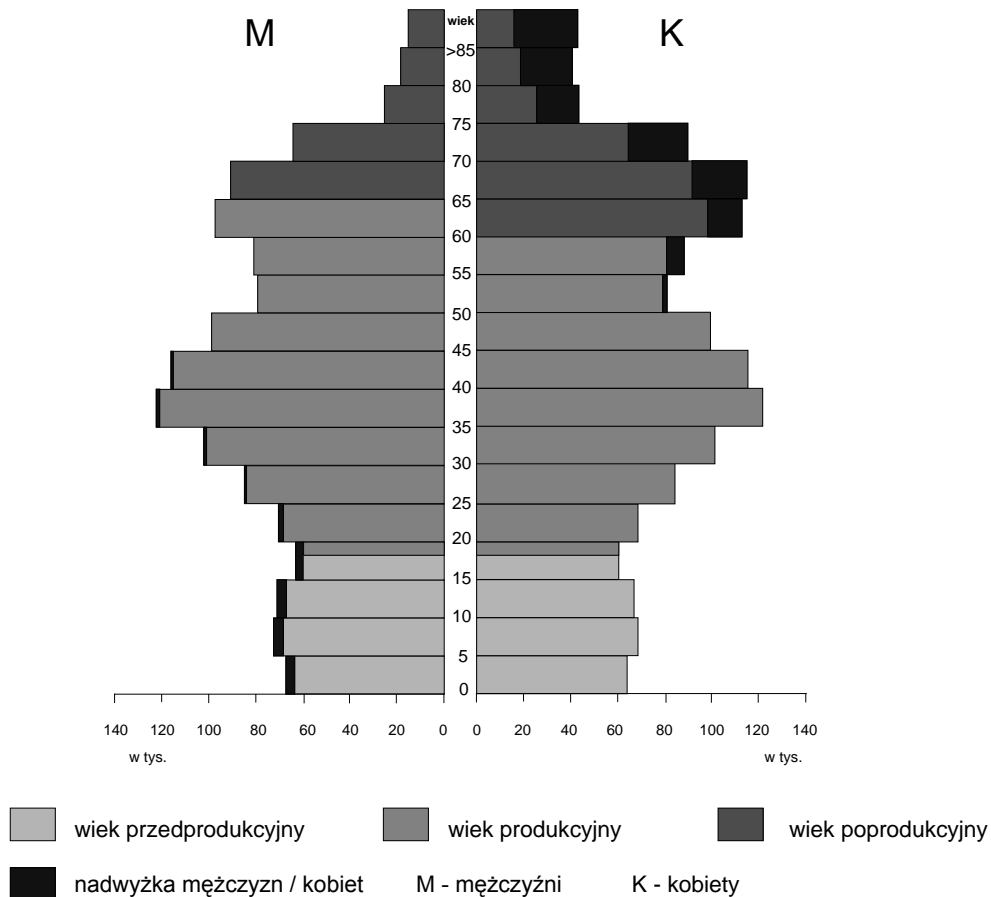
Indeks starości w 2020 r. osiągnie wielkość 136, podczas gdy w 2009 r. było to 95. Parametr ten będzie szczególnie wysoki w miastach – na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym będą tam przypadać aż 153 osoby w wieku poprodukcyjnym (na wsi - 104). Mediana wieku, która w 2009 r. sięgała prawie 39 lat w 2020 r. wzrośnie do ponad 42 lat, w miastach przekroczy 43 lata a na wsi 40 lat.

W latach 2009 – 2020 tempo starzenia mieszkańców Dolnego Śląska będzie nieco niższe niż poprzednim 10-leciu. Wskaźnik starzenia osiągnie wartość 7, zarówno w miastach, jak i na wsi. Zmieni się jednak jego struktura. O ile w latach 1999 – 2009 proces starzenia był generowany głównie spadkiem udziału dzieci i młodzieży (tzw. starzenie „od dołu” piramidy), to po 2009 r. będzie skutkiem szybkiego wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym (tzw. starzenie „od góry” piramidy). W miastach wzrost udziału osób starszych będzie jedyną przyczyną starzenia, na wsi do tego procesu przyczyni się dodatkowo nieznaczny spadek udziału dzieci i młodzieży.

4.6. Struktura ludności według płci i wieku

W latach 2010-2020 w strukturze ludności według płci i wieku utrwalą się cechy piramidy regresywnej i to zarówno w miastach, jak i na wsi. Długotrwanie utrzymująca się niska rozrodczość spowoduje, że bardzo słabo zaznacza się roczniki kolejnego wyżu demograficznego, którego szczyt ma przypadać na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. Najlicz-

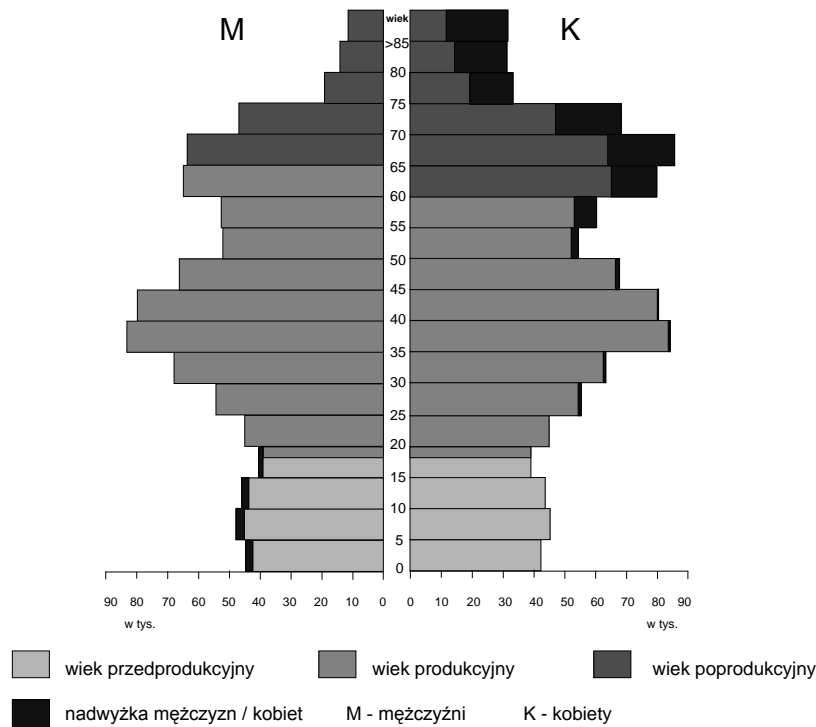
niejsza grupa 5-9-latków osiągnie liczebność zaledwie 141 tys. Dla porównania najliczniejsza grupa z poprzedniego wyżu, osoby w wieku 35-39 lat będą liczyć 244 tys., tj. prawie dwukrotnie więcej (ryc. 31).

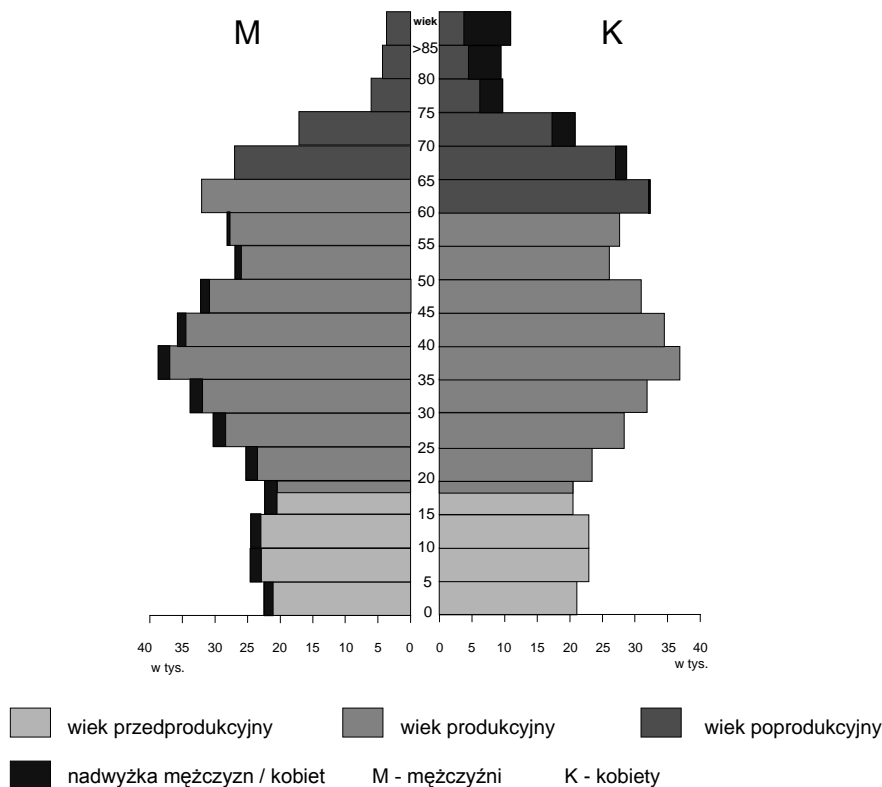
Ryc. 31. Struktura ludności według płci i wieku na Dolnym Śląsku w 2020 r. (ogółem).

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Prognoza ludności na lata 2008-2035” GUS

W 2020 r. w populacji Dolnoślązaków utrzyma się przewaga liczebna kobiet, ale ogólny współczynnik feminizacji pozostanie na niezmiennym poziomie 109. Pojawiają się jednak różnice w miastach i na wsi. W miastach feminizacja wzrośnie z 102 do 113, a na wsi zmaleje ze 102 do 101. Przewaga liczebna kobiet wynikać będzie z ich dużej liczby w starszych rocznikach wieku, w młodszych dominować będą mężczyźni, na wsi aż do 59 lat, w miastach znacznie krócej – do 24 lat (ryc. 32, ryc. 33).

Ryc. 32. Struktura ludności według płci i wieku na Dolnym Śląsku w 2020 r. (miasta).
Źródło: opracowanie własne na podstawie „Prognoza ludności na lata 2008-2035” GUS

Ryc. 33. Struktura ludności według płci i wieku na Dolnym Śląsku w 2020 r. (wieś).
Źródło: opracowanie własne na podstawie „Prognoza ludności na lata 2008-2035” GUS

Charakterystyczną cechą struktury wiekowej ludności w 2020 r. będzie bardzo duża liczebność grupy poprodukcyjnej. Będzie to wynikać z tego, że znajdą się w niej już prawie wszystkie roczniki z powojennego wyżu demograficznego. Szczególnie zaznaczy się to w miastach, gdzie grupy 60-64 i 65-70 będą jednymi z najliczniej reprezentowanych roczników (odpowiednio 150 tys. i 145tys.).

5. Rynek pracy i przedsiębiorczość na Dolnym Śląsku

5.1. Aktywność ekonomiczna ludności

Rynek pracy jest rozumiany jako całość zagadnień związanych z kształtowaniem podaży i popytu pracy. Sytuacja na rynku pracy jest efektem oddziaływania wielu złożonych procesów. Z jednej strony jest ona pochodną poziomu rozwoju i struktury gospodarki, z drugiej na kształt rynku pracy wpływają zmiany związane z ciągle postępującą integracją Polski z UE, a także procesy gospodarcze o charakterze globalnym (Hildebrandt, 2003).

Obszar rynku pracy tworzy zespół różnorodnych elementów, wśród których możemy wyróżnić:

- zasoby kapitału ludzkiego i jego wykorzystanie (np. z punktu widzenia grup wiekowych, wykształcenia);
- struktury pracujących i zatrudnionych w poszczególnych sektorach gospodarki narodowej;
- wielkość i struktury bezrobocia.

Rynek pracy pełni zasadnicze funkcje w gospodarce i społeczeństwie. Stwarza możliwość otrzymywania dochodów i zaspakajania potrzeb społecznych dla ludności, a dla firm zgłaszających popyt na pracę jest źródłem podstawowego czynnika wytwórczego.

Z uwagi na możliwość porównań i kompletność danych większość analiz w opracowaniu została przeprowadzona na podstawie danych z 2008 r.

Badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) stanowi podstawowe źródło informacji o sytuacji na rynku pracy. Jego celem jest określenie wielkości i struktury siły roboczej występującej na danym obszarze. Podstawą do oceny poziomu aktywności ekonomicz-

nej ludności jest określenie ludności aktywnej zawodowo (zgodnie z definicją GUS stanowią ją osoby pracujące i bezrobotne) jak również liczby osób biernych zawodowo, czyli osób niepracujących i nie zainteresowanych podjęciem pracy. Badanie dotyczy osób wieku 15 lat i więcej.

Współczynnik aktywności zawodowej (będący udziałem ludności aktywnej zawodowo w ogólnej liczbie ludności powyżej 15 roku życia) w 2008 roku przyjmował w Polsce wartości od 50,4% w województwie zachodniopomorskim do 58,9% w województwie mazowieckim. Województwo dolnośląskie z wynikiem 52,9% uplasowało się wśród 16 województw na 9 pozycji. W odniesieniu do średniej krajowej (54,2%) analizowanego współczynnika aktywności zawodowej była to wartość niższa o 1,3%. Powyższa różnica ulega jednak stopniowemu zmniejszaniu. W 2009 r. wartość współczynnika aktywności zawodowej ludności województwa dolnośląskiego wynosiła już 53,9% przy średniej krajowej wynoszącej 54,9% (por. Boguszyńska, 2009).

Wartość omawianego współczynnika na obszarze województwa była nieco wyższa w mieście (53,4%) niż na wsi (51,8%). Tradycyjnie wyższa aktywność zawodowa była charakterystyczna dla mężczyzn – 62,2% niż dla kobiet – 44,6%.

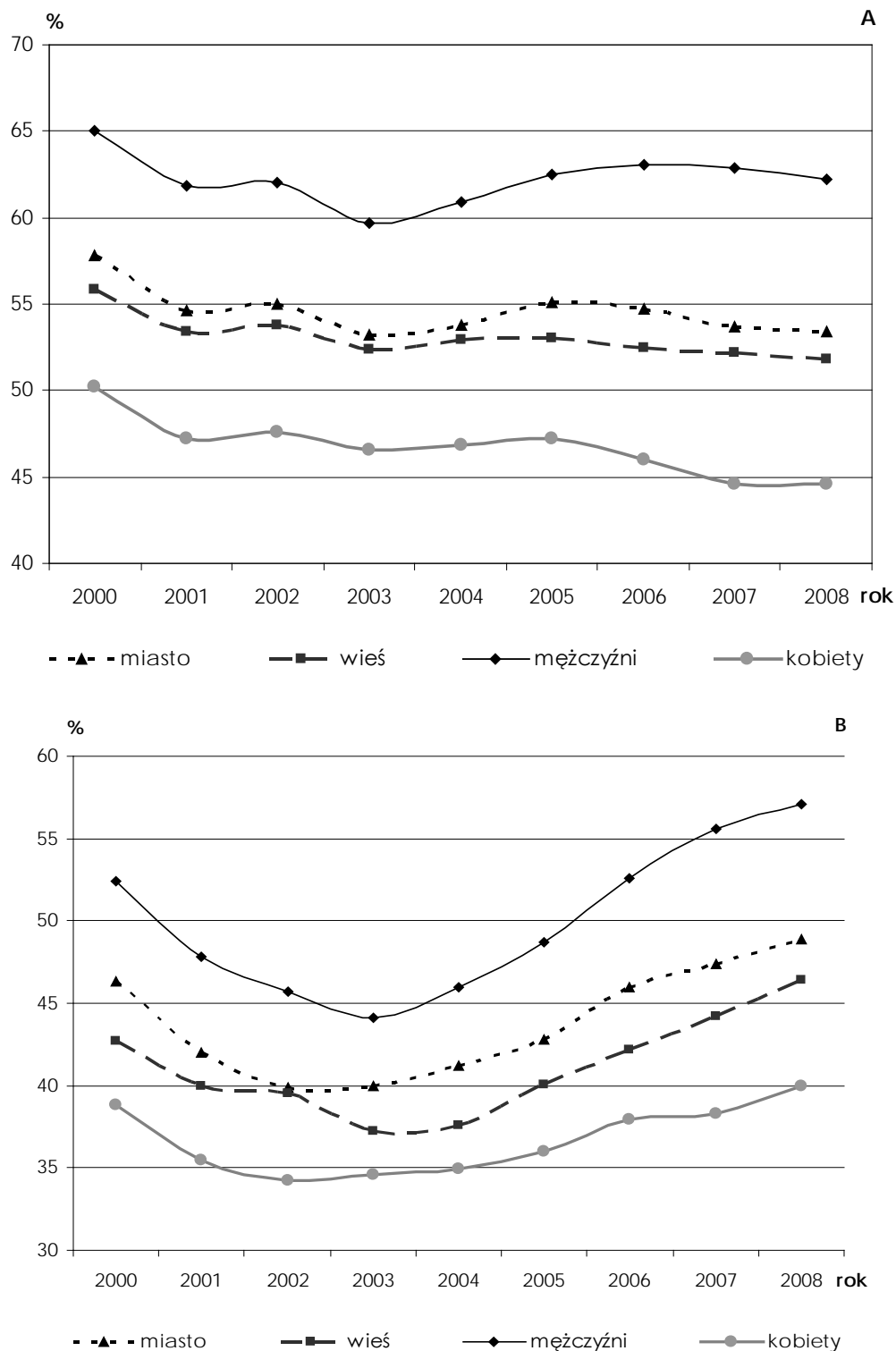
Podobne prawidłowości charakterystyczne były także dla wskaźnika zatrudnienia, obliczonego jako udział pracujących w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej. Uzyskiwał on jednak niższe wartości w stosunku do wskaźnika aktywności zawodowej (por. tab.12). Jego wartość dla województwa wyniosła w 2008 r. 48,1%. W układzie miasto-wieś wartość wskaźnika zatrudnienia wyniosła odpowiednio: 48,9% dla miasta i 46,4% dla obszarów wiejskich. Podobnie jak przy współczynniku aktywności zawodowej wyższy wskaźnik zatrudnienia był charakterystyczny dla mężczyzn (57,1%) niż dla kobiet (40%).

Tab. 12. Zmiany wskaźnika zatrudnienia i aktywności zawodowej w województwie dolnośląskim w latach 2000-2008.

Wyszczególnienie	Rok									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	wskaźnik aktywności zawodowej w %									
Województwo	57,3	54,3	54,6	53,0	53,5	54,5	54,1	53,2	52,9	
Miasto	57,8	54,6	55,0	53,2	53,8	55,1	54,7	53,7	53,4	
Wieś	55,8	53,4	53,8	52,4	52,9	53,0	52,5	52,2	51,8	
Mężczyźni	65,0	61,8	62,0	59,7	60,9	62,5	63,1	62,9	62,2	
Kobiety	50,2	47,2	47,6	46,6	46,8	47,2	46,0	44,6	44,6	
Wyszczególnienie	wskaźnik zatrudnienia w %									
Województwo	45,2	41,1	39,8	39,2	40,2	42,0	44,9	46,5	48,1	
Miasto	46,3	42,0	39,9	40,0	41,2	42,8	46,0	47,4	48,9	
Wieś	42,7	40,0	39,5	37,2	37,6	40,1	42,2	44,2	46,4	
Mężczyźni	52,4	47,8	45,7	44,1	46,0	48,7	52,6	55,6	57,1	
Kobiety	38,8	35,5	34,2	34,6	34,9	36,0	37,9	38,3	40,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009)

Powyższe wskaźniki różnią się kierunkiem zachodzących zmian. W wypadku wskaźnika aktywności zawodowej obserwujemy w latach 2000-2008 stopniowy spadek jego wartości z 57,3% w 2000 r. do 52,9% w 2008 r. Obniżanie się jego wartości ma miejsce we wszystkich analizowanych kategoriach demograficzno-ekonomicznych (ryc. 34A). Najmniejszy spadek wskaźnika aktywności zawodowej w okresie ośmiu badanych lat miał miejsce w grupie mężczyzn (o 2,8 p.p.), największy w wypadku kobiet (o 5,6 p.p.). W rezultacie niskiej już aktywności zawodowej kobiet w województwie dolnośląskim towarzyszy jednocześnie szybsze tempo jej obniżania się niż w wypadku mężczyzn. Spadek wartości wskaźnika aktywności zawodowej w regionie jest zjawiskiem negatywnym. Biorąc pod uwagę fakt, iż obecny stopień aktywności zawodowej ludności województwa i tak jest stosunkowo niski w stosunku do aktywności w większości krajów UE powyższa prawidłowość tym bardziej budzi niepokój.

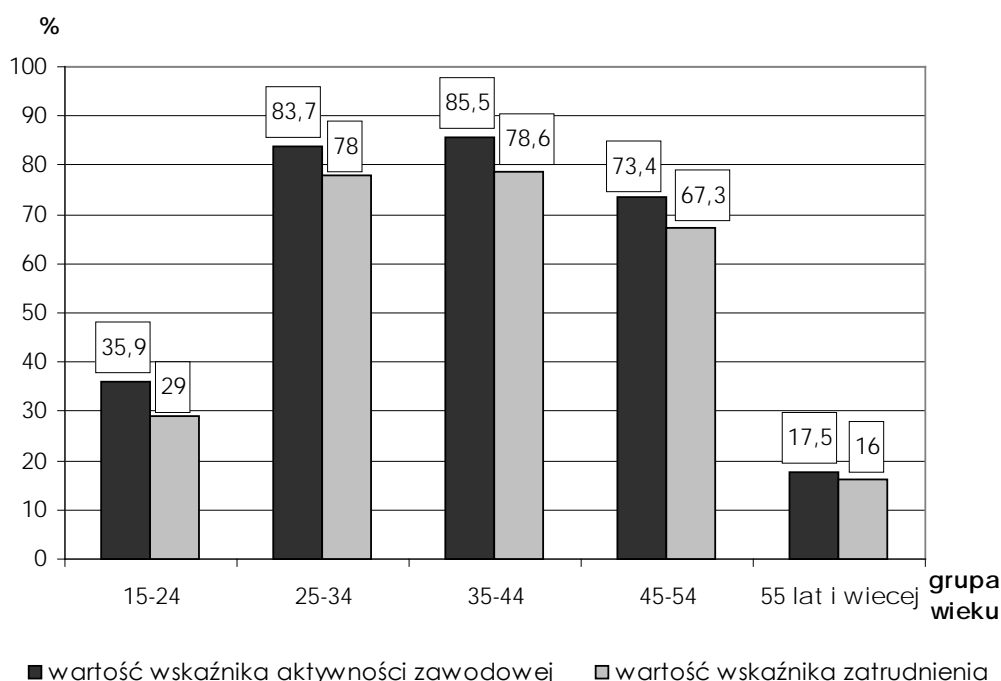

Ryc. 34. Współczynniki aktywności zawodowej (A) i zatrudnienia (B) w województwie dolnośląskim według wybranych kategorii demograficzno-ekonomicznych w latach 2000-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

W wypadku wskaźnika zatrudnienia po okresie spadku jego wartości w latach 2000-2003 obserwujemy stopniowy jego wzrost w następnych latach badanego okresu (ryc. 34B). Największy dla mężczyzn (o blisko 13 p.p. w okresie 2003-2008) najmniejszy zaś dla kobiet (o 5,4 p.p. we wspomnianym okresie).

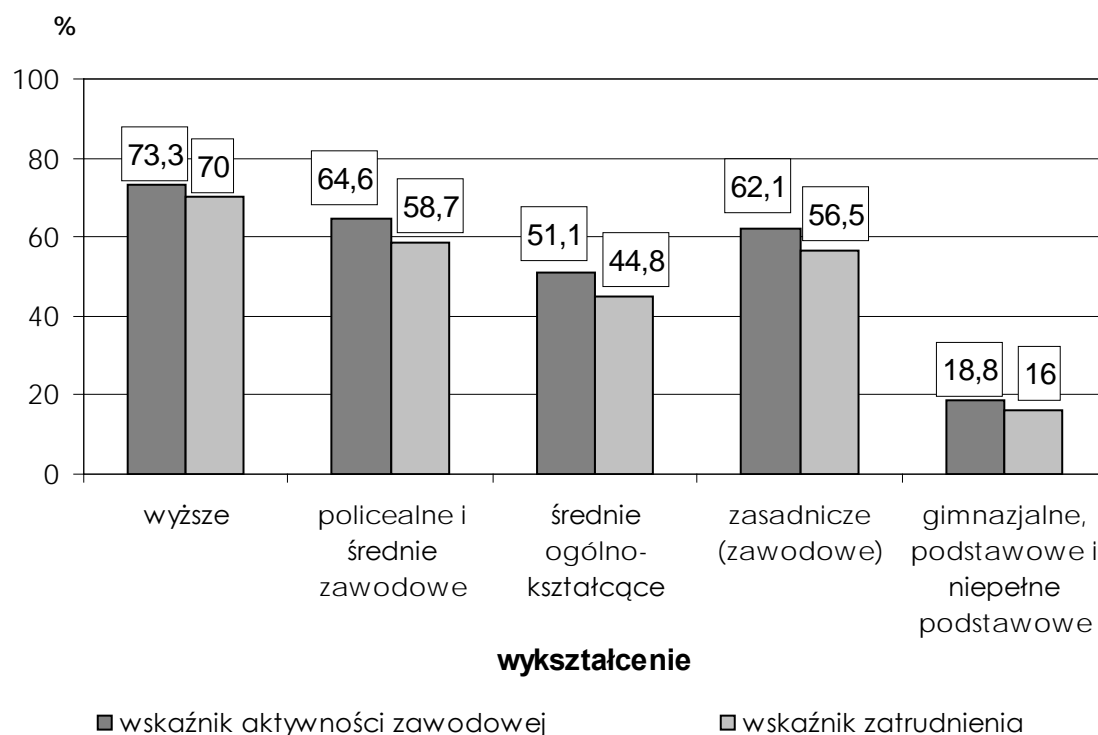
Wzrost wartości wskaźnika zatrudnienia jest zapewne związany ze obniżaniem się poziomu bezrobocia w województwie. Wartości obu wskaźników wykazują znaczne zróżnicowanie w zależności od grup ludności według wieku i poziomu wykształcenia (ryc. 35 i 36). Najwyższe wartości wskaźnika aktywności zawodowej jak i wskaźnika zatrudnienia występują w grupach wiekowych 25–34 lata, 35–44 i 45–54, czyli w wieku produkcyjnym. W dwóch pierwszych grupach wiekowych poziom wskaźnika aktywności zawodowej kształtował się na poziomie znacznie powyżej 80%, zaś wskaźnik zatrudnienia nie przekraczał wspomnianej wartości. Najniższą aktywność zawodową odnotowano w grupie ludności najstarszej, tj. powyżej 55 roku życia.

Ryc. 35. Wartość wskaźników aktywności zawodowej ludności i zatrudnienia w województwie dolnośląskim według ekonomicznych grup ludności w 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Pod względem wykształcenia najwyższe wartości obu wskaźników są charakterystyczne dla ludności z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim zawodowym oraz zasadniczym zawodowym. Wysoki poziom wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych skutkuje wyższą aktywnością zawodową ludności i jej zatrudnieniem. Świadczą o tym np. niższe wartości wskaźników charakterystyczne dla ludności z wykształceniem średnim ogólnokształcącym czy najniższe wartości obu parametrów wśród ludności najslabiej wykształconej. Wartość wskaźnika aktywności zawodowej dla ludności z wykształceniem gimnazjalnym i niższym wyniosła jedynie 18,8% zaś wskaźnika zatrudnienia 16%.

Ryc. 36. Wartość wskaźników aktywności zawodowej ludności i zatrudnienia w województwie dolnośląskim według wykształcenia w 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

5.2. Pracujący i zatrudnienie w regionie

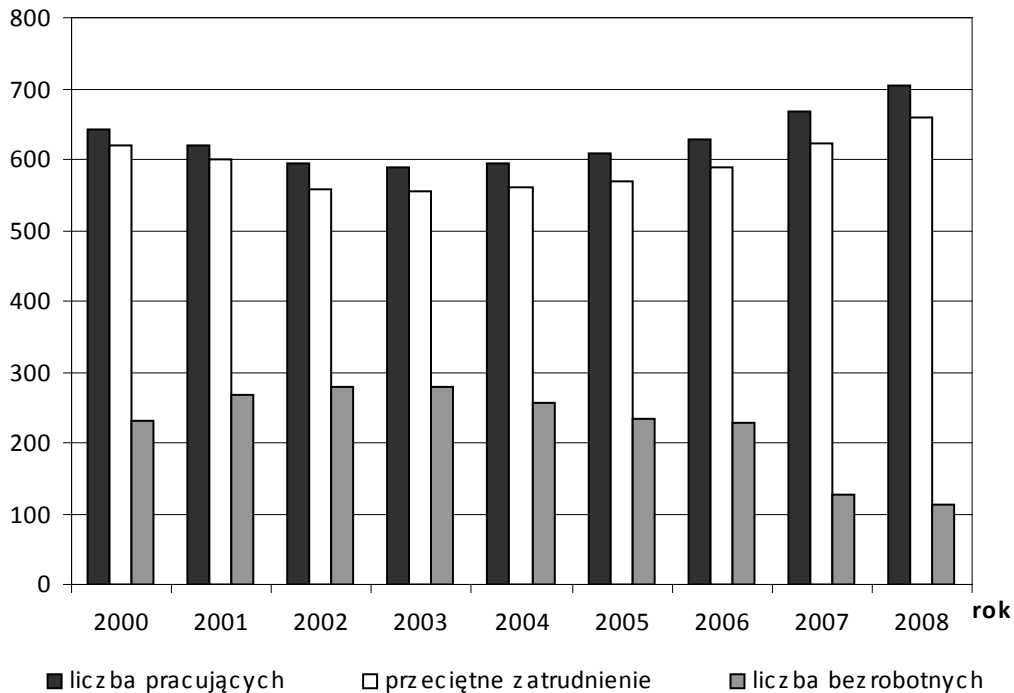
Badanie pracujących i zatrudnienia¹ w regionie obejmuje podmioty zatrudniające powyżej 9 osób i nie uwzględnia rolników indywidualnych. Przyjęcie takiej zbiorowości do badań wynika z braku publikacji przez GUS pełnych danych dotyczących pracujących i zatrudnienia w układach regionalnych i lokalnych.

W województwie dolnośląskim w 2008 r. pracowało 703,7 tys. osób. W stosunku do roku poprzedniego liczba pracujących wzrosła o 36,9 tys. osób, czyli o 5,2%. Wzrost liczby pracujących nie był charakterystyczny jedynie dla powyższego okresu. Liczba pracujących w regionie uległa stopniowemu wzrostowi od roku 2004 (akcesja Polski do Unii Europejskiej) po okresie spadku w latach 2000-2004 (ryc. 37). We wspomnianym okresie liczba pracujących wzrosła o ponad 110 tys. osób, czyli o niespełna 16%. Postępujący wzrost w latach 2004-2008 był wynikiem ogólnoświatowej jak i ogólnokrajowej koniunktury gospodarczej. Podobna prawidłowość była charakterystyczna także dla zatrudnienia (ryc. 37). Wzrostowi liczby pracujących jak i przeciętnego zatrudnienia towarzyszyło znaczące zmniejszenie się liczby bezrobotnych z 257 tys. w 2004 roku do niespełna 114 tys. w roku 2008 r. Poziom bezrobocie obniżył się więc o blisko 56% w badanym okresie.

¹ Dane o pracujących według GUS dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą zarobek lub dochód i obejmują osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór), pracodawców i pracujących na własny rachunek, osoby wykonujące pracę nakładczą, agentów, członków spółdzielni produkcji rolniczej itp. Dane dotyczące przeciętnego zatrudnienia ujmują wyłącznie zatrudnionych na podstawie stosunku pracy. Informacje dotyczą pracowników pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych (*Województwo dolnośląskie...*, 2009).

osoby w tys.

Ryc. 37. Liczba pracujących i zarejestrowanych bezrobotnych w województwie dolnośląskim w latach 2000-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Wzrost liczby pracujących zaobserwowano we wszystkich podregionach województwa (por. tab. 13). Największy jednak miał miejsce w samym Wrocławiu, gdzie w latach 2004-2008 liczba pracujących zwiększyła się o ponad 52 tys. osób, co stanowiło wzrost o 22,4%. Stosunkowo wysoki przyrost nastąpił także w bezpośrednio związanym z Wrocławiem podregionie wrocławskim. Potwierdza to wiodące znaczenie aglomeracji wrocławskiej w kreowaniu rynku pracy na obszarze województwa dolnośląskiego.

Tab. 13. Liczba pracujących według rodzajów działalności i podregionów województwie dolnośląskim w latach 2004-2008.

Lata	ogółem	Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi	
				Rynkowe	Nierynkowe
województwo dolnośląskie					
2004	592 966	9 839	229 999	186 607	166 521
2005	607 223	9 732	235 371	194 548	167 572
2006	629 355	9 716	245 064	206 634	167 941
2007	666 867	9 715	261 925	225 965	169 262
2008	703 747	9 578	270 848	252 410	170 911
podregion jeleniogórsko-wałbrzyski					
2004	228706	4748	98366	59661	65931
2005	230164	4750	98425	60947	66042
2006	233428	4794	99329	63109	66196
2007	239977	4621	102881	65832	66643
2008*	245222	4479	105678	68633	66432
podregion legnicki					
2004	112781	1704	52942	32335	25800
2005	113942	1670	52510	33011	26751
2006	117339	1638	53871	35001	26829
2007	122590	1622	55472	38415	27081
2008*	127249	1601	57022	41176	27450
podregion wrocławski					
2004	69469	2840	33169	15814	17646
2005	73428	2801	35788	17477	17362
2006	80326	2821	42591	17549	17365
2007	93144	2785	52184	20662	17513
2008*	96795	2767	53510	22665	17853
podregion m. Wrocław					
2004	182010	547	45522	78797	57144
2005	189689	511	48648	83113	57417
2006	198262	463	49273	90975	57551
2007	211156	687	51388	101056	58025
2008*	234481	731	54638	119936	59176

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Regionalne badanie rynku... 2007* oraz *Województwo dolnośląskie* (2008, 2009).

*z uwagi na dostępność i porównywalność danych zostały one przeliczone według podziału terytorialnego na podregiony według stanu z przed 1.01.2008 r.

Największe zmiany w liczbie pracujących miały miejsce w usługach rynkowych. Liczba pracujących w tym sektorze w latach 2004-2008 zwiększyła się w województwie o blisko 66 tys. osób, co stanowiło wzrost o ponad 26%. Świadczy to o dużym znaczeniu tego działu w absorpcji siły roboczej i tworzeniu nowych miejsc pracy w regionie. Największy wzrost udziału pracujących w usługach rynkowych miał miejsce we Wrocławiu (o 34%). Zwraca uwagę także znaczący w województwie przyrost pracujących (o ponad 15%) w przemyśle i budow-

nictwie, który od lat w znaczący sposób kształtował strukturę gospodarczą województwa. Wspomniany przyrost nie spowodował jednak wzrostu wysokiego już udziału przemysłu i budownictwa (ok. 39%) w strukturze pracujących. Jego największy odnotowano w podregionie wrocławskim gdzie liczba pracujących w przemyśle i budownictwie w 2008 r. zwiększyła się aż o 38% w stosunku do roku 2004 r. Jest to efektem szeregu projektów inwestycyjnych realizowanych w przemyśle często na obszarze licznych podstref specjalnych stref ekonomicznych w województwie. Wskazane kierunki przeobrażeń w zakresie liczby pracujących w województwie są zbieżne z prawidłowościami zachodzącymi w skali ogólnokrajowej.

W całym województwie wystąpił w badanym okresie spadek liczebności pracujących w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie i rybactwie, choć pewien wyjątek stanowi Wrocław, w którym zanotowano od 2007 r. wzrost pracujących. Liczebność tej grupy pracujących w mieście jest jednak bardzo niska. Mimo zmian w zakresie liczby pracujących w województwie struktura pracujących nie uległa w latach 2004-2008 r. istotnym przekształceniom (por. tab. 14.). Zaznacza się niewielki, postępujący w województwie spadek udziału pracujących w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie i rybactwie przy utrzymującym się na tym samym poziomie udziale pracujących w przemyśle i budownictwie i niewielkim wzroście w usługach. Interesujących wniosków może dostarczyć analiza wewnętrznej struktury samego sektora usług. W sali regionu pojawia się wewnętrzna reorientacja struktury pracujących z usług nierynkowych do usług rynkowych. Powyższe zjawisko można utożsamiać z procesem unowocześniania się gospodarki regionu (Adamczyk, 2005).

W układzie podregionów największe zmiany w strukturze pracujących miały miejsce w podregionie wrocławskim nabierającym w ostatnich latach wyraźnie przemysłowego charakteru. Udział pracujących w przemyśle i budownictwie we wspomnianym podregionie wzrósł z 47,7% do 55,5% przy spadku udziału pracujących w rolnictwie, a szczególnie w usługach. W tych ostatnich spadek w 2008r. w stosunku do 2004 r. wyniósł 6,5 p.p.

Tab. 14. Struktura pracujących (w %) według rodzajów działalności i podregionów województwie dolnośląskim w latach 2004-2008.

Lata	ogółem	Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi	
				Rynkowe	Nierynkowe
województwo dolnośląskie					
2004	100	1,7	38,8	31,5	28,1
2005	100	1,6	38,8	32,0	27,6
2006	100	1,5	38,9	32,8	26,7
2007	100	1,5	39,3	33,9	25,4
2008	100	1,4	38,5	35,9	24,3
podregion jeleniogórsko-wałbrzyski					
2004	100	2,1	43,0	26,1	28,8
2005	100	2,1	42,8	26,5	28,7
2006	100	2,1	42,6	27,0	28,4
2007	100	1,9	42,9	27,4	27,8
2008*	100	1,8	43,1	28,0	27,1
podregion legnicki					
2004	100	1,5	46,9	28,7	22,9
2005	100	1,5	46,1	29,0	23,5
2006	100	1,4	45,9	29,8	22,9
2007	100	1,3	45,3	31,3	22,1
2008*	100	1,3	44,8	32,4	21,6
podregion wrocławski					
2004	100	4,1	47,7	22,8	25,4
2005	100	3,8	48,7	23,8	23,6
2006	100	3,5	53,0	21,8	21,6
2007	100	3,0	56,0	22,2	18,8
2008*	100	2,9	55,3	23,4	18,4
podregion m. Wrocław					
2004	100,0	0,3	25,0	43,3	31,4
2005	100,0	0,3	25,6	43,8	30,3
2006	100,0	0,2	24,9	45,9	29,0
2007	100,0	0,3	24,3	47,9	27,5
2008*	100,0	0,3	23,3	51,1	25,2

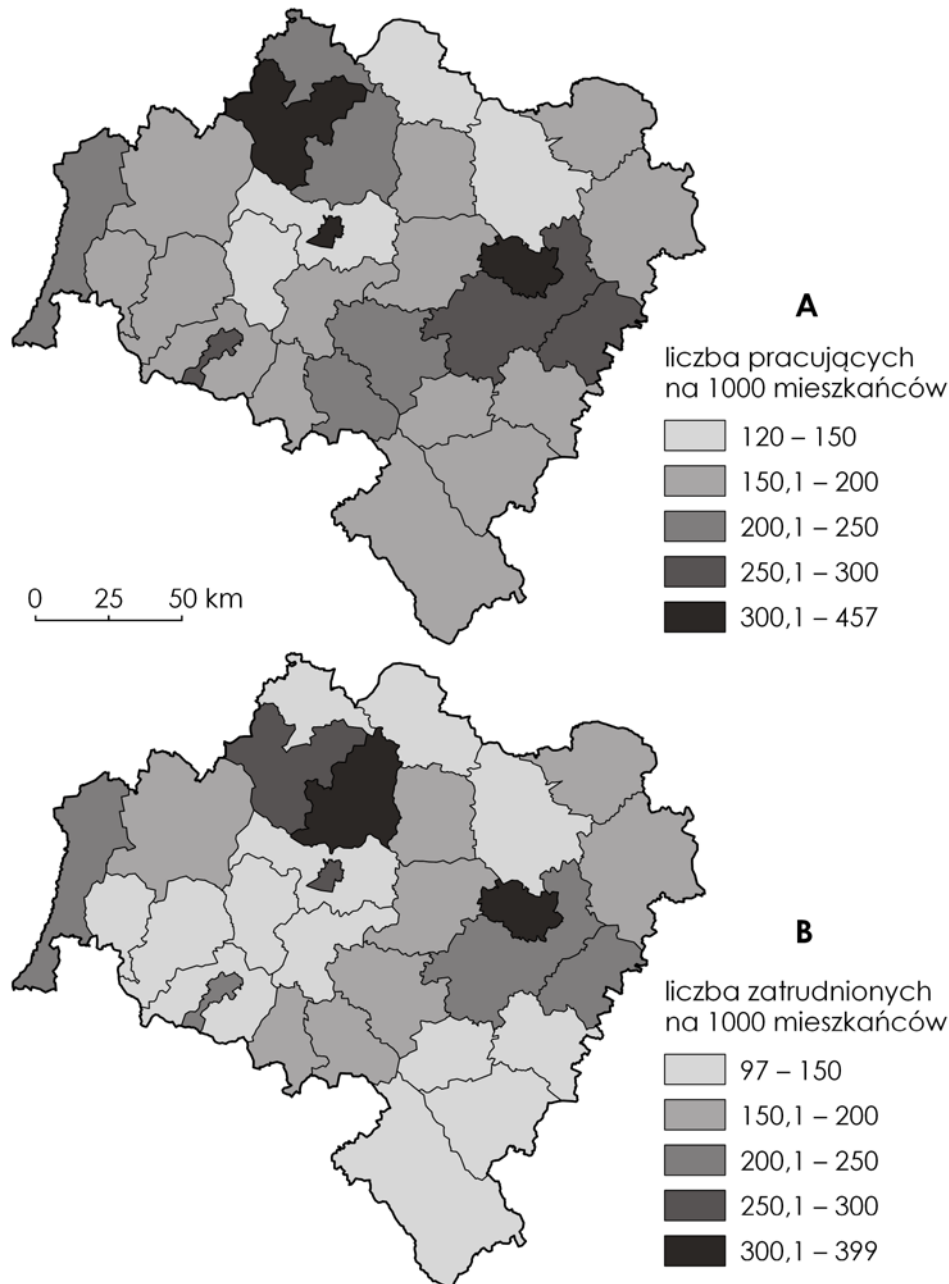
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Regionalne badanie rynku... 2007* oraz *Województwo dolnośląskie (2008,2009)*.

*z uwagi na dostępność i porównywalność danych zostały one przeliczone według podziału terytorialnego na podregiony według stanu z przed 1.01.2008 r.

Dość istotne zmiany w strukturze pracujących miały miejsce także w samym Wrocławiu. W tym wypadku dotyczą one szczególnie wewnętrznej reorientacji w sektorze usług. Przy niewielkim wzroście udziału pracujących w całym sektorze usług wyraźnie zwiększył się udział pracujących w usługach rynkowych przy istotnym spadku udziału pracujących w sektorze usług nierynkowych (tab. 14).

Województwo dolnośląskie należy do regionów Polsce o wysokim stopniu nasycenia pracującymi mierzoną relacją liczby pracujących na 1000 mieszkańców. Najwyższą wartość omawianego wskaźnika odnotowano w województwach mazowieckim i śląskim. Wynosił on odpowiednio dla tych województw 272,1 i 252,5 osoby. Dolny Śląsk, z liczbą 240 pracujących na 1000 mieszkańców, w grupie pozostałych 15 województw uplasowało się na czwartej pozycji. Wyższy wynik oprócz wcześniej opisanych województw mazowieckiego i śląskiego uzyskało także województwo wielkopolskie (243,1).

Analiza nasycenia lokalnych gospodarek Dolnego Śląska pracującymi wskazuje na istotne przestrzenne różnice w układzie powiatów (ryc. 38A). Obszarami o największym natężeniu badanego zjawiska jest powiat polkowicki oraz dwa miasta na prawach powiatu: Wrocław i Legnica. Wartość wskaźnika w wypadku wskazanego powiatu 457 pracujących na 1000 mieszkańców, zaś we Wrocławiu 371 pracujących, a w Legnicy 325. Wysokie wartości wskaźnika charakterystyczne były także dla powiatów wrocławskiego i oławskiego oraz Jeleniej Góry. Na obszarze województwa dolnośląskiego można więc zaobserwować zaznaczające się dwa obszary koncentracji pracujących. Pierwszy, silniej wykształcony, obejmujący powiaty: Wrocław, wrocławski, oławski, świdnicki i wałbrzyski oraz drugi związany z Legnicko-Głogowskim Okręgiem Miedziowym obejmujący powiaty: polkowicki, lubiński, głogowski i Legnicę. Obszary te należały przed okresem transformacji do najbardziej uprzemysłowionych na Dolnym Śląsku. Pomimo występujących na obszarze niektórych z nich (jak np. w powiatach: świdnickim, wałbrzyskim) trudności na bazie wcześniejszych struktur gospodarczych w jednostkach tych po restrukturyzacji utrzymały się na rynku lub powstały nowe podmioty gospodarcze (szerzej Brezdeń, Spallek, 2009). Nie bez znaczenia są tu licznie lokalizacje wspomnianych podstref specjalnych stref ekonomicznych czy tworzone przez samorząd lokalny gminne strefy aktywności gospodarczej.

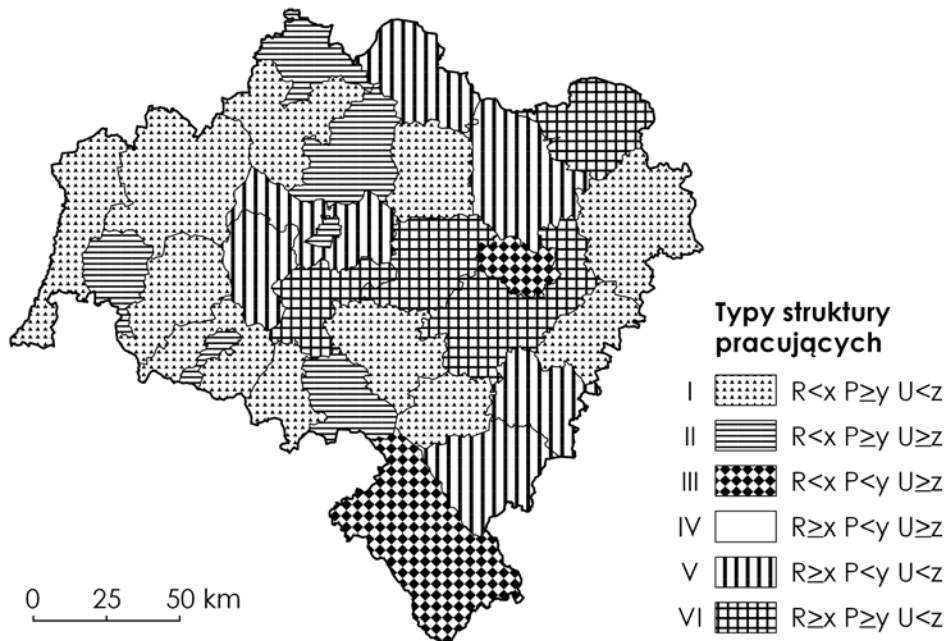

Ryc. 38. Pracujący (A) i zatrudnieni (B) w województwie dolnośląskim w 2008r.

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Podobny rozkład przestrzenny lecz o niższej intensywności ma miejsce w wypadku zatrudnienia (ryc. 38B). Obszary koncentracji zatrudnienia mają praktycznie identyczny rozkład przestrzenny jak dla pracujących. Zwraca uwagę spadek intensywności zatrudnienia mierzonej liczbą zatrudnionych na 1000 mieszkańców w dwóch obszarach. Południowym obejmują-

cym Kotlinę Kłodzką oraz powiaty ząbkowicki, dzierzoniowski i strzeliński oraz południowo-zachodnim, szczególnie w powiatach: jeleniogórskim lwóweckim i lubańskim, które przesuwają się do klas o najniższych wartościach badanego zjawiska (por. ryc. 38A i 38B). Przesuwanie się do niższych klas wartości w zakresie zatrudnienia w stosunku do pracujących ma miejsce także w wypadku powiatów wałbrzyskiego czy świdnickiego. Przeobrażenia, jakim ulegają w ostatnich latach wspomniane powyżej lokalne gospodarki powiatów skutkują m.in. tym, iż zmniejsza się liczba miejsc pracy funkcjonujących na podstawie stosunku pracy, które często są charakterystyczne dla przedsiębiorstw. Jest to widoczne szczególnie na przykładzie powiatu lubińskiego, który z niższej klasy w wypadku pracujących przesunął się do najwyższej klasy w wypadku zatrudnienia. Opisana sytuacja jest efektem umiejscowienia na obszarze powiatu szeregu przedsiębiorstw oferujących miejsca pracy funkcjonujące na podstawie stosunku pracy i związane z przemysłem wydobywczym miedzi. Niekiedy likwidacja przedsiębiorstw w określonych obszarach, przy barku nowych projektów inwestycyjnych, skutkuje częstszym pojawianiem się pracujących na własny rachunek (np. powiaty: kłodzki i jeleniogórski). W efekcie liczba pracujących rośnie szybciej niż liczba zatrudnionych.

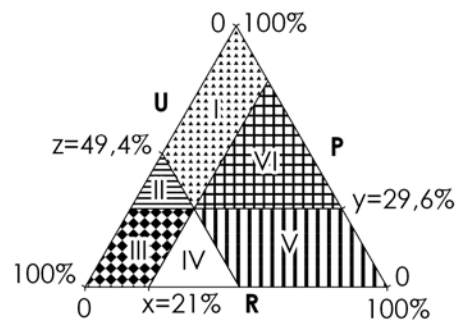
Udział pracujących według sektorów gospodarki

R – rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo

P – przemysł i budownictwo

U – usługi rynkowe i nierynkowe

x, y, z – średnia krajowa

Ryc. 39. Typologia pracujących w województwie dolnośląskim w 2006 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Powiaty w Polsce 2007, 2007*, GUS, Warszawa.

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się znacznym przestrzennym zróżnicowaniem rozmieszczenia określonych typów struktur pracujących (ryc. 39). Ich typologię oznaczono na podstawie Trójkąta Osanna. W tym celu wykorzystano dostępne dane z 2006 r. uwzględniające także rolników indywidualnych. Jako granicę typów struktur przyjęto wartości średnie dla udziału pracujących w gospodarce ogólnokrajowej według trzech podstawowych sektorów:

R – rolnictwo, łowiectwo leśnictwo; rybactwo;

P – przemysł i budownictwo;

U – usługi rynkowe i nierynkowe.

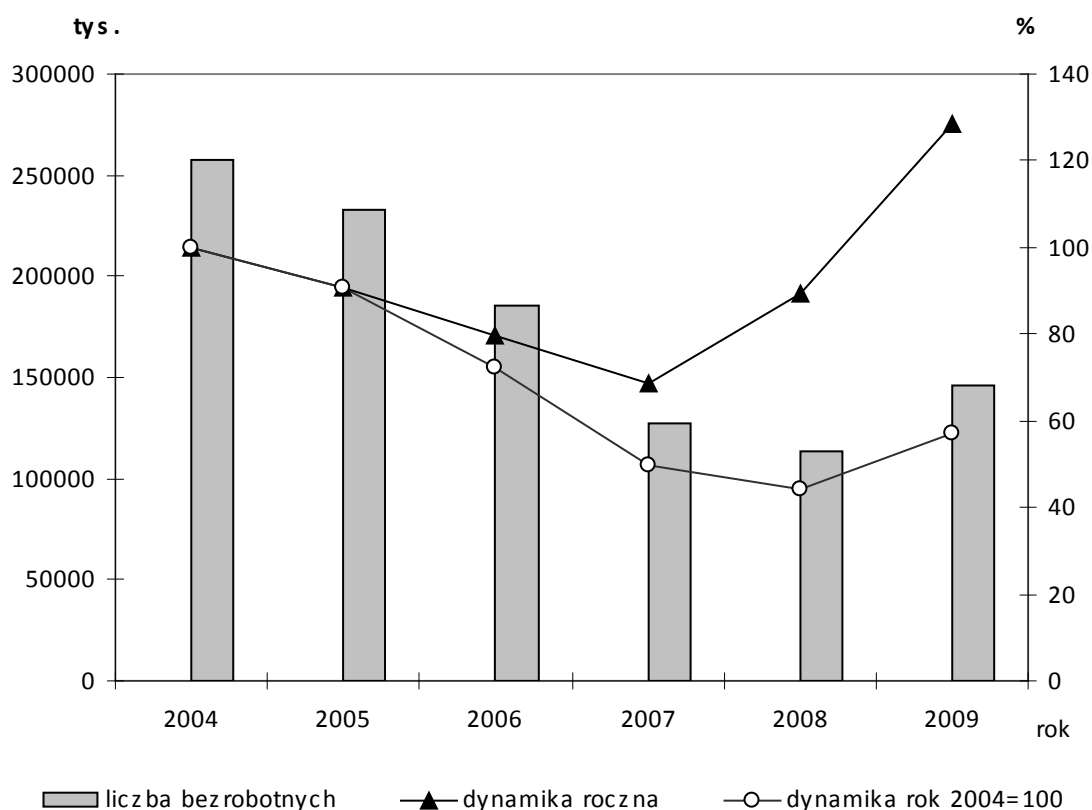

W efekcie uzyskano 6 typów struktur pracujących, z czego 5 występowało na obszarze województwa dolnośląskiego. Badany obszar cechował się o połowę niższym (10,5%) od średniej krajowej udziałem pracujących w rolnictwie łowiectwie leśnictwie i rybactwie, wyższym udziałem pracujących w przemyśle (35,2%) i wyższym udziałem pracujących w usługach (54,3%). Najczęściej występującą strukturą pracujących w powiatach Dolnego Śląska był typ I z dominacją pracujących w przemyśle. Jest on charakterystyczny w dla zachodniej części regionu oraz powiatów: dzierzoniowskiego, świdnickiego wołowskiego, oleśnickiego i oławskiego. Ten rodzaj działalności nadal odgrywa wiodącą rolę w regionie pomimo likwidacji szeregu przedsiębiorstw z tego sektora. Kolejną liczebnie grupę stanowiły powiaty reprezentujące typ II i V. Są to powiaty o współdominacji przemysłu i usług w strukturze pracujących (typ II) z ośrodkami subregionalnymi województwa jak: Jelenia Góra, Legnica czy powiat wałbrzyski oraz powiaty głogowski, lubiński i lubański a także powiaty o dominacji rolnictwa (typ V) na południe i północ od Wrocławia i w centralnej części regionu. Najrzadziej reprezentowane w regionie były dwa ostatnie typy struktur pracujących: dominacji usług (typ III – we Wrocławiu i powiecie kłodzkim) oraz współdominacji rolnictwa i przemysłu (typ VI – w bezpośrednim otoczeniu Wrocławia wraz z powiatami: milickim i złotoryjskim). Szczególną uwagę zwraca powiat wrocławski (typ VI), który charakteryzował się znacznym wzrostem w ostatnich latach udziału pracujących w przemyśle i budownictwie (por. tab 14). Jest to efektem swoistego „wylewania się” działalności gospodarczej z obszaru Wrocławia (szerzej Brezdeń, 2009). Analizowany rozkład przestrzenny struktur pracujących na Dolnym Śląsku jest podyktowany różnorodnymi czynnikami lokalizacyjnymi działalności gospodarczej, w tym szczególnie uwarunkowaniami naturalnymi, surowcowymi, transportowymi oraz rozmieszczeniem siły roboczej i rynku zbytu.

5.3. Bezrobocie w regionie

Bezrobocie jest zjawiskiem gospodarczym polegającym na niedostosowaniu podaży stanowisk pracy do popytu na pracę. W rezultacie pewna część ludzi zdolnych do pracy i poszukujących pracy nie znajduje zatrudnienia. Pewien poziom bezrobocia (3–4%) jest w gospodarce nieunikniony, a nawet konieczny (umożliwia dostosowanie struktury produkcji do

zmieniających się potrzeb). Nadmierne bezrobocie jest jednak zjawiskiem niekorzystnym, gdyż jest trwałym marnotrawieniem zasobów stojących do dyspozycji poszczególnych społeczeństw, a także czynnikiem coraz silniej naruszającym społeczną równowagę, coraz silniej wyniszczającym społeczne struktury (Winiarski, 2002).

Ryc. 40. Liczba i dynamika zarejestrowanych bezrobotnych w województwie dolnośląskim w latach 2004-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Na koniec 2009 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych w województwie wyniosła ponad 146 tys. osób. Liczba bezrobotnych w całym regionie malała w poszczególnych latach badanego okresu 2004-2009 (ryc. 40). Największy spadek liczby bezrobotnych w województwie zanotowano w 2007 r., w którym ich liczba zmniejszyła się w stosunku do liczby bezrobotnych z 2006 r. o blisko 58 tys., tj. o ponad 31%. W 2008 r. roczna dynamika spadku liczby bezrobotnych w regionie w stosunku do okresów wcześniejszych uległa znacznemu wyhamowaniu osiągając następnie znaczny przyrost liczby bezrobotnych (o 28,4%) w roku 2009 r.

w stosunku do 2008 r. Powyższa zmian skali bezrobocia w regionie była skutkiem zarysowującego się w końcu 2008 r. spowolnienia gospodarczego w gospodarce światowej. Liczba bezrobotnych pomimo wzrostu w roku 2009 obniżyła się o ponad 43% w stosunku do roku 2004 r.

Tab. 15. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2004-2009.

wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych. Stan na 31 XII					
	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*
	w osobach					
Województwo dolnośląskie	257 129	233352	185417	127457	113890	146 260
Podregion jeleniogórsko-wałbrzyski	140970	130394	108105	77099	70742	85 999
Podregion legnicki	44268	39319	30450	21217	18649	24363
Podregion wrocławski	36466	32192	23575	15597	13885	19716
Podregion m. Wrocław	35425	31447	23287	13544	10614	16182

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Regionalne badanie rynku... 2007* oraz *Województwo dolnośląskie... (2008, 2009)*

*z uwagi na dostępność i porównywalność danych zostały one przeliczone według podziału terytorialnego na podregiony według stanu z przed 1.01.2008 r.

Tab. 16. Dynamika zmian liczby zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2004-2009.

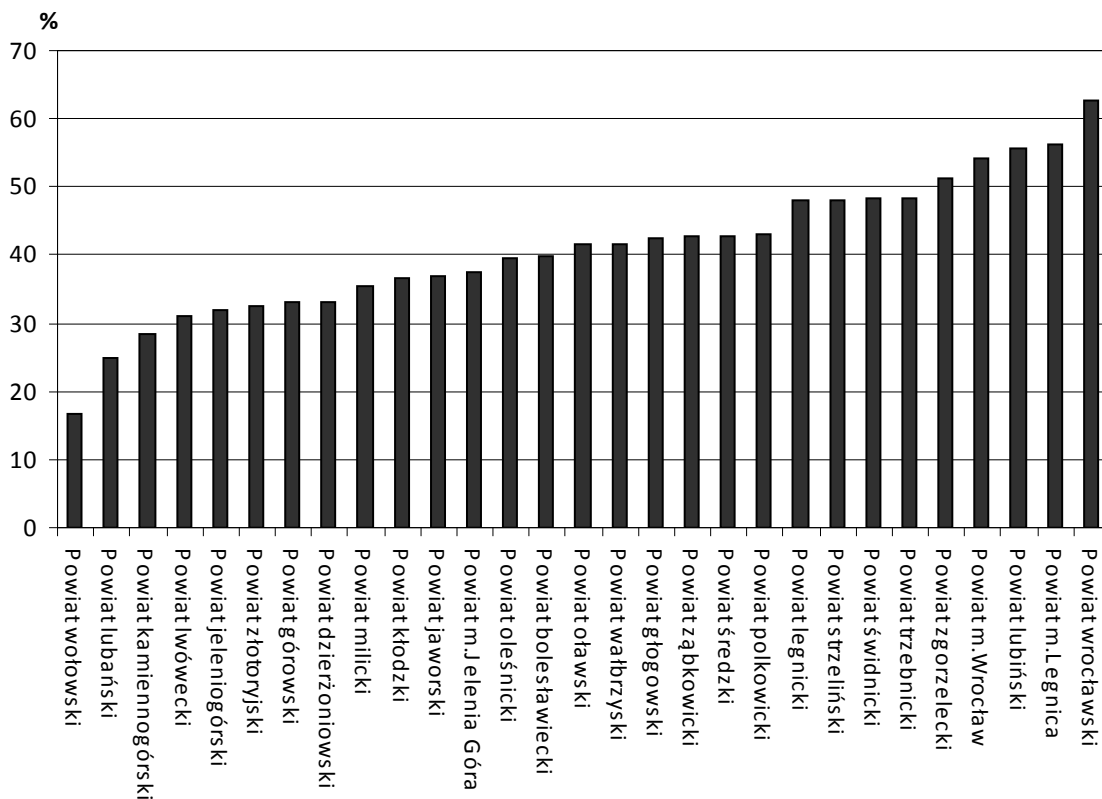
wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych. Stan na 31 XII				
	2005	2006	2007	2008*	2009*
	dynamika w %, rok 2004=100				
Województwo dolnośląskie	90,8	72,1	49,6	44,3	56,9
Podregion jeleniogórsko-wałbrzyski	92,5	76,7	54,7	50,2	61,0
Podregion legnicki	88,8	68,8	47,9	42,1	55,0
Podregion wrocławski	88,3	64,6	42,8	38,1	54,1
Podregion m. Wrocław	88,8	65,7	38,2	30,0	45,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Regionalne badanie rynku... 2007* oraz *Województwo dolnośląskie (2008, 2009)*.

*z uwagi na dostępność i porównywalność danych zostały one przeliczone według podziału terytorialnego na podregiony według stanu z przed 1.01.2008 r.

Liczba bezrobotnych malała w każdym z podregionów w kolejnych okresach (por. tab. 15) Największa dynamika spadku występowała we Wrocławiu i podregionie wrocławskim. Liczba bezrobotnych w wymienionych jednostkach w latach 2004–2008 obniżyła się nawet o 70–60% (tab. 16). Najmniejsze tempo zmniejszania się liczby bezrobotnych występowało w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim, gdzie w rezultacie na koniec 2009 r. liczba bezrobotnych w stosunku do roku 2004 obniżyła się o 39%. Wspomniany podregion charakteryzował się jednocześnie najmniejszym przyrostem liczby bezrobotnych w ostatnim okresie (lata 2008–2009) i wyniósł nieco powyżej 10%. Największy przyrost liczby bezrobotnych (16%) odnotowano w podregionie wrocławskim. Zjawisko to było efektem racjonalizacji zatrudnienia

nia w podmiotach związanych z inwestycjami zrealizowanymi po 1989 r. Analiza przestrzen-
na zjawiska w układzie powiatów pozwala zauważyć, iż największy spadek liczby bezrobot-
nych w latach 2004-2009 w miał miejsce w powiatach: wrocławskim, lubińskim, zgorzeleckim
oraz we Wrocławiu i Legnicy i wyniósł ponad 50%. Najniższy spadek odnotowały powiaty:
wołowski i lubański, gdzie liczba bezrobotnych w omawianym okresie zmniejszyła się o mniej
niż 25% (ryc. 41).

Ryc. 41. Dynamika zmiany liczby bezrobotnych w 2009 roku w stosunku do roku 2004 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...*
(2005, 2006, 2008, 2009).

5.3.1 Stopa bezrobocia

Stopa bezrobocia jako stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby lud-
ności aktywnej zawodowo (w wieku 15 lat i więcej ogółem) umożliwia porównywanie zmian
na rynku pracy.

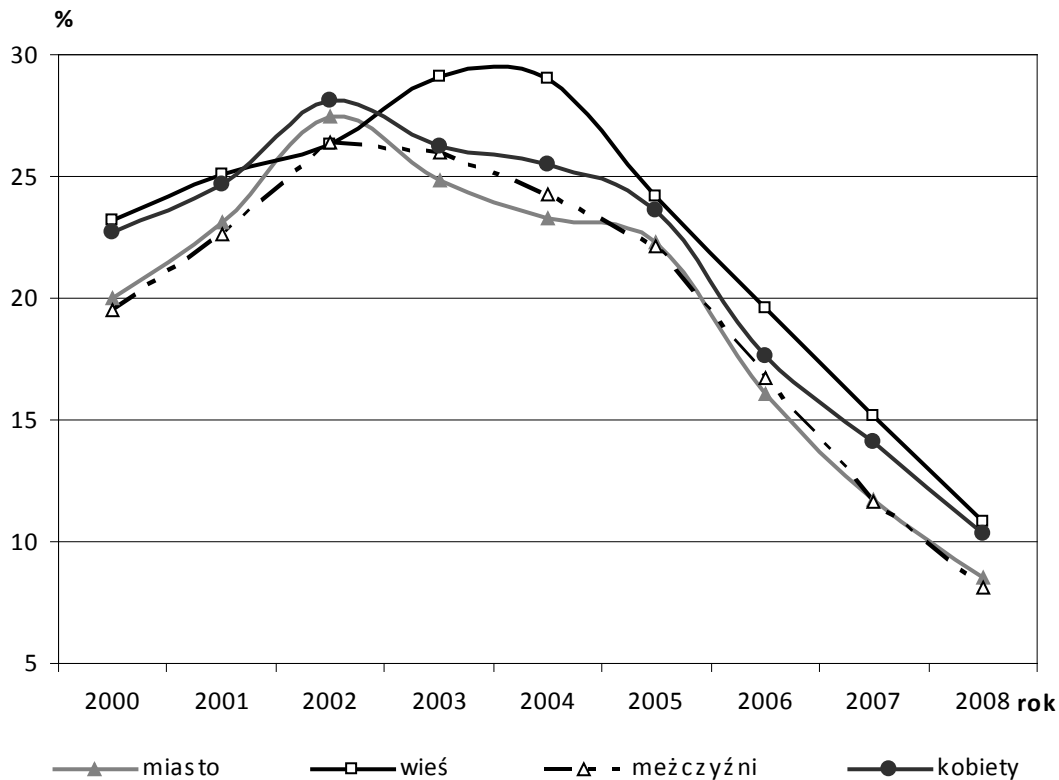
Województwo dolnośląskie należy do regionów Polski o stosunkowo wysokim poziomie bezrobocia. Pod tym względem w 2009 r. zajęło 9 lokatę w kraju. Jest ono wynikiem restrukturyzacji regionalnej gospodarki, w której znaczącą rolę przed okresem transformacji odgrywał przemysł wydobywczy, metalowy, włókienniczy, a także w części zachodniej województwa rolnictwo uspołecznione. W tych właśnie obszarach procesy restrukturyzacji skutkowały pojawianiem znacznej liczby bezrobotnych.

Tab. 17. Zmiany stopy bezrobocia w województwie dolnośląskim w latach 2000-2008.

wyszczególnienie	Stopa bezrobocia (w %)								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	stan na 31 XII								
Ogółem	20,9	23,6	27,2	26	24,9	22,8	17,1	12,6	9,1
Miasto	20	23,1	27,5	24,8	23,3	22,3	16,1	11,7	8,5
Wieś	23,2	25,1	26,3	29,1	29	24,2	19,6	15,2	10,8
Mężczyźni	19,5	22,6	26,4	26	24,3	22,1	16,7	11,6	8,1
Kobiety	22,7	24,7	28,1	26,2	25,5	23,6	17,6	14,1	10,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik statystyczny...* (2003) oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009)

Stopa bezrobocia w województwie dolnośląskim w 2009 r. wyniosła 12,5%, podczas gdy dla całego kraju 11,9%. Był to pierwszy rok ponownego jej wzrostu po okresie kilkuletniego spadku. W regionie, podobnie jak w kraju, spadek ten miał miejsce od roku 2003 do roku 2008, (tab. 17). W województwie stopa bezrobocia zmniejszyła się z 27,2% w 2002 r. do 9,1% w 2008 r., tj. o 18,8 p.p.. Tradycyjnie jest ona wyższa na wsi niż w mieście. Należy zauważyć, iż w latach 2003–2004 sytuacja na obszarach wiejskich regionu była szczególnie niekorzystna. Pomimo spadku ogólnej wielkości stopy bezrobocia jej poziom na wsi znacznie się zwiększył, osiągając wartość ponad 29% (ryc. 42). Od 2005 r. obserwujemy już korzystną tendencję zmniejszania się poziomu bezrobocia także w obszarach wiejskich. Poziom stopy bezrobocia według płci w województwie kształtował się analogicznie do tendencji ogólnokrajowych, w których był wyższy wśród kobiet niż wśród mężczyzn. W obu grupach płci od 2003 r. zaznaczył się stopniowy spadek poziomu bezrobocia.

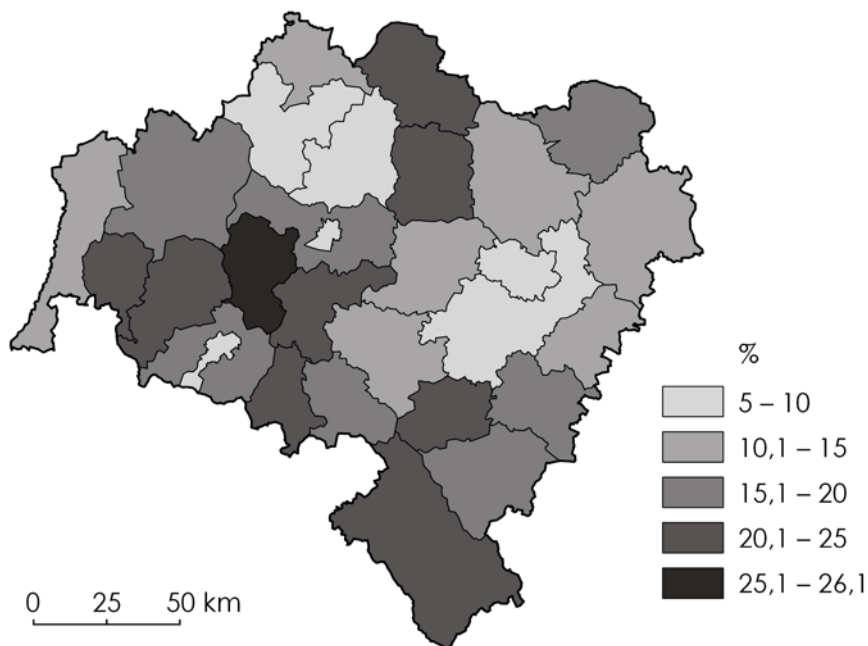

Ryc. 42. Zmiana stopy bezrobocia według wybranych grup demograficzno-ekonomicznych ludności w województwie dolnośląskim w latach 2000-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009)

Poziom bezrobocia w województwie wykazuje znaczne przestrzenne różnice. (ryc. 43). Najwyższy poziom bezrobocia w 2009 r. był charakterystyczny dla powiatów położonych w południowo-zachodniej i południowej części województwa, a więc obszarów górskich i pogórza z wyjątkiem Jeleniej Góry oraz w dwóch powiatach części północnej regionu, tj.: wołowskim i górowskim. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w powiecie złotoryjskim, gdzie stopa bezrobocia wyniosła 26,1% przy średniej wojewódzkiej 12,5%. Najniższe wartości parametru występowały we Wrocławiu, Jeleniej Górze i Legnicy oraz powiatach wrocławskim polkowickim i lubińskim. W wymienionych jednostkach stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie 5–10%. Analiza przestrzenna poziomu stopy bezrobocia uwiadczenia w regionie znaczną polaryzację obszaru pod względem wykorzystania zasobów czynnika pracy w lokalnych gospodarkach. Na jej podstawie wyróżnić możemy obszary „wygrywa-

jące” jak aglomeracja wrocławska wraz z otaczającymi powiatami, powiaty wchodzące w skład Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego wraz z Legnicą oraz Jelenia Góra. Pozostałe powiaty możemy zaliczyć do tzw. obszarów „przegrywających”. W konsekwencji wykształcony układ przestrzenny poziomu bezrobocia z jednej strony może wzmacniać korzystną sytuację rozwoju gospodarczego w jednostkach o niskim jego poziomie a z drugiej strony utrudniać modernizację gospodarczą w jednostkach o wysokim stopie bezrobocia.

Ryc. 43. Stopa bezrobocia w województwie dolnośląskim w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku danych regionalnych
www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks

5.3.2. Sektorowość bezrobocia

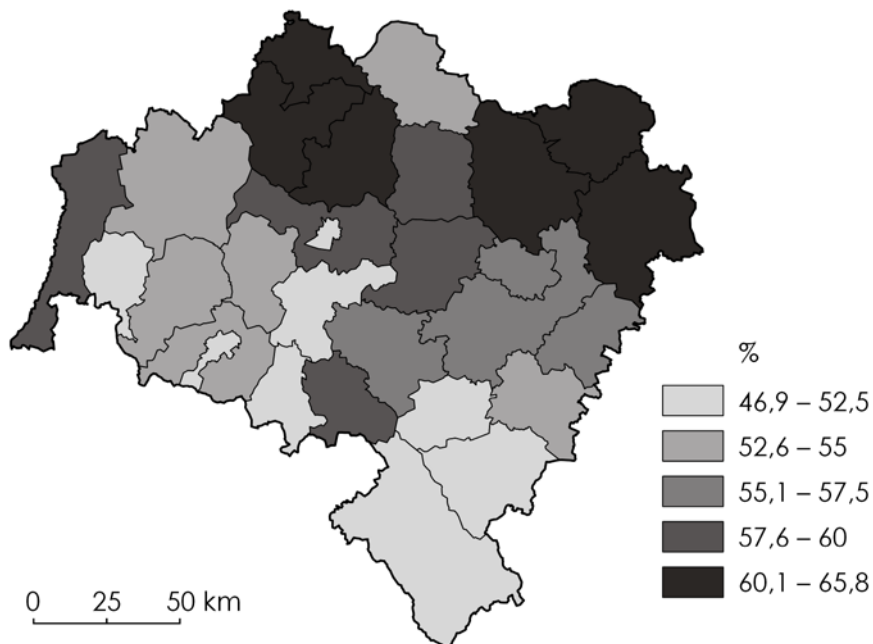
Analizę zmian w strukturze bezrobotnych przeprowadzona została na podstawie wybranych cech demograficzno-ekonomicznych istotnych z punktu widzenia kapitału społecznego. Stanowiły je płeć, wiek, wykształcenie czy czas pozostawania bez pracy.

Tab. 18. Bezrobotni według wybranych cech demograficzno-ekonomicznych w województwie dolnośląskim w latach 2004-2008.

wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych					Struktura				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
	w osobach					w %				
ogółem	257 129	233352	185417	127457	113890	100	100	100	100	100
według płci										
kobiety	134747	125300	104435	72761	63378	52,4	53,7	56,3	57,1	55,6
mężczyźni	122 382	108 052	80 982	54696	50512	47,6	46,3	43,7	42,9	44,4
według wieku										
18-24 lata	55026	45178	31244	19639	19762	21,4	19,4	16,9	15,4	17,4
25-44 lata	121221	108223	83518	55364	50043	47,1	46,4	45,0	43,4	43,9
powyżej 45 lat	80882	79951	70655	52454	44085	31,5	34,3	38,1	41,2	38,7
według poziomu wykształcenia										
wyższe	11319	11345	9966	7762	8456	4,4	4,9	5,4	6,1	7,4
średnie	73475	67212	54435	38003	34861	28,6	28,8	29,4	29,8	30,6
zasadnicze zawodowe	83767	73659	55680	36765	32437	32,6	31,6	30,0	28,8	28,5
gimnazjalne, podstawowe i niższe	88568	81136	65336	44927	38136	34,4	34,8	35,2	35,2	33,5
według czasu pozostawania bez pracy										
do 12 miesięcy	129545	122628	99325	75856	80578	50,4	52,6	53,6	59,5	70,8
24 miesięcy	42976	35721	28104	16672	12810	16,7	15,3	15,2	13,1	11,2
powyżej 24 miesięcy	84608	75003	57988	34929	20502	32,9	32,1	31,3	27,4	18,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Regionalne Badanie Rynku ... 2007* oraz *Województwo dolnośląskie....(2008, 2009)*.

W populacji bezrobotnych regionu kobiety tworzą nadal grupę najliczniejszą. Ich odsetek w grupie pozostających bez pracy wzrastał w kolejnych latach 2004–2007 z poziomu 52,4% do 57,1%. W 2008 r. udział kobiet wśród ogółu zarejestrowanych nieco obniżył się i wyniósł 55,6% (por. tab. 18). Rozkład przestrzenny udziału kobiet w ogóle bezrobotnych wykazywał znaczne przestrzenne zróżnicowanie (ryc. 44). Największy odsetek kobiet wśród bezrobotnych w 2008 r. miał miejsce w powiatach zagłębia miedziowego: polkowickim, lubińskim czy głogowskim, gdzie ich udział kształtował się na poziomie 60–65%. Wynika to z dominacji przemysłu surowcowego generującego największą liczbę miejsc pracy i częściej absorbującego jako pracowników mężczyzn. Podobny poziom udziału kobiet wśród bezrobotnych miał miejsce w powiatach na północny-wschód od Wrocławia: w oleśnickim, trzebnickim i milickim. Po likwidacji kilku przedsiębiorstw ze tego sektora pojawiła się w tych obszarach nadwyżka zawodów kobiecych, skutkujących ich większym udziałem wśród bezrobotnych np.: likwidacja przemysłu obuwniczego w powiecie oleśnickim. Najmniejszy udział kobiet w populacji bezrobotnych regionu występował w części południowej województwa.

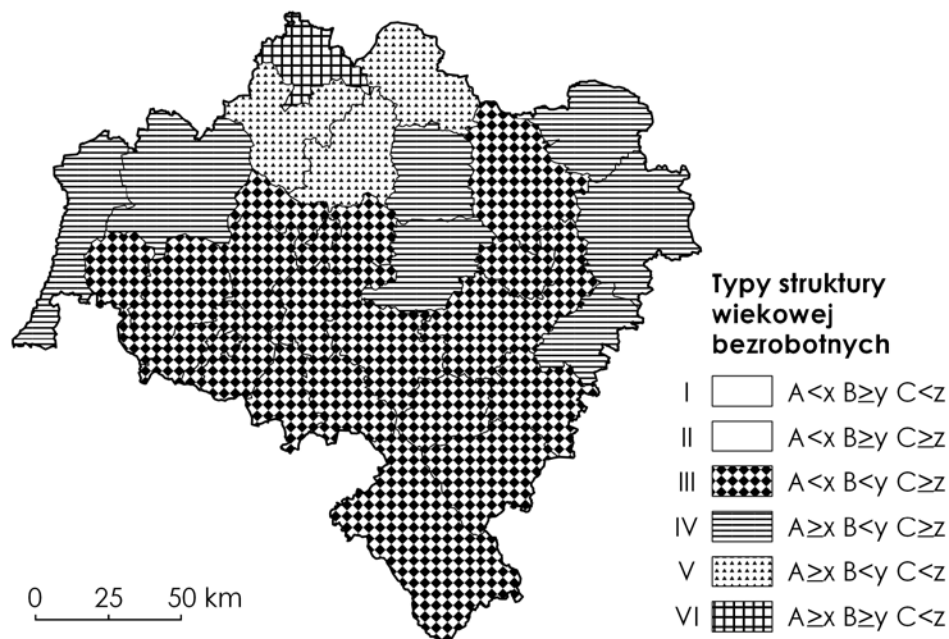
Ryc. 44. Udział kobiet w liczbie ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w województwie dolnośląskim w 2008 r.

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Uwzględniając wiek bezrobotnych najliczniejszą grupą wśród poszukujących pracy stanowiły osoby w wieku 25–44 lata z udziałem niespełna 44% w ogóle bezrobotnych. Zwraca uwagę zwiększający wśród poszukujących pracy udział osób powyżej 45 roku życia przyczyniając się do zwiększania rozmiarów zjawiska bezrobocia długotrwałego, stanowiącego poważny problem w rozwoju lokalnych gospodarek.

Interesujących wniosków dostarcza analiza typów struktur bezrobotnych według grup ekonomicznych w przestrzeni województwa określona na podstawie Trójkąta Osanna. Jako granicę typów struktur przyjęto wartości średnie dla kraju udziału bezrobotnych w trzech podstawowych grupach wiekowych: 24 i mniej lat; 25–44 lata; 45 lat i więcej (ryc. 45). Na obszarze województwa dolnośląskiego w 2008 r. zidentyfikowano cztery typy struktur (typ III, IV, V i VI). Najliczniejszą grupę (18 jednostek) stanowiły powiaty o strukturze wiekowej bezrobotnych z dominacją ludności powyżej 45 roku życia. Były one zlokalizowane w części południowej i południowo-zachodniej województwa, wykazywały więc wyższy udział tej gru-

py wiekowej wśród bezrobotnych niż ma to miejsce w kraju. Na tej podstawie możemy stwierdzić, że w województwie dolnośląskim występują relatywnie większe trudności niż przeciętnie w kraju w aktywizacji bezrobotnych powyżej 45 lat. Z drugiej strony wspomniane powiaty charakteryzowały się niższym niż przeciętny udział w kraju ludności młodej wśród populacji bezrobotnych, co na pewno jest zjawiskiem pozytywnym.

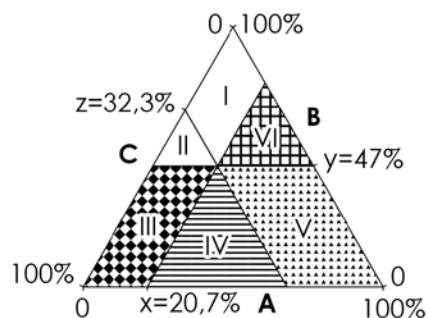
Udział bezrobotnych według wieku

A – 24 i mniej lat

B – od 25 do 44 lat

C – 45 i więcej lat

x, y, z – średnia krajowa

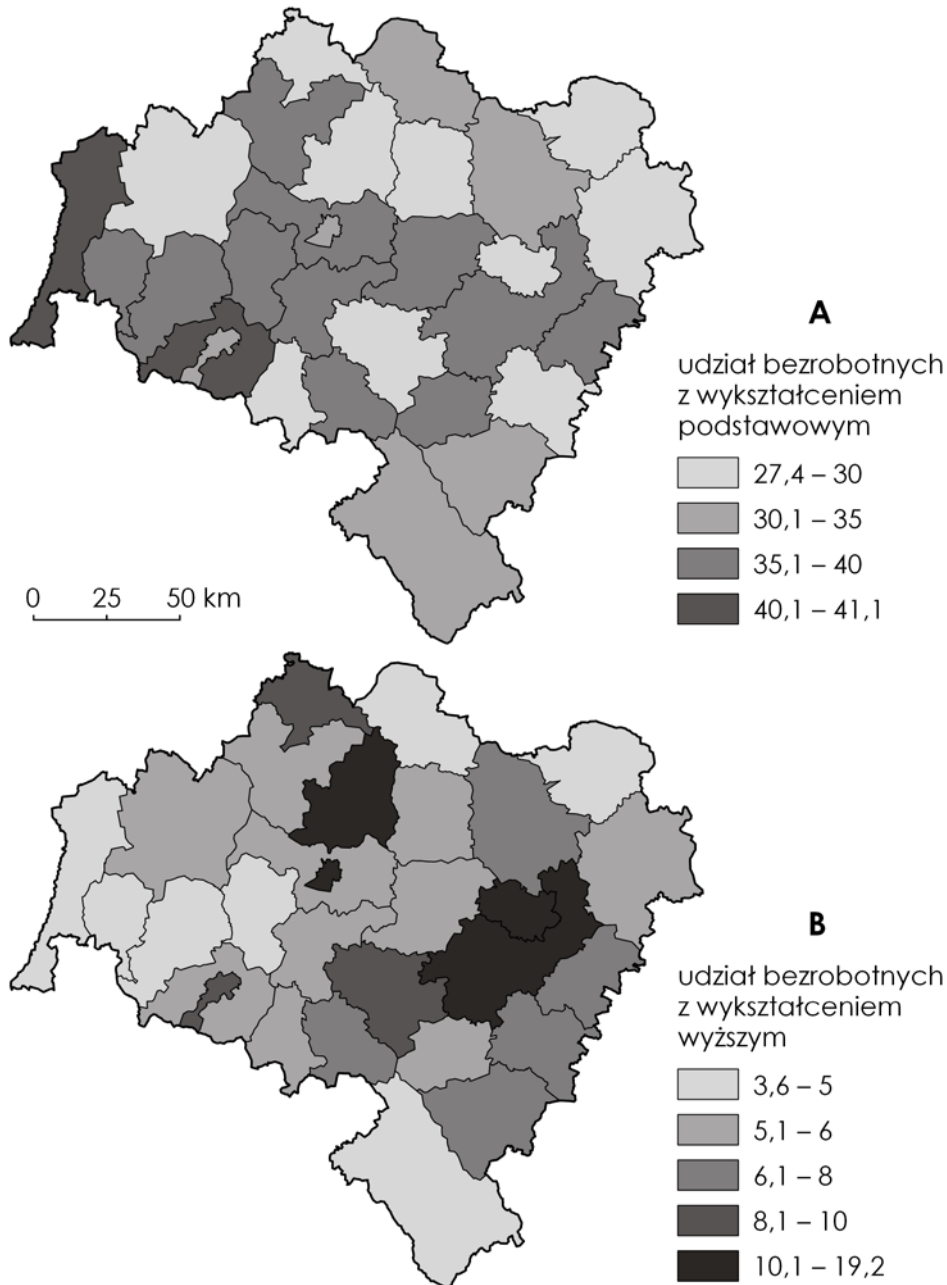

Ryc. 45. Typologia bezrobotnych według wieku w województwie dolnośląskim w 2008 r. (dla średniej krajowej).

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Kolejną grupę stanowiły powiaty z współdominacją w strukturze wiekowej bezrobotnych powyżej 45 roku życia jak i ludności młodej (typ IV). Do powiatów o takie strukturze należały powiaty wschodniej części województwa – milicki, oleśnicki i oławski, centralnej – wołowski i średzki oraz zachodniej części – bolesławiecki i zgorzelecki. Rynki pracy wymie-

nionych obszarów wykazywały większą absorpcję bezrobotnych w wieku 25–44 lata niż przeciętna dla Polski. Przeprowadzona analiza uwypukla istnienie ważnego problemu w absorpcji na rynku pracy regionu bezrobotnych powyżej 45 roku życia.

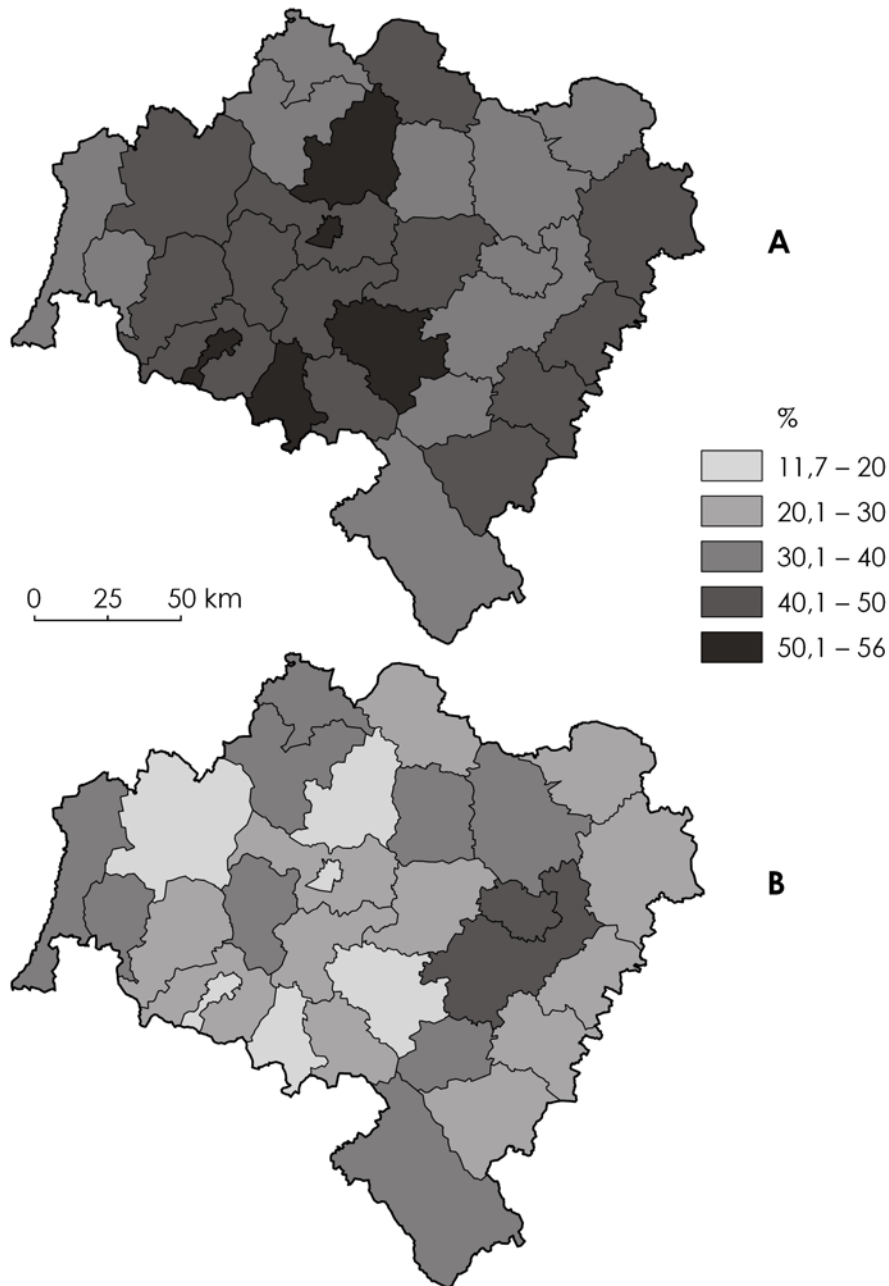

Ryc. 46. Bezrobotni w województwie dolnośląskim w 2008 r.
według wybranych kategorii wykształcenia

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009)

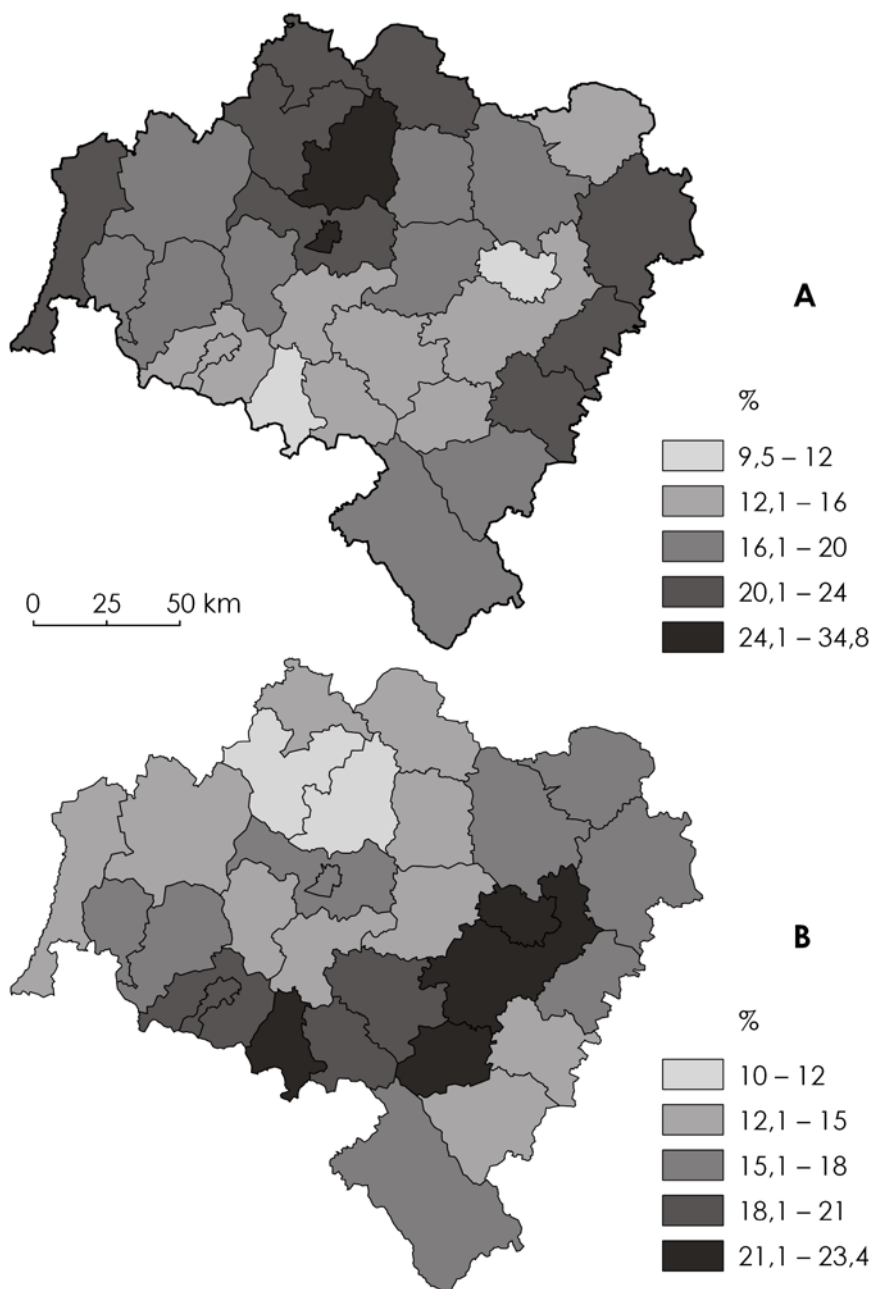
Bezrobotni w województwie legitymowali się najczęściej wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym (ponad 33%) oraz średnim (powyżej 30%) (por. tab. 18). Drugą grupę stanowiły osoby z wykształceniem zawodowym (28,5%). Należy zauważyć zmniejszający się w strukturze bezrobotnych udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz wzrost z wykształceniem wyższym. Rozkład przestrzenny udziału poszczególnych grup bezrobotnych według wykształcenia wykazuje znaczne różnice. Największe udziały tej grupy bezrobotnych występowały w powiatach zlokalizowanych w pasie centralnym województwa ze wschodu na zachód z kulminacją dla powiatów jeleniogórskiego i zgorzeleckiego (ryc. 46A). Wymienione regiony pracy stanowią korzystny obszar dla poszukujących pracy z wyższym wykształceniem. Natomiast wysoki udział bezrobotnych z wykształceniem wyższym charakteryzował powiaty, na obszarze których funkcjonują ośrodki akademickie z kulminacją we Wrocławiu i przyległym powiecie wrocławskim oraz w Legnicy i powiecie lubińskim. Odsetek bezrobotnych z wykształceniem wyższym we wspomnianych jednostkach wyniósł w 2008 r. od 10 do ponad 19% (ryc. 46B). W tym wypadku może to świadczyć o niedopasowaniu kierunków kształcenia do zapotrzebowania na rynku pracy.

Osoby pozostające bez pracy do 12 miesięcy stanowiły ponad 70% ogółu bezrobotnych. Pozytywną tendencją jest spadek udziału wśród bezrobotnych długotrwale pozostających bez pracy. Nadal jednak niespełna 30% osób pozostaje bezrobotnymi dłużej niż 12 miesięcy. Rozkład przestrzenny udziału bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy wykazuje także znaczne dysproporcje w układzie powiatów. Obszarami o największym udziale bezrobotnych pozostających bez pracy poniżej 3 miesięcy jest południowo-zachodnia część województwa, a szczególnie powiaty: świdnicki, kamiennogórski, Jelenia Góra, Legnica i powiat lubiński (ryc. 47A). Powiaty te jednocześnie charakteryzowały się najmniejszym udziałem osób długotrwale bezrobotnych (ryc. 47B). Wymienione obszary stanowią więc rynki pracy o wysokiej mobilności bezrobotnych. Największy odsetek długotrwale bezrobotnych występował natomiast na obszarze aglomeracji wrocławskiej.

Ryc. 47. Bezrobotni w województwie dolnośląskim w 2008 r. według czasu pozostawania bez pracy. A – poniżej 3 miesięcy, B – powyżej 12 miesięcy

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Ryc. 48. Bezrobotni w województwie dolnośląskim w 2008 r. według stażu pracy.

A – bez stażu pracy, B – ze stażem powyżej lat 20.

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

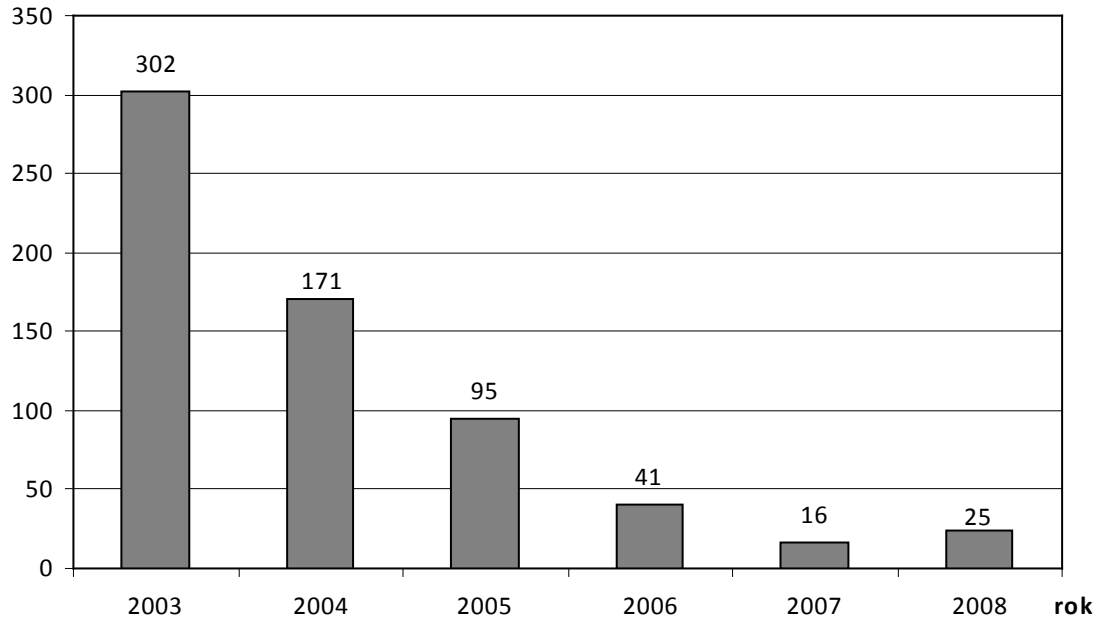
Istotnym cechą w badaniu bezrobocia jest jego struktura według stażu pracy bezrobotnych. Największy odsetek bezrobotnych bez stażu pracy występował w powiatach zlokalizowanych w części północnej województwa, tj. w powiecie lubińskim i Legnicy oraz powiatach wzdłuż granicy wschodniej regionu od oleśnickiego prze oławski po strzeliński (ryc.

48A). Obszarami o największym udziale bezrobotnych ze stażem powyżej 20 lat były powiaty ciągnące się łukiem od Wrocławia przez powiat wrocławski, dzierzoniowski, świdnicki, wałbrzyski, kamiennogórski, jeleniogórski i Jelenią Górę (ryc. 48B). Taki rozkład bezrobotnych według stażu pracy jest efektem likwidacji przedsiębiorstw z przemysłu włókienniczego (kamiennogórski i dzierzoniowski), wydobywczego, ceramicznego (wałbrzyski, świdnicki) czy metalowego i maszynowego (Wrocław). W efekcie na rynkach wymienionych powiatów pojawiły się nadwyżki określonych zawodów reprezentowane przez wieloletnich pracowników zrestrukturyzowanych lub zlikwidowanych zakładów.

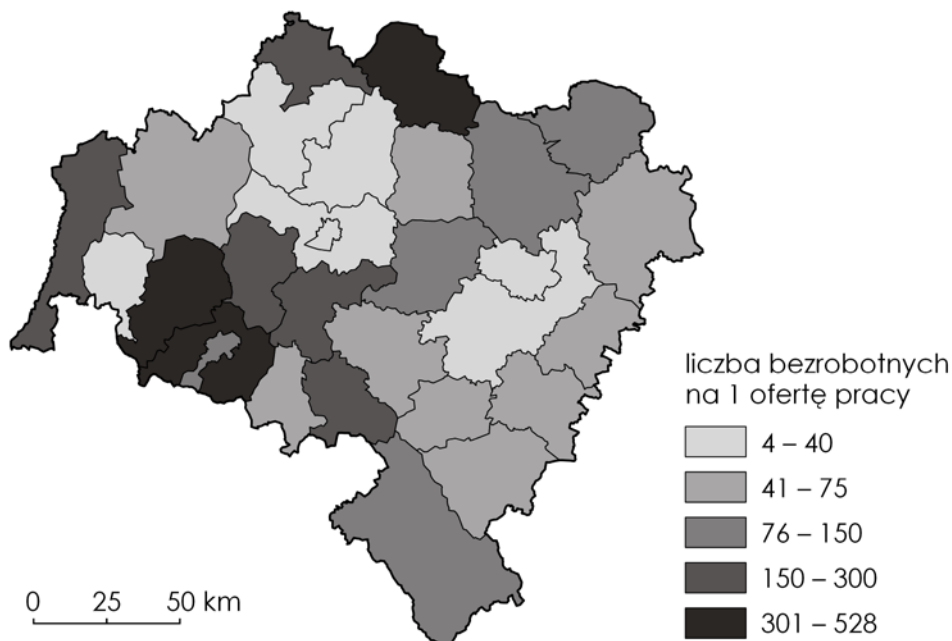
Zwiększanie podaży pracy i możliwość zmniejszania skali bezrobocia przejawia się w liczbie ofert pracy zgłaszanych przez pracodawców. Są one wyrazem zapotrzebowania na pracę. Zmniejszającej się liczbie bezrobotnych w latach 2003-2008 towarzyszyła zwiększająca się na rynku liczba ofert pracy. Korzystne zmiany na rynku pracy wynikały z ogólnokrajowej, sprzyjającej koniunktury gospodarczej, uruchamiającej procesy inwestycyjne także w regionie. Spowodowały one zwiększoną absorpcję siły roboczej na wielu lokalnych rynkach województwa. Jej skutkiem była zmniejszająca się liczba bezrobotnych przypadających na 1 ofertę pracy (ryc. 49). Niska wartość wskazanego parametru może świadczyć o dużej elastyczności rynku i znacznej podaży miejsc pracy ułatwiającej bezrobotnym szybsze i łatwiejsze znalezienie pracy. Pod tym względem rynek pracy województwa był zróżnicowany przestrzennie w układzie powiatów (ryc. 50). Najmniejsza liczba bezrobotnych na 1 ofertę pracy występowała w części wschodniej i południowo-wschodniej regionu związanej z oddziaływaniem aglomeracji wrocławskiej a także na obszarze powiatów związanych z LGOM-em. Najgorsza sytuacja miała miejsce w południowo-zachodniej części województwa, szczególnie w powiatach: lwóweckim i jeleniogórskim oraz na północy w powiecie górowskim. Jednostki te charakteryzowały się jednocześnie wysokim poziomem stopy bezrobocia.

liczba
bezrobotnych

Ryc. 49. Liczba bezrobotnych na 1 ofertę pracy w województwie dolnośląskim w latach 2003-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005,2006,2008,2009).

Ryc. 50. Oferty pracy województwie dolnośląskim w 2008 r.

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005,2006,2008,2009).

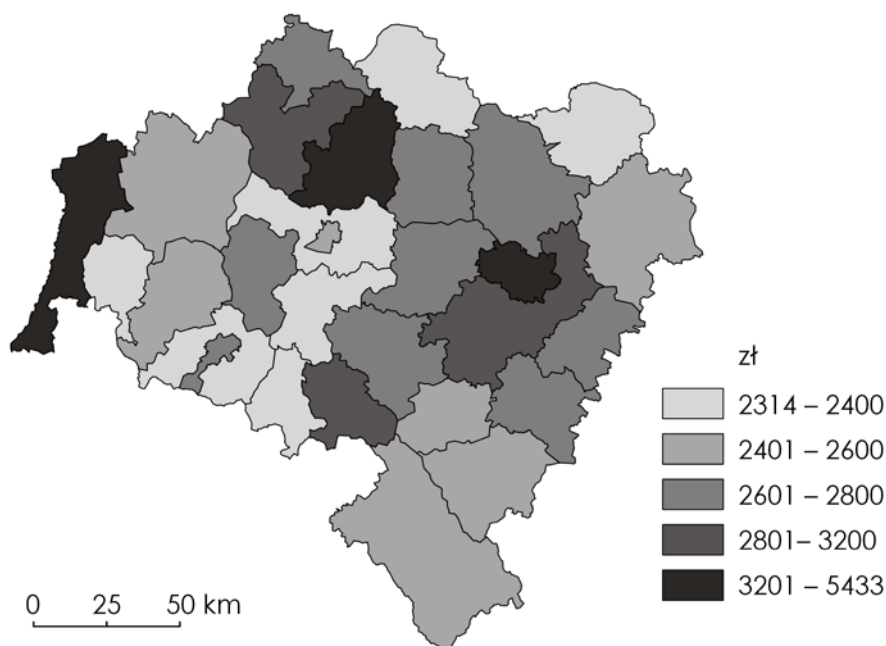
Przeprowadzona analiza rynku pracy oparta na przedstawionych powyżej danych może wskazywać na poprawę sytuacji w regionie i korzystne tendencje spadku bezrobocia. Należy pamiętać, że przystąpienie Polski do Unii Europejskiej i otwarcie rynków pracy krajów unijnych spowodowało znaczne rozmiary emigracji zarobkowej Polaków, w tym wielu mieszkańców Dolnego Śląska. Rozmiary tej emigracji, szczególnie osób w wieku mobilnym, wpływały na zmniejszenie się populacji osób bezrobotnych w poszczególnych regionach kraju. Mniejsza podaż pracy (czyli mniejsze zasoby siły roboczej) i utrzymujący się dość wysoki popyt na pracę powodują, że na regionalnym rynku pracy wciąż nie jest zachowana równowaga. Ponadto w perspektywie rozwoju gospodarki regionu znaczący wpływ na sytuację na rynku pracy mogą mieć procesy prywatyzacyjne w sektorze publicznym. Poziom zatrudnienia w sektorze publicznym na obszarze województwa nadal jest stosunkowo wysoki i wynosił w 2008 r. 33,6% ogółu pracujących. Nowe procesy prywatyzacyjne mogą skutkować racjonalizacją zatrudnienia, co przyczyniać się może do pogorszenia sytuacji na rynku pracy wielu lokalnych gospodarek.

5.4. Wynagrodzenia i lokalne rynki pracy w regionie

Istotnym elementem informującym o sytuacji rynku pracy jest poziom płac przejawiający się w analizach przeciętnego wynagrodzenia brutto w różnych układach lokalnych. Presja płacowa wskazuje m.in. istotną zależność niedostosowania strukturalnego podaży pracy i popytu na pracę w różnych przekrojach, także regionalnych. Doświadczenia wskazują, że wrażliwość płac na spadek bezrobocia jest znacznie silniejsza niż wrażliwość płac na wzrost bezrobocia (Kwiatkowski, 2002). W efekcie w jednostkach terytorialnych o wysokim poziomie bezrobocia wysokość wynagrodzenia może przyjmować niższe wartości niż w obszarach o niższej stopie bezrobocia.

W województwie dolnośląskim w 2008 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wynosiło 3 135,8 zł. Ten wynik bliski średniej krajowej (3 158,5 zł) pozwolił Dolnemu Śląskowi uplasować się na czwartej pozycji w kraju. Jednak w odniesieniu do województwa mazowieckiego wynagrodzenie było niższe o ponad 22%. W województwie mazowieckim wyniosło ono 4 036,3 zł

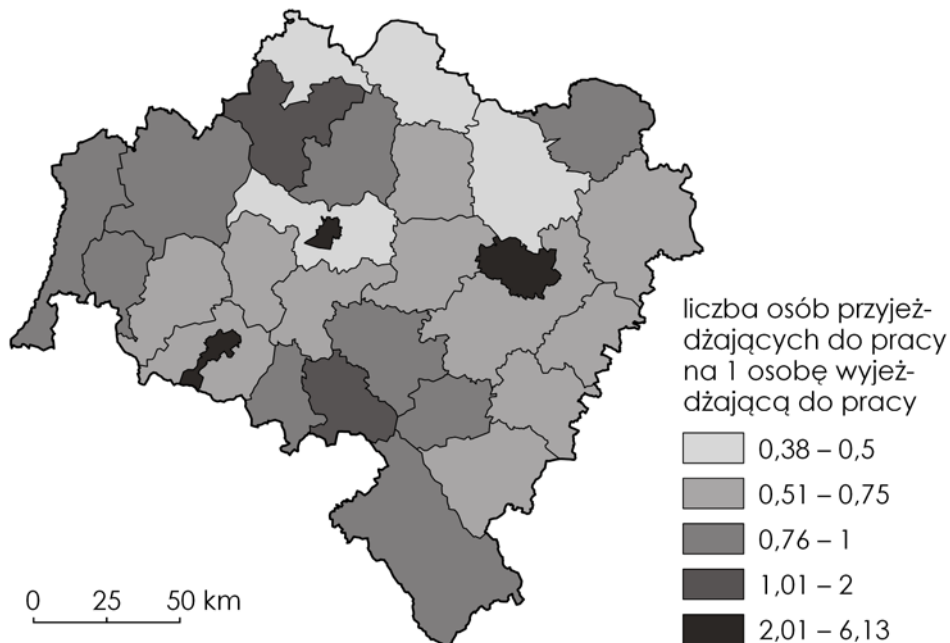
Przestrzenny rozkład wysokości wynagrodzenia brutto był w regionie znacznie zróżnicowany (ryc. 51). Najwyższe wysokości wynagrodzenia w 2008 r. występowały we Wrocławiu oraz powiatach: lubińskim i zgorzeleckim. Wysokie wartości cechowały również powiaty stanowiące bezpośrednie otoczenie aglomeracji wrocławskiej a także związane z górnictwem miedzi. Wspomniane powiaty charakteryzowały się niską stopą bezrobocia (por. ryc. 43), a wypadku Wrocławia i powiatu wrocławskiego także wysokim udziałem długotrwale bezrobotnych (por. ryc. 47B). Na powyższą sytuację miały także wpływ przedsiębiorstwa funkcjonujące na terenie wspomnianych jednostek (np.: w powiecie lubińskim - KGHM SA czy w zgorzeleckim Kopalnia i Elektrownia „Turów”). W zgeneralizowanym ujęciu odwrotna sytuacja występowała w wypadku powiatów z wysoką stopą bezrobocia, którym częściej towarzyszyła niska wartość przeciętnego wynagrodzenia brutto. Miała ona miejsce w poszczególnych powiatach południowo-zachodniej (jeleniogórski, lubański, lwówecki, złotoryjski) i północnej (górowski) części województwa. Obserwowany w 2009 r. wzrost poziomu bezrobocia wynikającego ze spowolnienia gospodarczego może tę prawidłowość dodatkowo pogłębić.

Ryc. 51. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto
w województwie dolnośląskim w 2008 r.

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Kolejną istotną cechą na dolnośląskim rynku pracy jest zjawisko dojazdów do pracy (ryc. 52). Analiza przestrzenna dojazdów wskazuje na istnienie w regionie rynków znacząco koncentrujących siłę roboczą na swoim obszarze. Są nimi, co zrozumiałe, nie tylko miasta na prawach powiatu i powiat wałbrzyski, ale także powiaty przy zachodniej granicy województwa: bolesławiecki, zgorzelecki i lubański oraz powiat polkowicki i lubiński oraz świdnicki, dzierzoniowski i kłodzki. Obszarami ulegającymi swoistemu drenażowi siły roboczej są rolnicze powiaty północnej części regionu oraz powiat legnicki i głogowski. W wypadku tego ostatniego wynika to z lokalizacji szeregu podmiotów związanych z funkcjonowaniem zagłębia miedziowego na obszarach powiatów przyległych. Przyczyną takiej koncentracji rynku pracy w województwie są wcześniej wykształcone struktury funkcjonalno-przestrzenne poszczególnych ośrodków gospodarczych jak również poziom urbanizacji.

Ryc. 52. Dojazdy do pracy w województwie dolnośląskim w 2006 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Powiaty w Polsce 2007, 2007*, GUS, Warszawa.

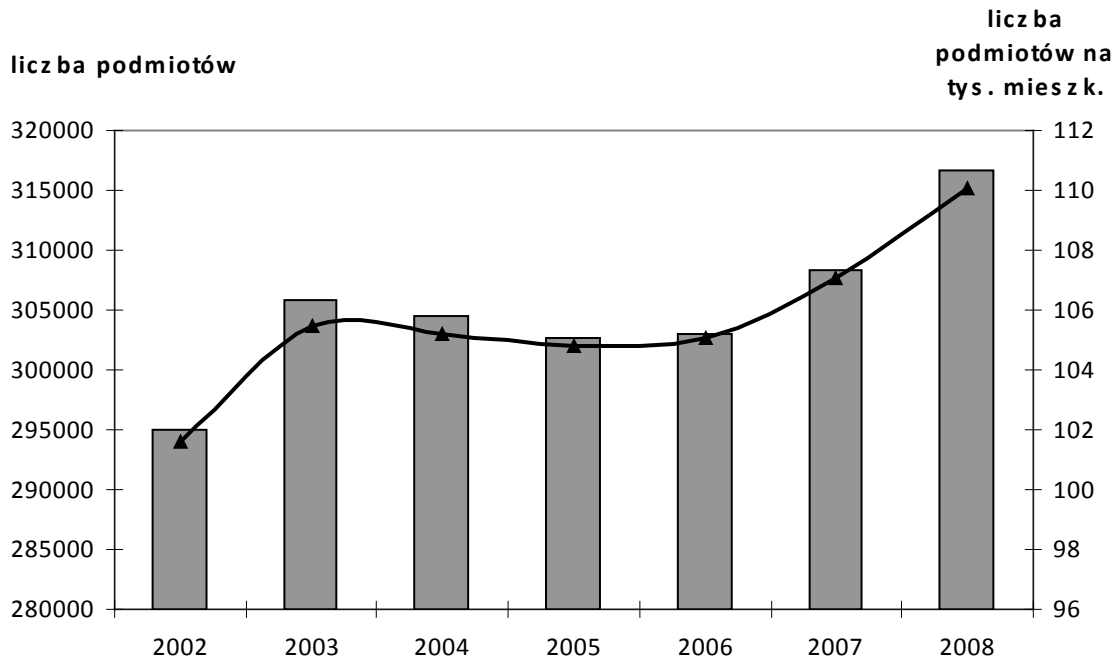
5.5. Przedsiębiorczość, wykształcenie ludności i społeczna wydajność pracy

Na koniec 2008 r. na obszarze województwa dolnośląskiego zarejestrowanych było 316,7 tys. podmiotów gospodarczych. Pod względem liczby jednostek gospodarczych region uplasował się na trzecim miejscu w kraju, z wynikiem 110 podmiotów na 1000 mieszkańców,

przy średniej krajowej wynoszącej 98,5. Wysoki poziom przedsiębiorczości jest charakterystyczny dla całej zachodniej części Polski.

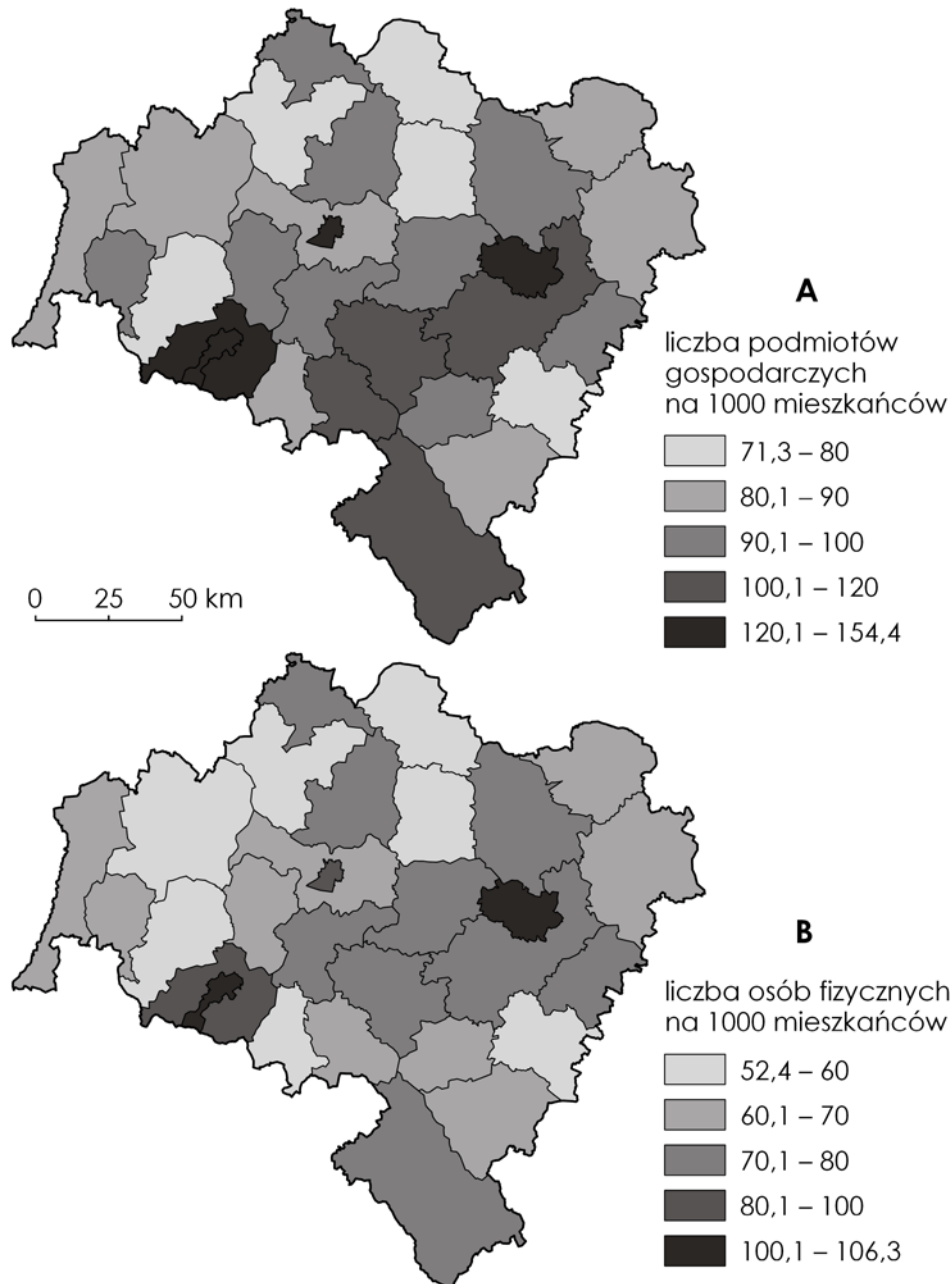
Liczba podmiotów gospodarczych po okresie wzrostu w latach 2002-2003 i niewielkim spadku w latach 2004-2005 ulegała stopniowemu wzrostowi w latach następnych (ryc. 53). W efekcie liczba jednostek gospodarczych w 2008 r. w województwie zwiększyła się o 21,7 tys. jednostek, tj. ponad 7%. Procesowi wzrostu liczby podmiotów gospodarczych towarzyszył jednoczesny wzrost poziomu przedsiębiorczości wyrażający się w relacji liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, osiągając na koniec 2008 r. wartość 110. Natężenie aktywności gospodarczej jest na obszarze Dolnego Śląska znacznie przestrzennie zróżnicowane (ryc. 54A). Najwyższy poziom przedsiębiorczości cechował Wrocław, Jelenią Górę wraz z otaczającym ją powiatem jeleniogórskim oraz miasto Legnicę. Jest on rezultatem koncentracji wielu zasobów gospodarczych w największych ośrodkach miejskich województwa, zaś w wypadku powiatu jeleniogórskiego jego funkcji turystycznych i bliskości południowej granicy kraju. Wysokie wartości wskaźnika występowały także w powiatach wałbrzyskim i świdnickim, na obszarze których funkcjonują ważne ośrodki miejskie regionu, przeżywające jednak pewne problemy gospodarcze wynikające z restrukturyzacji ich gospodarek. Funkcje turystyczne mają także istotny wpływ na wysoki poziom przedsiębiorczości w powiecie kłodzkim. Bliskie sąsiedztwo stolicy województwa było przyczyną stosunkowo wysokiego poziomu przedsiębiorczości w powiecie wrocławskim. Najniższe wartości wskaźnika, cechowały powiaty rolnicze (strzeliński, górowski), posiadające wysoką stopę bezrobocia (Iwówceki, górowski) lub rynek pracy zdominowany przez wielkie przedsiębiorstwa przemysłowe (polkowicki). W tym ostatnim wypadku mocno w strukturze lokalnej uwidacznia się oddziaływanie wielkich podmiotów gospodarczych. Ich obecność na lokalnych rynkach pracy może znacznie obniżyć poziom przedsiębiorczości.

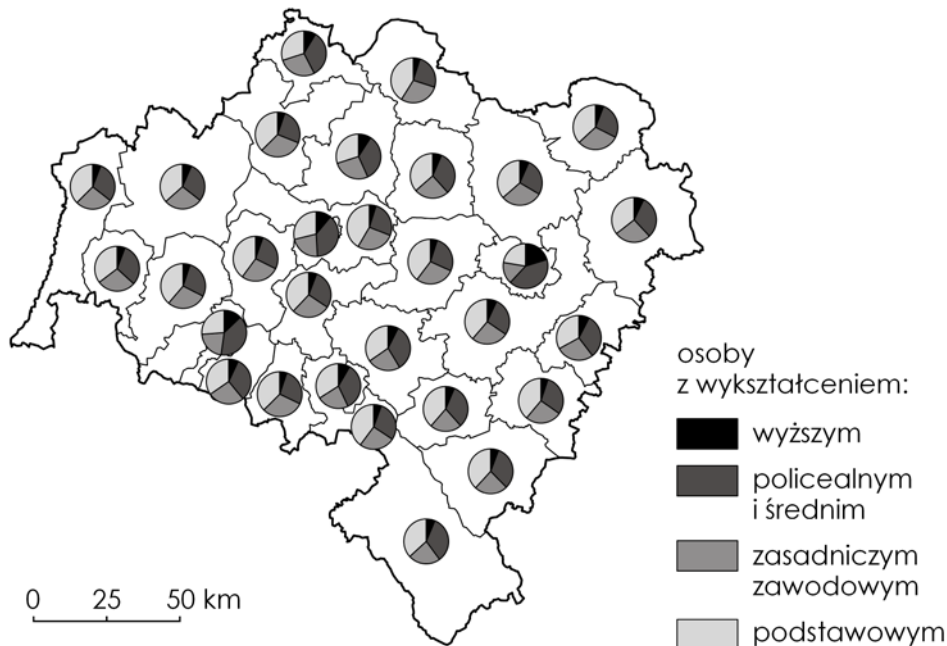
Ryc. 53. Liczba podmiotów gospodarczych w województwie dolnośląskim w latach 2002-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005,2006,2008,2009).

Wśród zarejestrowanych podmiotów zdecydowanie przeważały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Stanowiły one blisko 71% ogółu zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Rozkład przestrzenny poziomu inicjatywności mieszkańców regionu wyrażony relacją liczby osób fizycznych przypadających na 1000 mieszkańców praktycznie pokrywał się z rozmieszczeniem stopnia natężenia poziomu przedsiębiorczości w województwie (ryc. 54B).

Ryc. 54. Przedsiębiorczość (A) i inicjatywność (B) w województwie dolnośląskim w 2008 r.
Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyczny...*, 2003 oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

Ryc. 55. Wykształcenie ludności w województwie dolnośląskim w 2002 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Podstawowe informacje ze spisów powszechnych...*(2003).

Przedsiębiorczość i inicjatywność znacząco wpływają na skalę aktywności gospodarczej kształtując sytuację na regionalnym rynku pracy. Jego jakość determinuje natomiast struktura wykształcenia ludności. Pozycja na rynku pracy jest bowiem funkcją poziomu wykształcenia. Zależność ta przenosi się na ujęcia regionalne determinując aktualną i przyszłą pozycję gospodarczą regionu (*Kapitał ludzki...* 2008). Udział ludności z wyższym wykształceniem w województwie wyniósł w 2002 r. 10,5%, przy średniej krajowej ok. 10,0%. Odsetek ludności z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia kształtował się na poziomie ponad 32,5%. Wśród osób z wyższym wykształceniem dominowały kobiety z udziałem 54%. Dominacja kobiet występowała także w wypadku ludności z wykształceniem średnim (56%) oraz w populacji z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia (57%). Udział mężczyzn był największy w grupie ludności z wykształceniem zawodowym z wynikiem 61%. Poziom wykształcenia ludności województwa był zróżnicowany przestrzennie (ryc. 55). Najwyższy odsetek ludności z wykształceniem wyższym wykazywał Wrocław (ponad 20% ogółu ludności) oraz Jelenia Góra (12,9%) i Legnica (11,1%). Stosunkowo wysoki udział mieszkańców był także charakterystyczny dla powiatu lubińskiego i Wałbrzycha. Zwraca uwagę relatywnie

niski udział ludności z wyższym wykształceniem w wypadku Wałbrzych (niespełna 8,5%) w stosunku Jeleniej Góry i Legnicy. Bliskość dużego ośrodka akademickiego jakim jest Wrocław ma wpływ na poziom wykształcenia ludności zamieszkującej powiaty znajdujące się w jego bliskim sąsiedztwie lub z nim graniczące (oleśnicki, oławski, wrocławski). Udział ludności z wyższym wykształceniem kształtował się w tych jednostkach na poziomie powyżej 7%. Najniższy odsetek ludności z wyższym wykształceniem występował w powiatach: górowskim i legnickim. Cechowały się one jednocześnie największym udziałem ludności z wykształceniem podstawowym, wynoszącym ponad 41%.

Poziom wykształcenia decyduje o umiejętnościach zawodowych, profesjonalizmie, kreatywności i organizacji pracy. Staje się więc decydującym elementem implikującym wzrost społecznej wydajności pracy. Można ją mierzyć produkcją globalną, Produktem Krajowym Brutto lub wartością dodaną na jednego pracującego (Cybulski, 2000; Winiarski 2002). W opracowaniu posłużono się współczynnikiem wydajności pracy będącym relacją wartości dodanej przypadającej na jednego pracującego. Analiza powyższego parametru wskazuje, że w latach 2002-2007 następuje stopniowy wzrost wydajności pracy świadczący o coraz lepszym gospodarowaniu czynnikiem pracy w gospodarce regionu (por. tab. 19 i 20). W podregionie legnicko-głogowski zanotowano najwyższe wartości badanego parametru. W tym wypadku istotny wpływ na poziom wydajności ma cena produktu (wyroby na bazie miedzi i srebra) uzyskiwana na rynku, szczególnie w okresie koniunktury. Nie bez znaczenia dla wydajności są także nowoczesne inwestycje zrealizowane w podregionie (Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna) oraz poziom wykształcenia. Znaczenie tego ostatniego czynnika uwypukla się szczególnie na przykładzie m. Wrocławia osiągającego także wysoką wartość społecznej wydajności pracy (tab. 19).

Tab. 19. Społeczna wydajność pracy w województwie dolnośląskim w latach 2002-2007.

Jednostka terytorialna	Wartość dodana na 1 pracującego (ceny bieżące)					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
województwo	60 765	63 087	69 487	73 759	80 901	86 756
jeleniogórski	54 531	57 319	63 521	65 454	67 960	72 497
legnicko-głogowski	67 946	69 856	83 642	100 946	120 833	129 132
wałbrzyski	53 587	56 978	63 023	64 654	69 527	74 571
wrocławski	54 698	58 020	60 762	62 451	64 710	72 015
m. Wrocław	69 114	70 108	74 536	76 276	83 472	88 602

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik statystyczny...* (2003) oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009)

Tabela 20. Dynamika społecznej wydajności pracy w województwie dolnośląskim w latach 2002-2007.

Jednostka terytorialna	Wartość dodana na 1 pracującego (dynamika w %)					
	2003	2004	2005	2006	2007	2007, 2002=100
województwo	104	110	106	110	107	143
jeleniogórski	105	111	103	104	107	133
legnicko-głogowski	103	120	121	120	107	190
wałbrzyski	106	111	103	108	107	139
wrocławski	106	105	103	104	111	132
m. Wrocław	101	106	102	109	106	128

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik statystyczny...* (2003) oraz *Województwo dolnośląskie...* (2005, 2006, 2008, 2009).

W badanym pięcioleciu wzrost wydajności pracy w województwie zwiększył się o 43% i występował we wszystkich podregionach Dolnego Śląska. Największa dynamika wzrostu wydajności pracy cechowała podregion legnicko-głogowski, aż o 90%. Cieszy fakt znacznego wzrostu wydajności pracy w podregionie wałbrzyskim, borykającym się z licznymi problemami gospodarczymi.

Analiza wydajności pracy w regionie wykazuje, że najbardziej wydajna siła robocza występuje w obszarach przemysłowych i aglomeracji wrocławskiej.

6. Konkurencyjność Dolnego Śląska

Przedstawiona w poprzednich rozdziałach szczegółowa charakterystyka poszczególnych elementów opisujących sytuację demograficzną, rynek pracy i przedsiębiorczość Dolnego Śląska była podstawą syntetycznej analizy potencjału demograficznego i sytuacji na rynku

pracy województwa w 2009 r. a także oceny jego konkurencyjności na tle kraju, jak i wewnętrznego zróżnicowania według powiatów. Przeprowadzono ją w oparciu o najważniejsze elementy kształtujące potencjał demograficzny (stan liczebny i strukturę demograficzną ludności, ruch naturalny, migracje wewnętrzne i zagraniczne), rynek pracy i przedsiębiorczość (struktury pracujących, struktury bezrobotnych, wynagrodzenia, podaż pracy).

6.1. Potencjał demograficzny

6.1.1. Konkurencyjność Dolnego Śląska na tle kraju

Konkurencyjność w zakresie stanu i struktury demograficznej ludności oceniono na podstawie miernika rozwoju, który został obliczony w oparciu o następujące parametry: 1/ gęstość zaludnienia, 2/ wskaźnik urbanizacji, 3/indeks starości demograficznej i 4/ medianę wieku .

Tab. 21. Konkurencyjność województw w 2009 r.
- stan i struktura demograficzna ludności

Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	pomorskie, śląskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, małopolskie,
II grupa (średni poziom)	lubuskie, kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie, podkarpackie,
III grupa (niski poziom)	dolnośląskie , mazowieckie, podlaskie
IV grupa (bardzo niski poziom)	lubelskie, łódzkie, opolskie, podlaskie.

Konkurencyjność Dolnego Śląska w zakresie stanu i struktury demograficznej ludności w 2009 r. była na niskim poziomie (III grupa). W rankingu wyprzedzało je aż 9 województw (tab. 21). Na słabą pozycję Dolnego Śląska wpłynęła przede wszystkim bardzo niekorzystna struktura ludności według wieku (wysoka mediana i indeks starości). Gdyby nie wysoki wskaźnik urbanizacji (2 lokata w kraju) i duża gęstość zaludnienia (4 lokata w kraju) konkurencyjność województwa byłaby jeszcze niższa.

Drugim analizowanym elementem potencjału ludności był ruch naturalny. Miernik rozwoju został obliczony w oparciu o następujące parametry: 1/ współczynnik urodzeń, 2/ współczynnik zgonów i 3/ współczynnik zgonów niemowląt.

Tab. 22. Konkurencyjność województw w 2009 r. - ruch naturalny ludności

Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	pomorskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, małopolskie,
II grupa (średni poziom)	mazowieckie, podkarpackie, lubuskie, podlaskie,
III grupa (niski poziom)	świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, opolskie, zachodnio-pomorskie,
IV grupa (bardzo niski poziom)	dolnośląskie , śląskie, łódzkie.

Konkurencyjność Dolnego Śląska w zakresie ruchu naturalnego należy do najniższych w kraju (IV grupa). Tylko dwa województwa zajmują w rankingu niższą pozycję: śląskie i łódzkie (tab. 22). Tak niekorzystna sytuacja jest efektem wysokiego poziomu umieralności ogólnej a przede wszystkim wyjątkowo wysokiej umieralności niemowląt, która od lat plasuje Dolny Śląsk na najwyższych w kraju pozycjach w tym zakresie. Konkurencyjności województwa nie podnosi także poziom rozrodczości, jeden z najniższych w kraju (12 miejsce).

Konkurencyjność w zakresie trzeciego analizowanego elementu – migracji, została obliczona za podstawie następujących parametrów: 1/współczynnika napływu wewnętrznego, 2/współczynnika napływu z zagranicy, 3/współczynnika odpływu wewnętrznego, 4/współczynnika odpływu za granicę, 5/efektywności migracji wewnętrznych, 6/efektywności migracji zagranicznych.

Tab. 23. Konkurencyjność województw w 2009 r. - ruch wędrowniczy ludności

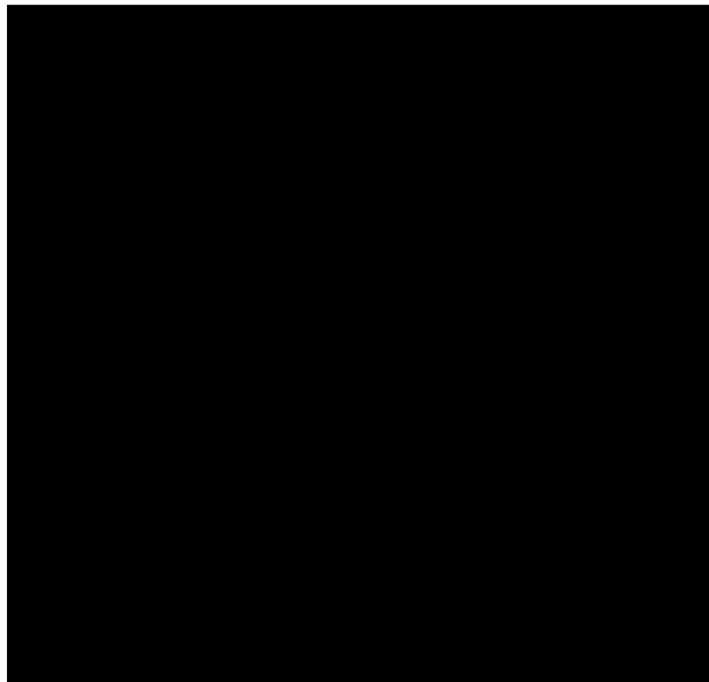
Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	mazowieckie, małopolskie, pomorskie,
II grupa (średni poziom)	dolnośląskie , zachodniopomorskie, wielkopolskie, lubuskie,
III grupa (niski poziom)	łódzkie, podkarpackie, kujawsko-pomorskie,
IV grupa (bardzo niski poziom)	świętokrzyskie, śląskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie, opolskie, lubelskie.

Wartości miernika rozwoju zawierały się w granicach 3,5 – 8,4 a Dolny Śląsk z wartością miernika równą 5,8 osiągnął średni poziom konkurencyjności. Jest to jednak wysoka pozycja, gdyż wyprzedziły go jedynie 3 województwa: mazowieckie, małopolskie i pomorskie (tab. 23), a w swojej grupie znalazł się na I miejscu. Jest to zasługa wysokiej efektywności migracji i dodatniego salda migracji wewnętrznych, które Dolnośląskie odnotowało jako jedno z nielicznych województw.

W oparciu o wszystkie parametry opisujące potencjał demograficzny: stan liczebny, strukturę demograficzną ludności, ruch naturalny oraz migracje wewnętrzne i zagraniczne, został policzony syntetyczny miernik rozwoju. Jego wartość zawierała się w przedziale 3,6 – 7,3. Najwyższy poziom konkurencyjności osiągnęło woj. pomorskie a najniższy woj. Opolskie (tab. 24, ryc. 56).

Tab. 24. Konkurencyjność województw w 2009 r. - potencjał demograficzny

Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	pomorskie, małopolskie, mazowieckie, wielkopolskie,
II grupa (średni poziom)	lubuskie, warmińsko-mazurskie, podkarpackie,
III grupa (niski poziom)	zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, dolnośląskie , śląskie,
IV grupa (bardzo niski poziom)	podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie, łódzkie, opolskie.

Ryc.56. Konkurencyjność województw w 2009 r. - potencjał demograficzny

Dolny Śląsk znalazł się w III grupie konkurencyjności a w rankingu województw zajął dopiero 10 pozycję. Niski potencjał demograficzny to głównie konsekwencja występujących już od lat bardzo niekorzystnych tendencji w ruchu naturalnym ludności: niska rozrodczość i wysoka umieralność (szczególnie niemowląt). Potencjał demograficzny Dolnego Śląska obni-

za także pogarszająca się sukcesywnie struktura demograficzna ludności – niski udział dzieci i młodzieży, przy stale rosnącym udziale osób w wieku poprodukcyjnym. Przejawia się to wysoką medianą wieku i postępującym procesem starzenia demograficznego. Konkurencyjność województwa w zakresie potencjału demograficznego podnosi jedynie mobilność przestrzenna ludności – dodatnie saldo migracji wewnętrznych i niewielkie ubytki ludności w wyniku migracji zagranicznych.

6.1.2. Konkurencyjność powiatów

6.1.2.1. Stan i struktura demograficzna ludności

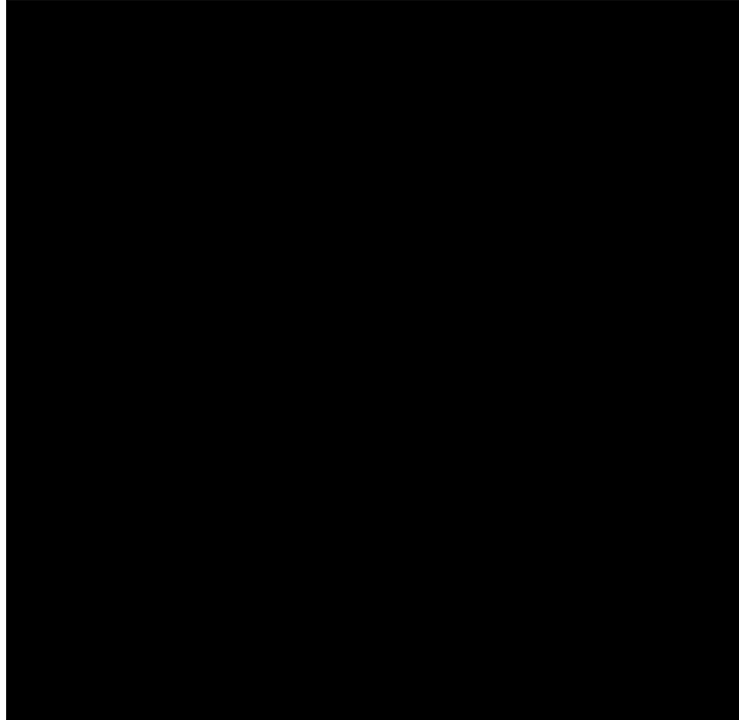
Miernik rozwoju będący podstawą oceny konkurencyjności powiatów woj. dolnośląskiego w zakresie stanu i struktury demograficznej ludności obliczono na podstawie takich samych parametrów, jak w przypadku województw (gęstości zaludnienia, wskaźnika urbanizacji, indeksu starości demograficznej i mediany wieku). Wartości miernika rozwoju osiągnięte przez poszczególne powiaty były podstawą do zaklasyfikowania ich do czterech grup poziomu konkurencyjności:

Tab. 25. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - stan i struktura demograficzna ludności

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	m. Legnica, m. Wrocław, polkowicki, głogowski,
II grupa (średni poziom)	górowski, oleśnicki, milicki, oławski, trzebnicki, lubiński, złotoryjski, wrocławski, bolesławiecki
III grupa (niski poziom)	lubański, świdnicki, średzki, zgorzelecki, jaworski, kamiennogórski, lwówecki, wołowski, legnicki,
IV grupa (bardzo niski poziom)	dzierżoniowski, strzebiński, m. Jelenia Góra, jeleniogórski, wałbrzyski, ząbkowicki, kłodzki.

Obliczone wartości miernika rozwoju zawierały się w przedziale 2,8 – 6,8. Najwyższy poziom konkurencyjności (I grupa) w zakresie wymienionych cech osiągnęły duże miasta: Legnica i Wrocław oraz dwa powiaty ziemskie: polkowicki i głogowski (tab. 25, ryc. 57). W przypadku wymienionych miast był to przede wszystkim efekt stuprocentowej urbanizacji i wysokiej gęstości zaludnienia. W przypadku powiatu polkowickiego to zasługa najmłodszej w województwie struktury wieku: niskiej mediany i najkorzystniejszych relacji pomiędzy liczebnością grupy przedprodukcyjnej i poprodukcyjnej. W pow. głogowskim na wysoką war-

tość wskaźnika oprócz młodej struktury złożyła się również duża gęstość zaludnienia i odsetek ludności miejskiej.

Ryc.57. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - stan i struktura demograficzna ludności

Średni poziom konkurencyjności (II grupa) odnotowały powiaty byłego woj. wrocławskiego: oleśnicki, milicki, oławski, trzebnicki i wrocławski, a ponadto górowski, lubiński, złotoryjski i bolesławiecki. Zawdzięczały go głównie niskiej medianie wieku i wysokiemu indeksowi młodości.

Na tym tle bardzo niekorzystnie zaznaczyła się Jelenia Góra i powiaty położone na południu województwa (kłodzki, ząbkowicki, wałbrzyski, jeleniogórski, dzierzoniowski). Ich konkurencyjność w zakresie liczby i struktury ludności jest najmniejsza, pomimo stosunkowo dużej gęstości zaludnienia i wysokiego wskaźnika urbanizacji. Obniża go silnie mediana wieku, która jest na tym obszarze najwyższa w województwie.

6.1.2.2. Ruch naturalny ludności

Kolejny z obliczonych mierników rozwoju charakteryzuje potencjał powiatów wynikający z ruchu naturalnego ludności (urodzeń, zgonów i zgonów niemowląt). Pod względem

tego miernika powiaty były zróżnicowane najsilniej, a osiągnęte wartości zawierały w granicach: 1,2 - 8,2. Konkurencyjność powiatów w zakresie ruchu naturalnego przedstawia tab.26:

Tab. 26. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - ruch naturalny ludności

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	górowski, milicki, lubiński, polkowicki, wrocławski, oleśnicki
II grupa (średni poziom)	oławski, trzebnicki, kamiennogórski, świdnicki, wołowski
III grupa (niski poziom)	górowski, legnicki zgorzelecki, m. Wrocław, bolesławiecki, średzki, m. Jelenia Góra, jaworski, strzebiński, m. Legnica,
IV grupa (bardzo niski poziom)	złotoryjski, kłodzki, ząbkowicki, jeleniogórski, lubański, dzierzoniowski, wałbrzyski, lwówecki.

W grupie o najwyższym poziomie konkurencyjności ponownie znalazły się powiaty górowski i polkowicki a ponadto sąsiadujący z nimi pow. lubiński. Do grupy I zaliczyły się także powiaty położone na wschodzie województwa: milicki, wrocławski i oleśnicki (ryc. 58). Swoją wysoką pozycję zawdzięczają przede wszystkim niskiej umieralności, której dodatkowo towarzyszyła relatywnie wysoka rozrodczość.

Ryc.58. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - ruch naturalny ludności

Znowu najgorzej wypadły jednostki położone na południu województwa (wskaźnik syntetyczny nie przekraczał tu 3 punktów). Są to powiaty: lwówecki, wałbrzyski, dzierzoniowski, lubański, ząbkowicki, kłodzki i złotoryjski. Niska wartość wskaźnika wynika tu głównie z najniższej w województwie rozrodczości, ale także bardzo wysokiej umieralności, szczególnie w powiatach: dzierzoniowskim, wałbrzyskim i jeleniogórskim.

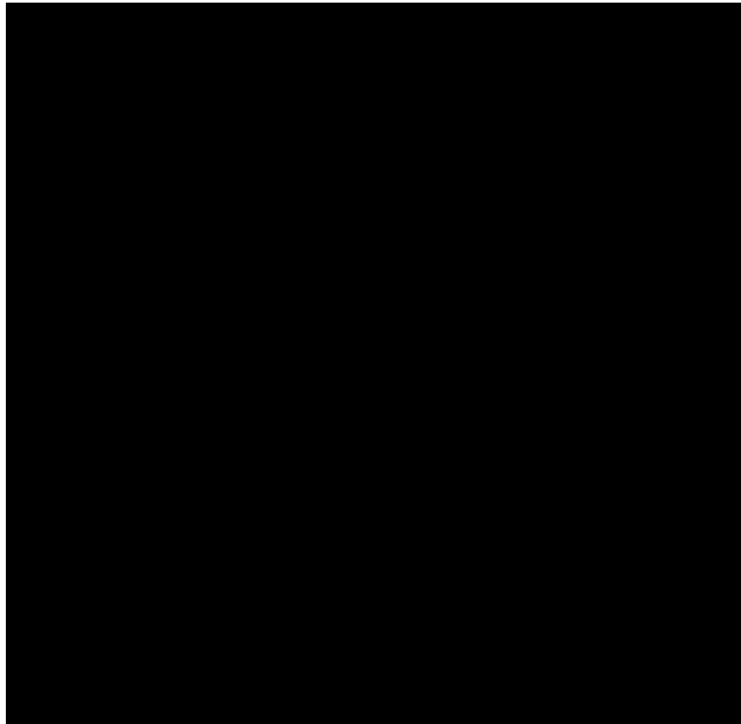
Należy też podkreślić, że wszystkie największe miasta regionu: Wrocław, Legnica i Jelenia Góra znalazły się w tej samej III grupie o niskiej konkurencyjności.

6.1.2.3. Ruch wędrownicy ludności

Konkurencyjność powiatów w zakresie migracji, tak jak w przypadku województw, została obliczona za podstawie 6 parametrów opisujących migracje wewnętrzne i zagraniczne. Wartość miernika rozwoju zawierała się w przedziale 2,0 – 7,7 a więc poziom konkurencyjności w zakresie migracji był także bardzo silnie zróżnicowany pomiędzy powiatami województwa.

Tab. 27. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - ruch wędrownicy ludności

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	wrocławski, m. Wrocław, średzki, oławski, trzebnicki, oleśnicki
II grupa (średni poziom)	milicki, ząbkowicki, bolesławiecki, jeleniogórski. świdnicki, dzierzoniowski, wołowski,
III grupa (niski poziom)	złotoryjski, m. Legnica, strzebiński, jaworski, legnicki, górowski, głogowski,
IV grupa (bardzo niski poziom)	kłodzki, lubiński, zgorzelecki, polkowicki, m. Jelenia Góra, lwówecki, wałbrzyski, lubański, kamiennogórski.

Ryc.59. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - ruch wędrownikowy ludności

Zdecydowanie najwyższym poziomem konkurencyjności (I grupa) w zakresie migracji wyróżniał się Wrocław i powiaty byłego woj. wrocławskiego: wrocławski, średzki, oławski, trzebnicki i oleśnicki (tab. 27, ryc. 59). Swą wysoką pozycję zawdzięczały przede wszystkim dużemu napływowi w ramach migracji wewnętrznych a także atrakcyjności dla migrantów z zagranicy. Wszystkie wymienione jednostki miały najwyższe w województwie saldo migracji wewnętrznych. Wyróżniały się jednocześnie (a w szczególności Wrocław) relatywnie wysokim saldem migracji zagranicznych. Powiaty należące do I grupy osiągnęły ponadto najwyższą efektywność migracji – zarówno wewnętrznych, jak i zagranicznych.

Na przeciwległym biegunie (IV grupa konkurencyjności) znalazły się wszystkie (z wyjątkiem jeleniogórskiego) powiaty przygraniczne, leżące na południu województwa: kłodzki, wałbrzyski, kamiennogórski, lwówecki, lubański i zgorzelecki oraz miasto Jelenia Góra. Tak niekorzystna pozycja tych jednostek wynika głównie z ich charakteru depopulacyjnego. Powiaty sudeckie od lat odnotowują spadek liczby mieszkańców w wyniku ujemnego salda mi-

gracji wewnętrznych. Dodatkowo nakłada się na to ujemny bilans w zakresie migracji zagranicznych, który w wymienionych powiatach osiąga najniższe wartości w województwie.

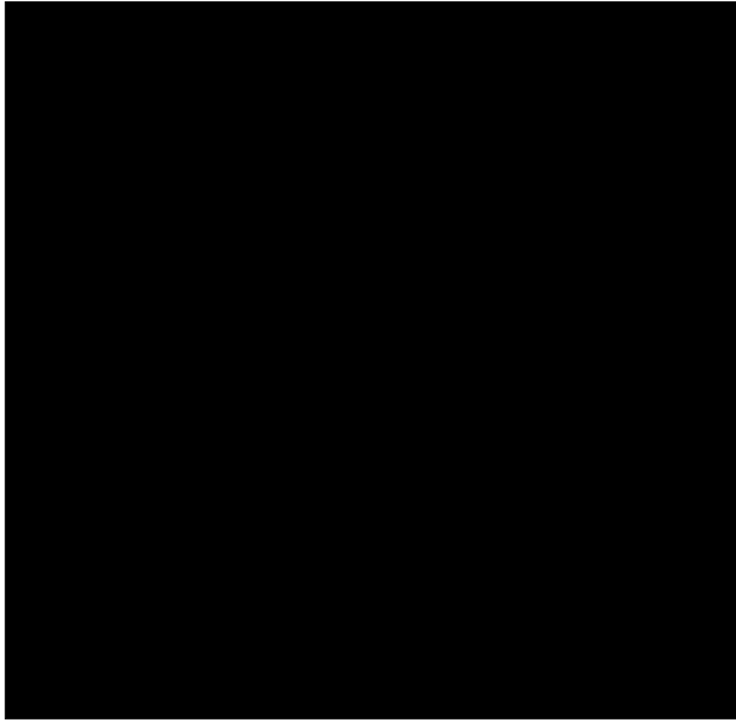
6.1.2.4. Syntetyczny miernik potencjału demograficznego

Syntetyczny miernik rozwoju obliczony w oparciu o stan liczebny, strukturę demograficzną ludności, ruch naturalny oraz migracje wewnętrzne i zagraniczne, obrazuje konkurencyjność powiatów Dolnego Śląska pod względem potencjału demograficznego. Zróżnicowanie to jest bardzo duże, a miernik syntetyczny zawiera się w granicach 2,4 – 6,7.

Tab. 28. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - potencjał demograficzny

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	wrocławski, m. Wrocław, milicki, oleśnicki, oławski, trzebnicki,
II grupa (średni poziom)	gólgowski, średzki, polkowicki, m. Legnica, lubiński, bolesławiecki, świdnicki,
III grupa (niski poziom)	powiaty: górowski, wołowski, złotoryjski, ząbkowicki, legnicki, jeleniogórski, jaworski, strzebiński, dzierzoniowski,
IV grupa (bardzo niski poziom)	zgorzelecki, kamiennogórski, m. Jelenia Góra, kłodzki, lubański, lwówecki, wałbrzyski.

W zakresie syntetycznego miernika rozwoju zaznacza się wyraźna regionalizacja potencjału demograficznego Dolnego Śląska, nawiązująca do dawnego podziału administracyjnego. Zdecydowanie najkorzystniej w rankingu konkurencyjności wypadła dawne województwo wrocławskie. Wysoki poziom konkurencyjności (I grupa) osiągnęły wyłącznie powiaty położone w jego obrębie: wrocławski (I miejsce w rankingu), milicki, oleśnicki, oławski, trzebnicki oraz miasto Wrocław (tab. 28, ryc. 60). Wymienione powiaty wykazywały się wysoką konkurencyjnością we wszystkich aspektach potencjału demograficznego: strukturze ludności według wieku, rozrodczości i umieralności. Ich szczególnym atutem była jednakże duża atrakcyjność w zakresie migracji wewnętrznych i zagranicznych. W przypadku Wrocławia takim atutem była też duża gęstość zaludnienia i maksymalny poziom wskaźnika urbanizacji. Pozwoliło to skompensować gorszą pozycję miasta w zakresie struktury według wieku oraz poziomu rozrodczości i umieralności.

Ryc.60. Konkurencyjność powiatów w 2009 r. - potencjał demograficzny

Do II grupy konkurencyjności zakwalifikowała się Legnica i większość powiatów byłego województwa legnickiego: głogowski, polkowicki i lubiński oraz dodatkowo pow. średzki, bolesławiecki i świdnicki. O średnim poziomie konkurencyjności powiatów byłego woj. legnickiego zadecydowała przede wszystkim korzystna struktura ludności (niska mediana wieku i niski poziom indeksu starości) oraz niska umieralność i relatywnie wysoka rozrodczość. Potencjał demograficzny obniżało ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych.

Bardzo niski poziom konkurencyjności (IV grupa) osiągnęła Jelenia Góra i wszystkie powiaty położone na południu województwa (z wyjątkiem jeleniogórskiego). Potencjał demograficzny powiatów przygranicznych pomimo relatywnie dużej gęstości zaludnienia jest wyjątkowo niski z powodu niekorzystnej struktury demograficznej ludności. Jelenia Góra, pow. wałbrzyski i kłodzki osiągnęły najwyższą w województwie medianę wieku (powyżej 40 lat) oraz wysokie wartości indeksu starości. Konkurencyjność powiatów przygranicznych obniżają także niekorzystne tendencje w zakresie ruchu naturalnego, a w szczególności migra-

cji (w tym aspekcie wszystkie powiaty przygraniczne plasują się w IV grupie konkurencyjności).

6.2. Rynek pracy i przedsiębiorczość

6.2.1. Konkurencyjność Dolnego Śląska na tle kraju

Analiza konkurencyjności województw w zakresie zatrudnienia i wynagrodzeń przeprowadzona została w oparciu o następujące parametry: 1/odsetek pracujących w rolnictwie, 2/ odsetek pracujących w usługach, 3/ pracujących na 1000 mieszkańców, 4/ odsetek zatrudnionych w sektorze prywatnym, 5/przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł. Obliczony miernik rozwoju osiągnął minimalną wartość 2,0 w woj. lubelskim i maksymalną 8,8 w woj. mazowieckim. Woj. dolnośląskie z wartością 6,4 zajęło w rankingu 2 miejsce i znalazło się w I grupie o wysokim poziomie konkurencyjności (tab. 29).

Tab. 29. Konkurencyjność województw w 2008 r. – rynek pracy – zatrudnienie

Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	mazowieckie, dolnośląskie , pomorskie,
II grupa (średni poziom)	śląskie, wielkopolskie, małopolskie, lubuskie,
III grupa (niski poziom)	kujawsko-pomorskie, łódzkie, zachodniopomorskie, opolskie, warmińsko-mazurskie,
IV grupa (bardzo niski poziom)	podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, lubelskie.

Na bardzo wysoką pozycję Dolnego Śląska wpłynęła głównie korzystna na tle Polski struktura zatrudnienia według działów gospodarki narodowej: jeden z najniższych udziałów zatrudnionych w rolnictwie (2 miejsce w kraju) i duży udział zatrudnionych w usługach (4 miejsce w kraju). Wysoka była ponadto na tle kraju aktywność ekonomiczna ludności wyrażona liczbą pracujących na 1000 mieszkańców (4 miejsce w kraju).

Konkurencyjność województwa najbardziej obniżał relatywnie niski odsetek zatrudnionych w sektorze prywatnym (dopiero 11 pozycja w kraju). Nieznacznie na niekorzyść działała także wielkość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto. Wprawdzie w tej kategorii dolnośląskie zajmowało 4 lokatę w kraju, ale przeciętne wynagrodzenie było nieco mniejsze niż średnia krajowa.

Konkurencyjność województw w odniesieniu do bezrobocia analizowana była w oparciu o 5 mierników: 1/różnicę pomiędzy udziałem bezrobotnych z wykształceniem wyższym a udziałem bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i niższym, 2/odsetek długotrwale bezrobotnych (powyżej 12 miesięcy), 3/liczbę ofert pracy na 1000 bezrobotnych, 4/stopę bezrobocia, 5/zmiany liczby zarejestrowanych bezrobotnych w przeliczeniu na 100 bezrobotnych.

Najwyższym poziomem konkurencyjności w zakresie bezrobocia wykazało się woj. śląskie, osiągając wartość miernika rozwoju równą 8,3. Dolnośląskie z wartością 6,4 też zakwalifikowało się do I grupy i uplasowało się w rankingu na 3 pozycji w kraju (tab. 30).

Tab. 30. Konkurencyjność województw w 2008 r. – rynek pracy – bezrobocie

Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	śląskie, opolskie, dolnośląskie , pomorskie
II grupa (średni poziom)	łódzkie, mazowieckie, wielkopolskie, lubuskie, zachodniopomorskie,
III grupa (niski poziom)	małopolskie, kujawsko-pomorskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie,
IV grupa (bardzo niski poziom)	podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie.

Na wysoką konkurencyjność Dolnego Śląska w tym zakresie składa się przede wszystkim relatywnie duża liczba ofert pracy na 1000 bezrobotnych (3 miejsce w kraju), jeden z najniższych udziałów długotrwale bezrobotnych (5 miejsce w kraju) oraz korzystna różnica wskaźników udziału zarejestrowanych bezrobotnych z wyższym wykształceniem i udziału osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (6 lokata w kraju).

Konkurencyjność województwa obniżała wysoka stopa bezrobocia (powyżej średniej krajowej) oraz niekorzystny bilans nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych bezrobotnych w 2008 r. w przeliczeniu na 100 bezrobotnych (8 pozycja w kraju).

Miernik syntetyczny rozwoju został obliczony w oparciu o wszystkie 10 wskaźników opisujących zatrudnienie i bezrobocie. Obliczone wartości zawierały się w przedziale od 2,4 (woj. świętokrzyskie) do 7,2 (woj. mazowieckie). Woj. dolnośląskie osiągnęło wartość 6,4 i znalazło się w grupie o wysokim poziomie konkurencyjności, tuż za województwami mazowieckim i śląskim (tab. 31, ryc. 61).

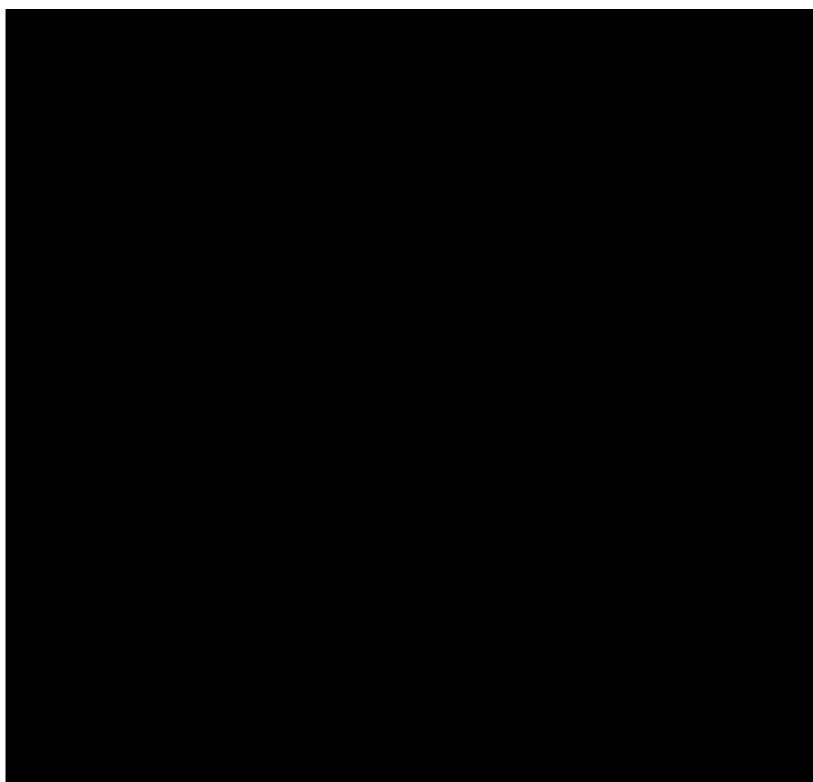
Tab. 31. Konkurencyjność województw w 2008 r. – rynek pracy.

Poziom konkurencyjności	Województwa
I grupa (wysoki poziom)	mazowieckie, śląskie, dolnośląskie ,
II grupa (średni poziom)	wielkopolskie, opolskie, łódzkie, lubuskie, małopolskie,
III grupa (niski poziom)	zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie,

IV grupa (bardzo niski poziom)

podlaskie, podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie.

Główne atuty Dolnego Śląska, które decydują o jego wysokiej konkurencyjności w zakresie rynku pracy, to przede wszystkim relatywnie duża liczba ofert pracy na 1000 bezrobotnych, niski udział zatrudnionych w rolnictwie, jak też względnie niski odsetek długotrwale bezrobotnych.

Ryc.61. Konkurencyjność województw w 2008 r. – rynek pracy.

Najbardziej negatywny wpływ na poziom konkurencyjności województwa miała natomiast wysoka stopa bezrobocia (tylko 7 województw miało większe bezrobocie) oraz niekorzystny bilans pomiędzy nowozarejestrowanymi a wyrejestrowanymi bezrobotnymi. W 2008 r. w przeliczeniu na każdych 100 zarejestrowanych bezrobotnych przybyło 6 nowych bezrobotnych. Aż 8 województw miało w tym zakresie bardziej korzystny bilans.

6.2.2. Konkurencyjność powiatów

6.2.2.1 Zatrudnienie

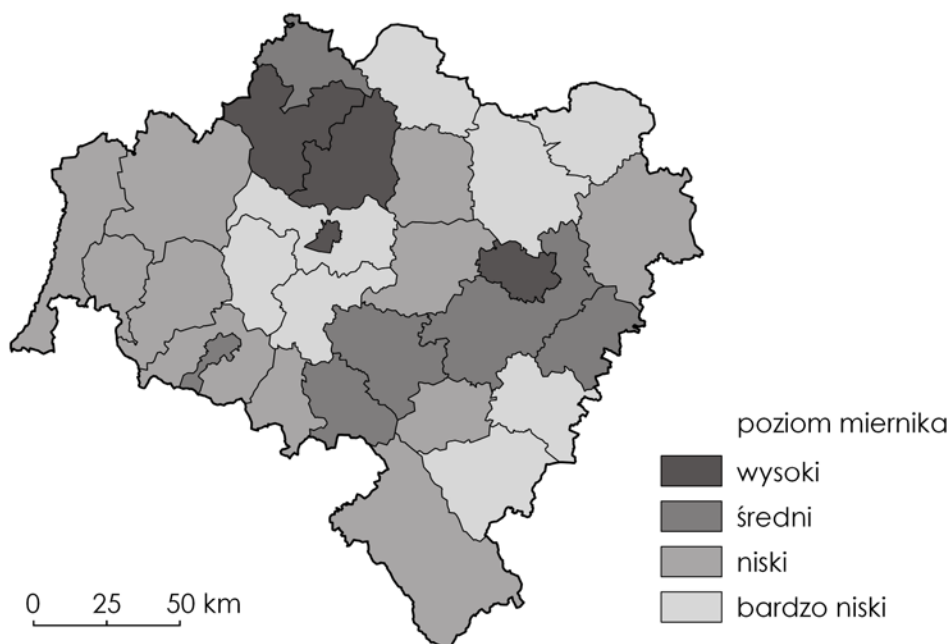
Rynek pracy w ujęciu syntetycznym w układzie powiatów województwa został określony (podobnie jak w wypadku województw) na bazie dwóch mierników częściowych (ryнку pracy w zakresie zatrudnienia i w zakresie bezrobocia). Stanowiły one podstawę do konstruowania skumulowanego miernika poziomu konkurencyjności powiatów pod względem rynku pracy.

Do analizy rynku pracy w zakresie zatrudnienia wykorzystano następujące cechy diagnostyczne: natężenie liczby pracujących (wskaźnik: liczba pracujących na 1000 mieszkańców), sektorowość rynku pracy (wskaźniki: udział pracujących w rolnictwie; usługach i sektorze prywatnym) oraz wynagrodzenie (wskaźnik: przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto).

Poziom rozwoju rynku pracy pod względem zatrudnienia jest na Dolnym Śląsku bardzo zróżnicowany przestrzennie (tab. 32, ryc. 62). Wartość miernika syntetycznego zawiera się w granicach 1,7-7,0 punktów. Najwyższy poziom rozwoju odnotowały: Wrocław (7,0 pkt.), powiaty: lubiński (6,6 pkt.) i polkowicki (6,5 pkt.) oraz Legnica (5,8 pkt.). Wysokie wartości wystąpiły także w powiatach: Jeleniej Górze, wrocławskim, oławskim, świdnickim, wałbrzyskim, głogowskim. Bardzo niski poziom rozwoju rynku pracy w zakresie zatrudnienia cechował m.in. powiaty: górowski i legnicki.

Tab. 32. Konkurencyjność powiatów – rynek pracy – zatrudnienie

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	Legnica, polkowicki, lubiński, Wrocław
II grupa (średni poziom)	świdnicki, głogowski, wrocławski, wałbrzyski, oławski, Jelenia Góra
III grupa (niski poziom)	lwówecki, średzki, wołowski, kamiennogórski, oleśnicki, bolesławiecki, zgorzelecki, kłodzki, jeleniogórski, dzierzoniowski, lubański
IV grupa (bardzo niski poziom)	górowski, legnicki, złotoryjski, milicki, jaworski, trzebnicki, ząbkowicki, strzeliński.

Ryc. 62. Konkurencyjność powiatów – rynek pracy – zatrudnienie

6.2.2.2. Bezrobocie

Do analizy rynku pracy w zakresie bezrobocia wykorzystano następujące cechy diagnostyczne: poziom bezrobocia (wskaźnik: stopa bezrobocia), charakter bezrobotnych (wskaźniki: udział długotrwale bezrobotnych; różnica udziału bezrobotnych z wyższym wykształceniem i udziału bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i niższym) zmiany zachodzące na rynku (wskaźnik: salda napływu i odpływu bezrobotnych) oraz podaż pracy (wskaźnik: liczba ofert pracy na 1000 bezrobotnych).

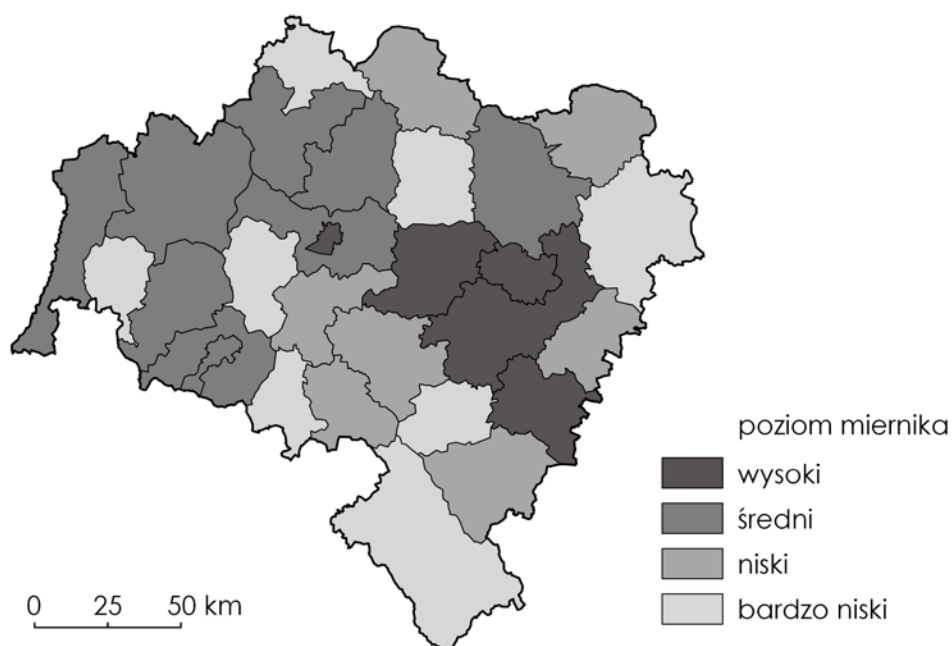
Stopa bezrobocia świadczy o skali bezrobocia w jednostce. Wysoki poziom bezrobocia skutkować może obniżaniem się produktywności, a także prowadzi do spadku znaczenia wartości społecznych i odwrócenia hierarchii ich wartości (*Kapitał ludzki...* 2008). Długo utrzymujące się bezrobocie może wpływać na obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów z nim związanych.

Poziom rozwoju rynku pracy pod względem miernika bezrobocia jest na Dolnym Śląsku także zróżnicowany (tab. 33, ryc. 63). Wartość miernika syntetycznego zawiera się w przedziale 2,3-7,3. Porównując jednak go z pierwszym miernikiem możemy zauważyć większą liczbę powiatów uzyskujących wyższą konkurencyjność. Świadczy to mniejszym poziomem

zróznicowania sytuacji na rynku pracy w województwie pod względem cech bezrobocia niż pod względem zatrudnienia. Najkorzystniejsza sytuacja pod względem bezrobocia panowała więc w powiecie wrocławskim, we Wrocławiu i powiecie strzelińskim. W wypadku tego ostatniego jest to rezultatem znaczącego spadku liczby bezrobotnych w ostatnim czasie. Najbardziej niekorzystna sytuacja pod względem bezrobocia panowała na rynku pracy powiatów: wołowskiego i kłodzkiego, gdzie wartość miernika syntetycznego nie przekroczyła 3 pkt.

Tab. 33. Konkurencyjność powiatów – rynek pracy – bezrobocie

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	Legnica, średzki, strzeliński, Wrocław, wrocławski
II grupa (średni poziom)	Iwówecki, trzebnicki, bolesławiecki, zgorzelecki, jeleniogórski, Jelenia Góra, legnicki, polkowicki, lubiński
III grupa (niski poziom)	ząbkowicki, milicki, świdnicki, wałbrzyski, górowski, jaworski, oławski
IV grupa (bardzo niski poziom)	wołowski, kłodzki, lubański, dzierzoniowski, złotoryjski, głogowski, kamiennogórski, oleśnicki

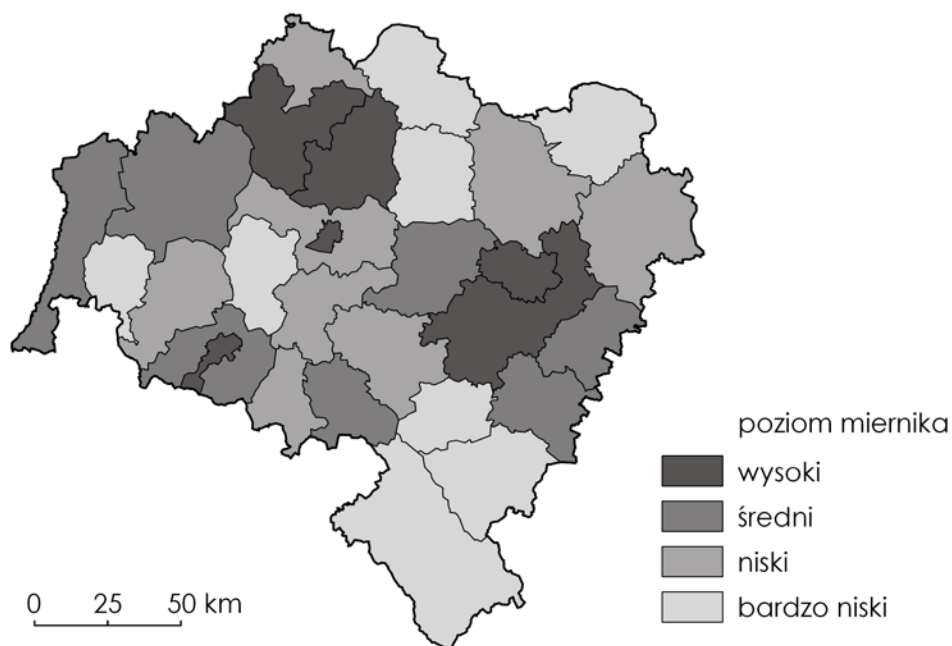
Ryc. 63. Konkurencyjność powiatów – rynek pracy – bezrobocie

6.2.2.3. Syntetyczny miernik rynku pracy

Skumulowany miernik rynku pracy obejmujący ocenę sytuacji pod względem zatrudnienia i bezrobocia przyjmuje wartości od 2,8 do 6,1. Jego rozkład przestrzenny jest znacznie zróżnicowany w układzie powiatów (tab. 34, ryc. 64). Analiza jego rozmieszczenia pozwala na wydzielenie trzech obszarów charakteryzujących się najkorzystniejszą sytuacją rynku pracy. Są to: Wrocław i jego bezpośrednie otoczenie, powiaty polkowicki, lubiński z Legnicą oraz Jelenia Góra. Najtrudniejsza sytuacja panuje na rynku pracy w południowej części województwa (powiaty: kłodzki, ząbkowicki i dzierzoniowski), w północnej (powiaty: wołowski, milicki i górowski) oraz w dwóch powiatach południowo-zachodniej części regionu (lubańskim i złotoryjskim).

Tab. 34. Konkurencyjność powiatów – rynek pracy

Poziom konkurencyjności	Powiaty
I grupa (wysoki poziom)	Wrocław, lubiński, polkowicki, Legnica, wrocławski, Jelenia Góra
II grupa (średni poziom)	oławski, średzki, jeleniogórski, strzebiński, wałbrzyski, zgorzelecki, bolesławiecki
III grupa (niski poziom)	świdnicki, głogowski, trzebnicki, lwówecki, legnicki, oleśnicki, jaworski, kamiennogórski
IV grupa (bardzo niski poziom)	dzierzoniowski, ząbkowicki, kłodzki, milicki, lubański, wołowski, górowski, złotoryjski

Ryc. 64. Konkurencyjność powiatów – rynek pracy – miernik syntetyczny

7. Podsumowanie i rekomendacje

7.1. Analiza SWOT

	POZYTYWY	NEGATYWY
	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Stan obecny	<ul style="list-style-type: none"> - wysoki wskaźnik urbanizacji (2 miejsce w kraju); - duża gęstość zaludnienia (4 miejsce w kraju); - dodatnie saldo migracji wewnętrznych (5 miejsce w kraju); - duża mobilność przestrzenna ludności (5 miejsce w kraju); - wysoka efektywność migracji wewnętrznych (5 miejsce w kraju); - korzystna struktura migrantów według wieku (dodatnie saldo migracji dla grup 0-19 i 20-39 lat, ujemne dla starszych roczników); - wzrost o 3% w latach 1999-2009 liczby mieszkańców na wsi; - wysoka konkurencyjność w zakresie potencjału demograficznego Wrocławia i powiatów byłego woj. wrocławskiego: wrocławskiego, milickiego, oleśnickiego, oławskiego i trzebnickiego; - duża atrakcyjność migracyjna Wrocławia i otaczających go powiatów; - duży udział grupy przedprodukcyjnej w powiatach na północy województwa: (górowski, polkowicki) oraz w otoczeniu Wrocławia (milicki, wrocławski, trzebnicki, średzki i oleśnicki); - wzrost liczby pracujących po 2004 r. we wszystkich podregionach województwa; - wzrost wskaźnika zatrudnienia w latach 2000-2008; - wysoka aktywność ludności z wyższym i średnim zawodowym wykształceniem; - wysoka aktywność zawodowa ludności w wieku produkcyjnym; - wzrost udziału pracujących w usługach rynkowych; - spadek stopy bezrobocia i liczby bezrobot- 	<ul style="list-style-type: none"> - niski poziom konkurencyjności w zakresie potencjału demograficznego (10 miejsce w kraju); - szybkie tempo spadku liczby mieszkańców w latach 1999-2009 (7 miejsce w kraju); - ujemna wartość przyrostu naturalnego (13 miejsce w kraju); - wysoki poziom umieralności (4 miejsce w kraju); - bardzo wysoka umieralność niemowląt (3 miejsce w kraju); - jedno z najkrótszych w kraju przeciętne dalsze trwanie życia (szczególnie kobiet –14 miejsce w kraju); - bardzo niski poziom dzietności kobiet (1,32) nie zapewniający zastępowalności pokoleń (przedostatnie miejsce); - niski udział dzieci i młodzieży (14 miejsce w kraju); - wysoka mediana wieku mieszkańców (5 miejsce w kraju); - bardzo niska konkurencyjność powiatów przygranicznych (zgorzelecki, kamiennogórski, m. Jelenia Góra, kłodzki, lubański, lwówecki, wałbrzyski) w zakresie potencjału demograficznego; - postępujący proces depopulacji powiatów przygranicznych (wysokie ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych); - niski poziom rozrodczości i wysoki poziom umieralności w powiatach przygranicznych; - niski poziom rozrodczości w dużych miastach; - bardzo niski udział dzieci i młodzieży w dużych miastach: Wrocław, Jelenia Góra i Legnica oraz powiatach na południowym wschodzie województwa: wałbrzyski, dzierżoniowski i kłodzki;

	<p>nnych w latach 2004-2008, także w obszarach wiejskich;</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyższy udział bezrobotnych krótkotrwale i wzrost ich mobilności na rynku - duże znaczenie aglomeracji wrocławskiej w kreowaniu rynku pracy regionu; - znaczące efekty inwestycji przemysłowych w rynku pracy obszarów związanych z podregionem wrocławskim; - niższe o połowę od przeciętnej krajowej zatrudnienie w rolnictwie ulegające nadal obniżaniu; - wyższy udział zatrudnionych w usługach niż przeciętnie w kraju; - wyższy udział niż przeciętnie w kraju ludności z wyższym wykształceniem; - wysoki poziom przedsiębiorczości i inicjatywności w regionie; - wzrost społecznej wydajności pracy. 	<ul style="list-style-type: none"> - spadek aktywności zawodowej ludności w latach 2000-2008, szczególnie wśród kobiet; - bardzo niska aktywność ludności z wykształceniem podstawowym i stosunkowo niska z wykształceniem średnim ogólnokształcącym; - bardzo niska aktywność zawodowa ludności w grupie wiekowej powyżej 55 roku życia; - tendencja do koncentracji przestrzennej pracujących w silnych gospodarczo powiatach - wzrost liczby bezrobotnych w roku 2009; - nierównomierny spadek poziomu bezrobocia; - znaczny udział kobiet wśród bezrobotnych, wykazujący tendencję do koncentracji w części północnej województwa; - wysoki udział bezrobotnych z wyższym wykształceniem w powiatach z ośrodkami akademickimi; - wysoka poziom stopy bezrobocia w stosunku do innych regionów w kraju; - w powiatach południowej i południowo-zachodniej części występuje wyższy niż przeciętnie w kraju udział bezrobotnych powyżej 45 lat; - wzrost udziału długotrwale bezrobotnych i ze stażem powyżej lat 20; - niższa liczba ofert pracy w powiatach o wysokiej stopie bezrobocia; - znaczne przestrzenne zróżnicowanie we wszystkich badanych zjawiskach.
<p>Perspektywa do 2020 r.</p>	<p>SZANSE</p>	<p>ZAGROŻENIA</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - poprawa struktury ludności w grupie produkcyjnej - spadek udziału osób w wieku produkcyjnym niemobilnym (powyżej 44 lat) w wyniku przechodzenia w wiek emerytalny roczników z powojennego wyżu demograficznego; - zmniejszanie stosunkowo wysokiego poziomu bezrobocia przez wysoki poziom przedsiębiorczości i inicjatywności oraz zwiększanie się podaży pracy poprzez wzrost ofert pracy; - postępująca poprawa na rynku pracy wy- 	<ul style="list-style-type: none"> - dalszy spadek liczby mieszkańców, szczególnie w dużych miastach i w powiatach na południowym wschodzie województwa: wałbrzyskim, dzierzoniowskim, świdnickim, i ząbkowickim, - spadek gęstości zaludnienia, - spadek odsetka ludności zamieszkałej w miastach, - dalszy wzrost (szczególnie w miastach) liczby osób w wieku poprodukcyjnym, w wyniku przechodzenia w wiek emerytalny roczników z powojennego wyżu demograficz-

	<p>nikająca ze spadku poziomu bezrobocia i wzrostu wskaźnika zatrudnienia;</p> <ul style="list-style-type: none"> - unowocześnianie się gospodarki regionu wynikające większego udziału ludności wyższym wykształceniem, jej wysokiej aktywności zawodowej, wzrostu wydajności pracy i udziału pracujących w usługach rynkowych; - postępujące korzystne przekształcenia w strukturze pracujących i zatrudnienia. 	<p>nego,</p> <ul style="list-style-type: none"> - spadek odsetka ludności w wieku produkcyjnym, - wzrost obciążenia ekonomicznego grupy produkcyjnej grupą poprodukcyjną, - pogłębienie się procesu starzenia demograficznego: wzrost mediany wieku i indeksu starości - stosunkowo wysoki udział zatrudnienia w sektorze publicznym może skutkować wzrostem poziomu bezrobocia wynikającego z procesów prywatyzacji i racjonalizacji zatrudnienia; - koncentracja rynków pracy w zakresie dojazdów i pogłębienie się zjawiska drenażu siły roboczej; - znaczna polaryzację obszaru pod względem wykorzystania zasobów czynnika pracy w lokalnych gospodarkach; - utrzymująca się (lokalnie) wysoka stopa bezrobocia i wzrost udziału długotrwale bezrobotnych może przyczyniać się narastania rozmiarów wykluczenia społecznego; - pogłębiające się przestrzenne zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego zmniejszające stopień spójności terytorialnej regionu.
--	---	--

7.2. Podsumowanie

Analiza konkurencyjności Dolnego Śląska w zakresie potencjału demograficznego w 2009 r. wykazała, że jego pozycja jest bardzo słaba, tylko 6 województw miało gorszą sytuację demograficzną.

Na niski poziom konkurencyjności Dolnego Śląska złożyły się występujące już od lat bardzo niekorzystne trendy w ruchu naturalnym ludności. Ujemny przyrost naturalny, który pojawił się w 1998 r., utrzymywał się przez cały badany okres. Niskiemu poziomowi rozrodczości towarzyszyła wysoka umieralność ogólna i jeden z najwyższych w kraju współczynników zgonów niemowląt.

W latach 1999-2009 potencjał demograficzny Dolnego Śląska obniżała także pogarszająca się sukcesywnie struktura demograficzna ludności – spadający w wyniku niskiej

dietności kobiet udział dzieci i młodzieży, oraz stale rosnący udział osób w wieku poprodukcyjnym. Przejawiło się to w wysokiej medianie wieku, która w 2009 r. plasowała województwo dolnośląskie na 5 miejscu w kraju. Należy tu podkreślić, że wzrost liczebny grupy poprodukcyjnej w najbliższych latach będzie postępował nadal, gdyż w wiek emerytalny będą wchodzić kolejne bardzo liczne roczniki.

Na konkurencyjność województwa w zakresie potencjału demograficznego pozytywnie wpływało jedynie dodatnie od 2006 r. saldo migracji wewnętrznych i korzystna struktura migrantów według wieku (dodatnie saldo migracji dla osób w wieku 0-39 lat, a ujemne dla pozostałych roczników).

Utrudnieniem dla harmonijnego rozwoju województwa jest duże zróżnicowanie przestrzenne poziomu konkurencyjności w zakresie potencjału demograficznego. Zaznacza się tu wyraźna regionalizacja, nawiązująca do dawnego podziału administracyjnego. Zdecydowanie najkorzystniej w rankingu konkurencyjności wypada dawne województwo wrocławskie (wysoki poziom konkurencyjności osiągnęły wyłącznie powiaty położone w jego obrębie: wrocławski, milicki, oleśnicki, oławski, trzebnicki oraz miasto Wrocław).

Na przeciwległym biegunie znalazła się Jelenia Góra i wszystkie powiaty położone na południu województwa (z wyjątkiem jeleniogórskiego). Potencjał demograficzny powiatów przygranicznych pomimo relatywnie dużej gęstości zaludnienia jest wyjątkowo niski z powodu niekorzystnej struktury demograficznej ludności, a także niekorzystnych tendencji w zakresie ruchu naturalnego oraz migracji (w tym aspekcie wszystkie powiaty przygraniczne plasują się w najniższej grupie konkurencyjności).

Przeprowadzone dla lat 2000-2008 analizy rynku pracy województwa dolnośląskiego wskazują na obniżanie się wskaźnika aktywności zawodowej ludności, pomimo wzrostu liczby pracujących. Spadek wartości wskaźnika ma miejsce we wszystkich analizowanych kategoriach demograficzno-ekonomicznych, szczególnie wśród kobiet. Pozytywnym aspektem regionalnego rozwoju rynku pracy jest wzrost poziomu wskaźnika zatrudnienia. Najwyższe wartości obu wymienionych wskaźników występują w wieku produkcyjnym. Bardzo niską aktywność zawodową odnotowano w grupie ludności najstarszej, tj. powyżej 55 roku życia.

Wysoki poziom wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych skutkuje wyższą aktywnością zawodową ludności i jej zatrudnieniem. Stopniowy wzrost liczby pracujących wykazuje tendencję do koncentracji w najsilniejszych gospodarczo jednostkach województwa (miasta na prawach powiatu, LGOM). W skali regionu pojawia się wewnętrzna reorientacja struktury pracujących z usług nierynkowych do usług rynkowych. Powyższe zjawisko można utożsamiać z procesem unowocześniania się gospodarki Dolnego Śląska. Korzystną sytuacją na rynku pracy jest zmniejszająca się liczba bezrobotnych. Maląa ona w każdym z podregionów i powiatów w kolejnych latach badanego okresu, choć nie we wszystkich jednostkach w takiej samej skali. Województwo dolnośląskie nadal należy do regionów Polski o relatywnie wysokim poziomie bezrobocia. Niepokój budzi pojawiający się jego wzrost w 2009 r. wynikający ze spowolnienia gospodarczego na skutek kryzysu światowego.

Analiza przestrzenna poziomu stopy bezrobocia uwidacznia w regionie znaczną polaryzację jego obszaru pod względem wykorzystania zasobów czynnika pracy w lokalnych gospodarkach. Wykształcony układ przestrzenny może wzmacniać korzystną sytuację rozwoju gospodarczego w jednostkach o niskim jego poziomie a z drugiej strony utrudniać modernizację gospodarczą w jednostkach o wysokiej stopie bezrobocia.

Zwraca uwagę zwiększający w regionie udział bezrobotnych powyżej 45 roku życia. Skutkuje to wzrostem rozmiarów bezrobocia długotrwałego. Stanowi ono poważny problem w rozwoju lokalnych gospodarek. Największy odsetek długotrwanie bezrobotnych występował na obszarze aglomeracji wrocławskiej. Wrocław i jego bezpośrednie sąsiedztwo charakteryzuje się także największym odsetkiem bezrobotnych z długim stażem pracy. Należy zauważyć zmniejszający się w strukturze bezrobotnych udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz wzrost z wykształceniem wyższym (szczególnie w ośrodkach akademickich). W tym wypadku może to świadczyć o niedopasowaniu kierunków kształcenia do zapotrzebowana na rynku pracy. W perspektywie rozwoju gospodarki regionu znaczący wpływ na sytuację na rynku pracy mogą mieć procesy prywatyzacyjne w sektorze publicznym uruchamiające racjonalizację zatrudnienia. Udział pracujących w sektorze publicznym na obszarze województwa jest nadal stosunkowo wysoki.

Przeprowadzona analiza rynku pracy oparta o miernik syntetyczny wskazuje na pewną poprawę sytuacji w regionie w zakresie bezrobocia i zatrudnienia. Osiągnięcie wysokiego poziomu konkurencyjności w ocenie rynku pracy nie musi oznaczać wysokiego poziomu konkurencyjności potencjału demograficznego – przykład Jeleniej Góry.

Na podkreślenie zasługuje wzrost wydajności pracy występujący w każdym z podregionów województwa. Korzystne zmiany w tym zakresie w gospodarce województwa powinny przyczynić się do jeszcze większego nasilenia procesów inwestycyjnych na Dolnym Śląsku.

7.3. Rekomendacje dla władz lokalnych

Jednym z ważniejszych kierunków działań, zmierzających do zwiększenia konkurencyjności województwa, powinno być dążenie do poprawy struktury demograficznej ludności (lub nie dopuszczenie do jej dalszego pogarszania). W obecnej sytuacji społeczno – gospodarczej kraju jest to zadanie bardzo trudne, tym niemniej należy podjąć działania mające na celu:

- zwiększenie atrakcyjności województwa (w zakresie możliwości zatrudnienia i zamieszkania) dla młodych migrantów z innych województw oraz migrantów zagranicznych,
- ograniczenie odpływu młodych ludzi za granicę oraz do innych województw,
- stworzenie warunków zachęcających młode rodziny do posiadania większej liczby dzieci (możliwości samodzielnego mieszkania, lepsza dostępność żłobków i przedszkoli, możliwości zatrudniania młodych matek w niepełnym wymiarze czasu pracy),
- ograniczenie poziomu umieralności niemowląt.

Ważnym zadaniem dla władz lokalnych i regionalnych powinno być też podjęcie działań zmierzających do zmniejszenia (nie pogłębiania) dystansu w poziomie potencjału demograficznego pomiędzy poszczególnymi regionami województwa. Szczególna aktywność władz powinna być skierowana na powiaty przygraniczne, których konkurencyjność jest bardzo niska.

Kolejnym kierunkiem działań dotyczącym rynku pracy jest uruchomienie programów szkoleniowych służących zwiększeniu atrakcyjności zawodowej na rynku pracy bezrobotnych

osób ze stażem powyżej 20 lat (Wrocław, powiat wrocławski, dzierzoniowski, kamiennogórski), długotrwale bezrobotnych (Wrocław, powiat wrocławski) i w wieku powyżej 45 lat (powiaty południowej i południowo-zachodniej części województwa).

Uruchomienie programów szkoleniowych służących zwiększeniu aktywności zawodowej kobiet (szczególnie północna część województwa w powiatach: trzebnickim, oleńskim i milickim oraz głogowskim, lubińskim i polkowickim).

Dopasowanie struktur kształcenia szkolnictwa wyższego szczególnie do wymagań rynkowych (na obszarze: Wrocławia, Legnicy i powiatu lubińskiego).

Bibliografia

Bogacka H., Mantorska T., Stokowski F., 1988, *Ruch naturalny i reprodukcja ludności według województw w latach 1950 – 1987 (w nowym podziale administracyjnym)*, Monografie i Opracowania nr 272, SGPiS, Warszawa.

Regionalne Badanie Rynku Pracy – województwo dolnośląskie. Tom I. Raport końcowy., 2007 Dolnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A., Wałbrzych, s. 371.

Boguszyńska I., 2009, *Aktywność ekonomiczna ludności na Dolnym Śląsku w 2007 roku.* (w:) Dolny Śląsk. Studia Regionalne, (red.) J. Łoboda, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu wrocławskiego, Nr 10, Wrocław, s. 41-51.

Brezdeń P., 2009, *Przestrzenne zróżnicowanie sieci bankowej i parabankowej na Dolnym Śląsku na tle procesów transformacji polskiego sektora bankowego.* (w:) Dolny Śląsk. Studia Regionalne, (red.) J. Łoboda, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu wrocławskiego, Nr 10, Wrocław, s. 101-117

Brezdeń P., Spallek W., 2009, *Efektywność firm korporacyjnych o dobrym standingu w województwie dolnośląskim w ujęciu przestrzennym,* (w:) *Problemy kształtowania się przestrzennych struktur przemysłowych i ich otoczenia,* (red.) Z. Ziolo, T. Rachwał, Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG, Nr 14, Warszawa-Kraków, s. 81-94.

Cybulski L., 2000, *Konkurencyjność regionów a segmentacja rynków pracy.* (w:) *Polityka budowy regionu konkurencyjnego. Strategie – modele - postęp technologiczny.* M. Klamut (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław, s. 164-204.

Długosz Z., 1998, *Próba określenia stanu i tempa zmian starości demograficznej Polski w latach 1975-1995 w ujęciu przestrzennym w świetle wybranych mierników,* Wiadomości Statystyczne, Nr 3 (43), GUS, Warszawa.

Górecka S., 2005, *Demograficzne aspekty urbanizacji w województwie dolnośląskim na przełomie XX i XXI wieku,* [w:] Jajdzewska I. (red.) *Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki,* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 269-278.

Górecka S., Kozieł R, 2002, *Przestrzenne zróżnicowanie procesu starzenia się ludności na Dolnym Śląsku*, [w:] Kowaleski J., Szukalski P. (red.), *Proces starzenia się ludności - potrzeby i wyzwania*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź.

Górecka S., Tomczak P., 2008, *Demographic development of Lower Silesia with particular focus on the Polish-Czech and Polish-German borderland*, [w:] Sasek M. (red.), *Social and economic development and regional politics in Usti Region*, Faculty of Social and Economic Studies, Jan Evangelista Purkyně University, Usti nad Labem.

Górecka S., Kozieł R., Tomczak P., 2009, *Przemiany demograficzne na Dolnym Śląsku w latach 1999-2007*, [w:] Łoboda J. (red.), *Dolny Śląsk Studia regionalne, Rozprawy naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 10*, Wrocław.

Hildebrant A., 2003, *Profil wrażliwości gospodarki regionalnej na integrację z Unią Europejską. Województwo dolnośląskie*. Instytut Badań Nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk.

Huk J., 2004, *Migracje ludności na Dolnym Śląsku w latach 1989-1998. Kierunki i efektywność*, *Czasopismo Geograficzne*, 75 (1-2), Wrocław.

Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004, 2006, *Analizy statystyczne*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław

Kapitał ludzki w województwie dolnośląskim w latach 2002-2006, 2008, *Analizy Statystyczne*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu.

Krupowicz J., 1998, *Migracje mieszkańców Dolnego Śląska w latach 1975 – 1995*, *Wiadomości Statystyczne*, XLIII nr 12,

Krupowicz J., 2000, *Proces starzenia się ludności Dolnego Śląska*, [w:] *Problemy społeczne Dolnego Śląska*, Opole-Wrocław.

Kwiatkowski E., 2002, *Strukturalne determinanty naturalnej stopy bezrobocia*, *Materiały konferencyjne z XXII Konferencji Naukowej NBP pt. Reformy strukturalne a polityka pieniężna*. Falenty 2002.

Nowak E., 1989, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-ekonomicznych*, PWE, Warszawa.

Pierścionek Z., 1998, *Strategie rozwoju firmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Winiarski B., 2002, *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Zathey M., 2004, *Proces suburbanizacji mieszkaniowej i symptomy segregacji społecznej w otoczeniu Wrocławia*, Wrocław 2000 plus, Studia nad strategią miasta, z. 2 (53), Wrocław.

Źródła danych

http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks

http://www.stat.gov.pl/gus/5840_5744_PLK_HTML.htm

Podstawowe informacje ze spisów powszechnych. Województwo dolnośląskie 2002, 2003, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, Urząd Statystyczny we Wrocławiu Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego, 2003, 2003, Urząd Statystyczny, Wrocław.

Województwo dolnośląskie. Podregiony, powiaty, gminy 2005, 2005, Urząd Statystyczny, Wrocław.

Województwo dolnośląskie. Podregiony, powiaty, gminy 2006, 2006, Urząd Statystyczny, Wrocław.

Województwo dolnośląskie. Podregiony, powiaty, gminy 2008, 2008, Urząd Statystyczny, Wrocław.

Województwo dolnośląskie. Podregiony, powiaty, gminy 2009, 2009, Urząd Statystyczny, Wrocław.